पञ्चकन्या गाउँपालिका,नुवाकोटको स्थानीय पाठ्यक्रम,२०८१

"पञ्चकन्या सेरोफेरो"

(गाउँ कार्यपालिकाको मिति २०८१/०१ /१८ गतेकोको निर्णयअनुसार स्वीकृत)

१. परिचय

नेपाल धेरै पक्षमा एकल विशेषतायुक्त नभएर विविधताले भरिपूर्ण मुलुक हो। प्राकृतिक, भौगोलिक, वातावरणीय, पर्यावरणीय, जातीय, धार्मिक तथा सांस्कृतिक लगायतका धेरै पक्षमा नेपालको विविधता संसारमा नै रोमाञ्चक र अद्वितीय छ। यस खालको विविधताबिच केन्द्रीय स्तरमा तयार गरि वितरित पाठ्यक्रमले मात्र सबै स्थानीय अवस्था र आवश्यकतालाई समेट्न सक्दैन। स्थान विशेषका स्थानीय विसयवस्तुमा आधारित रहेर बनाईने स्थानीय पाठ्यक्रमले मात्र केन्द्रीय स्तरको पाठ्यक्रमले पूरा गर्न नसकेका शैक्षिक उद्देश्यलाई परिपूरण गर्न सक्छ।

नेपालको संविधानले शिक्षा क्षेत्र तीन वटै तहका सरकारहरुको कार्यक्षेत्र रहेको एवम् संविधान र स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ अनुसार आधारभुत तथा माध्यमिक शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्य स्थानीय तहहरुको कार्यक्षेत्रभित्र रहने व्यवस्था बमोजिम यस गाउँपालिकाले पनि शिक्षा विभिन्न शैक्षिक निति , योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरि कार्यान्वयन गर्दै आईरहेको छ। यस सन्दर्भमा गाउँपालिकाको तदारुकता र अगुवाईमा विद्यालयस्तरमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरि कार्यान्वयन गराउनु आजको आवश्यकता हो।

राष्ट्रको शिक्षा निति तथा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुपले मार्गनिर्देश गरेको शिक्षाको लक्ष्यबमोजिम शिक्षण/सिकाई प्रक्रियाको मूल आधार पाठ्यक्रम हो। पाठ्यक्रमले सिकारुले हासिल गर्नुपर्ने सक्षमता तथा सिकाइ उपलब्धि र त्यसको प्राप्तिको लागि आवश्यक विषयवस्तु लगायत सिकाई सहजीकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कनका तरिकासहितको शैक्षिक र सिकाई योजनाको भुमिका खेल्दछ। हाल शिक्षा निति २०७६ र राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६ अनुसार विद्यालय पाठ्यक्रमको तय गरिँदै आएको छ। केन्द्रिय पाठ्यक्रमको ढाँचाभित्र नै आधारभुत तहको प्रत्येक कक्षामा स्थानीय विषय वा मातृभाषाको पाठ्यक्रम रहने व्यवस्था गरिएको छ।

नेपालमा वि.स. २०४९ सालदेखि नै पाठ्यक्रममा स्थानीय विषयवस्तुलाई समेट्दै आईएकोमा प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०६२ ले २०६३ सालदेखि विद्यालयस्तरमा छुट्टै १०० पूर्णाङ्कको स्थानीय विषय/मातृभाषाको शिक्षण/सिकाई गराउने व्यवस्था गरेको थियो। पछिल्लो समय राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६ ले निर्दिष्ट गरेबमोजिम आधारभूत तह कक्षा १-३ मा १६० पाठ्यघण्टाको स्थानीय विषय/मातृभाषा विषयलाई एकिकृत पाठ्यक्रमको संरचनाभित्र र आधारभूत तह कक्षा ४-८ को साधारण धारतर्फ १२८ पाठ्यघण्टाको स्थानीय विषय/मातृभाषाको पाठ्क्रम छुट्टै विषयको रुपमा विद्यालयहरुले लागु गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ।

यसै क्रममा पञ्चकन्या गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि, विद्यालयका शिक्षक, स्थानीय बुद्धिजिवी,संघसंस्था एवम् सरोकारवालाको चरणबद्ध छलफलबाट स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम तर्जुमा गरि विद्यालयहरुमा लागु गर्न बाञ्छनीय रहेको निष्कर्ष निकालिए संगै यो पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको हो। स्थानीय विषय विज्ञहरु तथा मूख्य सरोकारवालाहरुको चरणबद्ध छलफल, अन्तर्क्रिया र लेखनमार्फत पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको छ।

२. स्थानीय पाठ्यक्रमको औचित्य

बालबालिकाको पहिलो गुरु आमा र पहिलो विद्यालय परिवार हो। सिकाईको जगको भूमिका नै परिवारले खेलिराखेको हुन्छ। यसलाई थप सुदृढ र प्रभावकारी बनाउन विद्यार्थीले आफ्नै गाउँ/नगर, टोल र समुदायको पहिचान गर्नुपर्छ।आफ्नो वरपरको प्राकृतिक, ऐतिहासिक, मानवनिर्मित लगायतका सम्पदा ,आर्थिक क्रियाकलाप,प्रविधि आदि विषयमा जानकार हुनुपर्दछ। स्थानीय विषय अन्तर्गत आधारभुत तहका कक्षामा बालबालिकाले आफ्नो गाउँबस्ती, समाज र जिल्लाको त्यहाँ प्रचलित भेषभुषा, भाषा,जाति,धर्म,संस्कृति , इतिहास, कला, प्रविधि, खेलकुद, सामाजिक जनजिवन,पेशा,स्थानीय समस्या, आर्थिक अवस्थाको बारेमा यथार्थपरक, मूर्त र बस्तुनिष्ठ र व्यवहारिक ज्ञान प्राप्त गर्नेछन। यसले हाम्रा अनेकन सम्पदाहरुको उपयोगी र दिगो प्रयोग गर्ने, स्थानीय पाकृतिक र मानव सिर्जित समस्या र प्रकोपहरुको न्युनीकरण र निवारण गर्ने, सामाजिक जनजिवनलाई सभ्य र सरल बनाउने, पेशा र आर्थिक क्रियाकलापको सहि बाटो पहिल्याउने आदि सक्षमता हासिल गर्न सकिन्छ। स्थान विशेषका विषयवस्तुलाई नबुझी त्यसभन्दा परका विषयवस्तु बझ्न सकिन्न। आफुभन्दा परको विषयवस्तु र तथ्यलाई आफ्नै वरपरका विषयवस्तुसंग दाँज्ने विश्लेषण गरिएमा मात्र विषयवस्तुको बुझाई सरल, मूर्त र स्पष्ट हुने कुरामा दुईमत नहोला। ब्रह्माण्ड बुझ्न आफ्नै दैलोको ज्ञान चाहिन्छ। महासागरमा पानीजहाज चलाउने सिपको विकास नजिकैको कुवा/पोखरीमा तैरेको पातको अवस्थाको अध्ययन र बुझाईबाट सुरुवात हुन्छ। एउटा हवाईजहाजको इन्जिनको बनोटको बुझाई केटाकेटिले आँगनको डिलको पात टिपेर बनाउने फिरफिरेबाट सुरु हुनसक्छ। स्थानीय विषयवस्तुको अध्ययन सजिलो, रोमाञ्चक र व्यवहारिक हुन्छ। यिनै सहज अध्ययनले नै क्रमसः जटिल विषयवस्तुको ज्ञान र सिप आर्जनलाई सहज र प्रभावकारी बनाउँछ।

स्थानीय पाठ्यक्रमले सिकाईलाई प्रयोगात्मक र प्रत्यक्ष अवलोकनमार्फत सरलबाट जटिल, मुर्तबाट अमुर्त तथा ज्ञातबाट अज्ञात तर्फ निर्देश गर्दछ। यसले न्युन मानसिक दवाव, न्युन लगानी, न्युन मेहेनत र न्युन समयमामा सजिलो र रोमाञ्चक वातावरणमा नै प्रभावकारी सिकाइ हुन्छ। जसरी भयङ्करको नदी पार गरेर पारीपट्टको पर्वत चढ्न पुल चाहिन्छ त्यसैगरि विद्यार्थीको परिवेश बाहिरको जटिल, अमुर्त र अदृश्य विषयवस्तुको सिकाईको लागि स्थानीय पाठ्यक्रमले भूमिका खेल्दछ।

३. विद्यालय शिक्षाको उद्देश्य

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६ अनुसार विद्यालय शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्य निम्न छन।

(क) प्रत्येक व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभा प्रस्फुटन गरि व्यक्तित्व विकास गर्ने

(ख) सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रका मूल्य तथा मान्यताप्रति प्रतिबद्ध, राष्ट र राष्ट्रियताप्रति बफादार, स्वाभिमानी, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधतालाई सम्मान गर्ने, चरित्रवान, नैतिकवान एवम् जिम्मेवार नागरिक तयार गर्ने

(ग) श्रमप्रति सम्मान एवम् सकरात्मक सोँच भएका, रोजगार तथा स्वरोजगारउन्मुख, उत्पादनशील, उद्यमशील र सिपयुक्त नागरिक तयार गर्ने

(घ) व्यक्तिको सामाजिकीकरणमा सहयोग गर्दै सामाजिक सद्भाव तथा सहिष्णुता र राष्ट्रिय एकता सुढृढ गर्न सहयोग पुर्याउने

(ङ) प्राकृतिक तथा राष्ट्रिय सम्पदा र पर्यावररणको संरक्षण,संवर्दन र सदुपयोग गर्दै दिगो विकासमा योगदान गर्ने सचेत नागरिक तयार गर्ने

(च) प्रत्येक व्यक्तिमा शान्ति, मानव अधिकार, समानता,समावेशिता र सामाजिक न्यायका मान्यताअनुरुपको आचरण विकास गरि समतमूलक समावेशी,न्यायपुर्ण र समाजवादउन्मुख राष्ट निर्माणमा सहयोग गर्ने

(छ) राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी,आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने विश्व परिवेश सुहाउँदो दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने

(ज) वैज्ञानिक अवधारणा,तथ्य,सिप सिद्धान्त तथा प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने वैज्ञानिक सुझबुझ भएका र खोज तथा अनुसन्धानमुखी जनशक्ति तयार गर्ने

(झ) रचनात्मक तथा समालोचनात्मक चिन्तन गर्ने,जिवनोपयोगी सिप भएका,सहिष्णु र भाषिक सक्षमतामा निपूर्ण नागरिक तयार गर्ने

(ञ) नेपाली मौलिक कला,संस्कृति,सौन्दर्य,आदर्श तथा वैशिष्टयहरुको संरक्षण,संवर्धन र विस्तारतर्फ अभिप्रेरित भई नेपाली पहिचानप्रति गौरव गर्ने नागरिक तयार गर्ने

(ट) जलवायु परिवर्तन तथा प्राकृतिक एवम् मानव सिर्जित प्रकोपप्रति सचेत रही सम्भावित जोखीम न्युनीकरण तथा विपद व्यवस्थापन गर्न सक्षम नागरिक तयार गर्ने

(ठ) सामाजिक न्यायमा न्यायमा आधारित समृद्ध राष्ट निर्माणका निम्ति आवश्यक मानव संसाधनको विकास गर्ने

४. विद्यालय शिक्षाको तहगत संरचना

विद्यालयको तह	कक्षा	उमेर समूह	सिकाई क्षमतास्तर
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	४ वर्ष	
आधारभूत	कक्षा १-३	५ देखि ७ वर्षसम्म	तह १
	कक्षा ४-५	८ देखि ९ वर्षसम्म	तह २
	कक्षा ६-८	१० देखि १२ वर्षसम्म	तह ३
माध्यमिक	कक्षा ९-१०	१३ देखि १४वर्षसम्म	तह ४
	कक्षा ११-१२	१५ देखि १६ वर्षसम्म	तह ५

स्रोतः पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी भक्तपुर।

४.१ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना

क्र.स.	सिपका क्षेत्रहरु	सिपहरु	वार्षिक समय (घण्टामा)
१	आधारभूत सिप सिकाईका क्षेत्र	(क) शारीरिक सिप (ख) संवेगात्मक सिप (ग) सामाजिक सिप (घ) बौद्धिक तथा मानसिक सिप (ङ) स्वास्थ्य,पोषण,सुरक्षा र वातावरण सिप (च) सिजनात्मक सिप	३८८
२	विषयगत सिप सिकाईका क्षेत्र	(क) भाषिक सिप (ख) पूर्वगणितीय सिप (ग) दृष्यकला,कार्यरतरिका र सिर्जनशीलता (घ) वरपरको वातावरण (ङ) सामाजिक	१९२
जम्मा			**५७६**

४.२ आधारभूत शिक्षा कक्षा १-३ को पाठ्यक्रम संरचना

क्र.स.	विषयसम्बन्धी क्रियाकलाप	पाठ्यघण्टा	वार्षिक कार्यघण्टा
१	भाषिक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप (नेपाली)	५	१६०
२	भाषिक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप (अङ्ग्रेजी)	४	१२८
३	गणितीय सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
४	विज्ञान,स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षासम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
५	सामाजिक अध्ययन,चारित्रिक विकास तथा सिर्जनात्मक कलासम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
६	मातृभाषिक सिप/स्थानीय विषयवस्तुसम्बन्धी क्रियाकलाप	५	१६०
जम्मा		**२६**	**८३२**

४.३ आधारभूत शिक्षा कक्षा ४-५ को पाठ्यक्रम संरचना

क्र.स.	**विषय**	**पाठ्यघण्टा**	**वार्षिक कार्यघण्टा**
१	नेपाली	५	१६०
२	अङ्ग्रेजी	५	१६०
३	गणित	५	१६०
४	विज्ञान तथा प्रविधि	५	१६०
५	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	५	१६०
६	स्वास्थ्य,शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला	३	९६
७	मातृभाषा/स्थानीय विषय	४	१२८
जम्मा		**३२**	**१०२४**

४.४ आधारभूत शिक्षा कक्षा ६-८ को पाठ्यक्रम संरचना

क्र.स.	**विषय**			**पाठ्यघण्टा**	**वार्षिक कार्यघण्टा**
	साधारण शिक्षा	**संस्कृत/गुरुकुल/वेद विद्याश्रम शिक्षा**	**गोन्पा तथा विहार/मदरशा शिक्षा**		
१	नेपाली	नेपाली	नेपाली	५	१६०
२	अङ्ग्रेजी	अङ्ग्रेजी वा संस्कृत रचना	अङ्ग्रेजी	५	१६०
३	गणित	गणित	गणित	५	१६०
४	विज्ञान तथा प्रविधि	विज्ञान तथा प्रविधि वा संस्कृत व्याकरण	विज्ञान तथा प्रविधि	५	१६०
५	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा वा कर्मकाण्ड	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	५	१६०
६	स्वास्थ्य,शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला	संस्कृत भाषा	स्थानीय विषय वा बौद्ध शिक्षा वा सम्भोटा व्याकरण वा अन्य वा आचार शिक्षा (दिनियात) वा कुरान (अरेबिक)	३	९६
७	मातृभाषा/स्थानीय विषय वा संस्कृत भाषा	वेद वा निति शास्त्र	भोट भाषा वा पाली भाषा वा संस्कृत वा अन्य भाषा वा उर्दू भाषा	४	१२८
जम्मा				**३२**	**१०२४**

५. विद्यालय शिक्षाको तहगत सक्षमता

५.१ आधारभूत शिक्षा कक्षा १-८ को तहगत सक्षमता

(क) देशप्रेम तथा राष्ट्रिय एकताको भावना एवम् लोकतान्त्रिक मूल्य, मान्यता तथा संस्कार व्यवहारमा प्रदर्शन

(ख) भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यवहारिक,सिर्जनात्मक एवम् सान्दर्भिक प्रयोग

(ग) सूचना र विचारहरुको आदानप्रदान,विश्लेशण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग

(घ) तार्किक तथा व्यवहारिक गणितीय ज्ञान,सिप एवम् अभिवृत्ति विकास र प्रयोग

(ङ) वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिद्धान्त र नियमप्रतिको जिज्ञासा एवम् वोध र व्यवहारिक जिवनमा प्रयोग

(च) मानव मूल्य र मान्यता एवम् सामाजिक गुणको विकास तथा नागरिक कर्तव्यप्रति सजगता

(छ) जनसंख्या,वातावरण संरक्षण र दिगो विकासविचको अन्तरसम्बन्धको बोध र व्यवस्थापनमा सहयोग

(ज) शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर जिवनशैली र जीवनोपयोगी सिप (Life Skills) को विकास

(झ) स्थानीय, आधुनिक पेशा,व्यवसाय र प्रविधि एवम् श्रमप्रति सम्मान तथा व्यवहारकुशल सिप (Soft Skills) को प्रयोग

(ञ) नेपाली कला साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण तथा संवर्धन एवम् सिर्जनशीलताको विकास र प्रयोग

(ट) राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय परिवेशसँग परिचित भई विविधता,विश्वबन्धुत्व र सहअस्तित्व बोध तथा स्वीकार

(ठ) दैनिक जीवनमा आईपर्ने व्यवहारिक समस्याहरुको पहिचान विश्लेषण तथा समाधान

५.२ पञ्चकन्या गाउँपालिकाको स्थानीय शिक्षाको तहगत सक्षमता

कक्षा १-५

(क) गाउँपालिकाभित्रको जैविक विविधता (वनस्पती र जिवजन्तु) र पर्यावरणीय अवस्थाको पहिचान

(ख) गाउँपालिकाभित्रका भु-भाग, मानवबस्ती,कुवा,खोलानाला,बाटोघाटो,वनजंगल आदिको पहिचान

(ग) स्थानीय प्रकोप तथा विपदको पहिचान र होसियारी

(घ) ऐतिहाँसिक,पर्यटकीय र सांस्कृतिक सम्पदाको पहिचान र महत्वबोध

(ङ) प्रचलित कला,रितिरिवाज,चालचलन,धर्म संस्कृतिको पहिचान

(च) असल सामाजिक मूल्य,मान्यताको अनुशरण तथा विकृतिको पहिचान र रोकथाम

(छ) गाउँपालिकिभित्रका पेसा,व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलापको जानकारी

(ज) स्थानीय ज्ञान,सिप र प्रविधिको जानकारी, महत्वबोध र सामान्य प्रयोगसिप

(झ) स्थानीय खेलकुद, योग र शारीरिक अभ्यासको पहिचान र महत्ववोध

(ञ) आधुनिक सुचना प्रविधिको प्रयोगसम्बन्धी प्रारम्भिक सिपआर्जन

कक्षा ६-८

(क) जिल्लाभित्रको जैविक विविधता (वनस्पती र जिवजन्तु) र पर्यावरणीय अवस्थाको पहिचान

(ख) गाउँपालिका र जिल्लाभित्रका भु-भाग,खोला,नदिनाला,सडक,लोकमार्ग वनजंगल आदिको पहिचान

(ग) स्थानीय प्रकोप तथा विपदको न्यूनीकरण,रोकथाम र बचावट सम्बन्धि ज्ञान र सिप आर्जन

(घ) ऐतिहाँसिक,पर्यटकीय र सांस्कृतिक सम्पदाको महत्वबोध,संरक्षण

(ङ) प्रचलित कला,रितिरिवाज,चालचलन,धर्म संस्कृतिको विश्लेषणात्मक चिन्तन र सकरात्मक पक्षको अनुशरण
(च) असल सामाजिक मूल्य,मान्यताको अनुशरण तथा विकृतिको रोकथाममा अग्रसर
(छ) स्थानीय पेसा,व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलापको उन्नयनसम्बन्धी ज्ञान र सिप विकास
(ज) स्थानीय ज्ञान,सिप र प्रविधिको उत्थान,प्रवर्धन सहित दिगो विकासमा टेवा र प्रविधिको आधुनिकीकरणसम्बन्धी अवधारणाको विकास
(झ) स्थानीय खेलकुद, योग र शारीरिक अभ्यासमार्फत अनुशासन,सामूहिक भावना र शारीरिक तन्दुरुस्तीको विकास
(ञ) आधुनिक सुचना प्रविधिको प्रयोगसम्बन्धी प्रारम्भिक सिपआर्जन

६. आधारभुत तहको पाठ्यक्रम संरचना र प्रकृति

बिगतमा अलगअलग विषयहरु आ-आफ्नै हिसावले शिक्षण गर्ने गरि विषयगत पाठ्यक्रम प्रचलनमा रहेका थिए। हाल नेपाल सरकारले विषयगत पाठ्यक्रमको सट्टा विषयहरुलाई अन्तरसम्बन्धित गरि सिकाइलाई जीवनसापेक्ष र सान्दर्भिक बनाउने एकिकृत पाठ्यक्रममा जोड दिएको छ। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम २०७६ ले दिशानिर्देश गरेअनुरुप आधारभुत तह कक्षा १-३ मा एकिकृत पाठ्यक्रम लागु गरिएको छ।एकिकृत पाठ्यक्रममा कुनै खास मुद्दा र सन्दर्भ वा समस्यामा फरकफरक सिकालाई एकैपटक र संयुक्त रुपमा गराईन्छ। यसमा विषयवस्तुको कुनै सिमा निर्धारण नगरि समस्या समाधान विधि मार्फत आवश्यक ज्ञान, सिप र सक्षमता प्राप्त हुनेगरि शिक्षण सिकाइ सञ्चालन हुन्छ। विगतमा आधारभुत तहकै माथिल्ला कक्षा खासगरि कक्षा ६-८ मा सामाजिक अध्ययन र जनसंख्या शिक्षा, स्वास्थ्य,जनसंख्या र वातावरण शिक्षा, स्वास्थ्य र शारिरिक शिक्षा, विज्ञान तथा वातावरण शिक्षा, पेसा,व्यवसाय र प्रविधि शिक्षा जस्ता विषय राखी अलगअलग पाठ्यपुस्तक विकास भई कार्यान्वयन भइको पाईन्छ भने हाल केहि मात्रामा एकिकृत गरि विषयगत पाठ्यपुस्तको संख्या घटाईएको छ। यसप्रकार आधारभुत तह कक्षा ४-५ र कक्षा ६-८ मा विषयलाई सामान्य रुपमा एकिकरण गर्ने कोसिस गरिएको भए पनि मुख्यत विषयगत पाठ्यक्रम नै कार्यान्वयन भईराखेको छ तर आधारभुत तह कक्षा १-३ को पाठ्यक्रमलाई भने हाल एकिकृत ढाचाँमा ढालिएको छ। तथापी कक्षा १-३ को पाठ्यक्रम पूर्णरुपमा भने अझै एकिकृत हुन भने सकेको छैन।

खासगरी कक्षा १-३ को एकिकृत पाठ्यक्रम अन्तर्गत सामाजिक अध्ययन,विज्ञान तथा वातावरण शिक्षा, स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा र सिर्जनात्मक कलालाई अन्तरविषयक (Interdisciplinary) ढाँचाको रुपमा हाम्रो सेरोफेरो विषयक्षेत्रमा समावेश गरिएको छ भने समग्र संरचनात्मक रुपमा हाम्रो सेरोफेरो, गणित नेपाली भाषा, अङ्ग्रजी भाषा विषय क्षेत्रलाई समावेस गरि वहुविषयक (Multidisciplinary) ढाँचाको एकिकृत पाठ्यक्रम निर्माण गरि लागु गरिएको छ। कक्षा १-३ का विद्यार्थीका लागि विद्यार्थीका लागि आवश्यक हुने २९ वटा व्यवहारकुशल सिपहरु (Soft Skills) लाई आवश्यकताअनुसार सबै विषयक्षेत्र र कक्षामा एकिकृत गरिएको छ।

७. स्थानीय पाठ्यक्रममा विषयवस्तुको क्षेत्रगत छनौट र संरचना

विषयवस्तु

(क) स्थानीय वातावरण, वनस्पती,जिवजन्तु,उर्जा,फोहोरमैला व्यवस्थापन
(ख) भौगोलिक अवस्थाः स्थानीय भु-भाग, बस्तिक्षेत्र नदिनाला,पोखरी,कुवा
(ग) प्राकृतिक सम्पदाःबोटविरुवा,वनजङ्गल, जडिबुटि,ढुङ्गा लगायतका खनिज,जलस्रोत
(घ) स्थानीय प्रकोप तथा विपदःभुकम्प, बाढिपहिरो, चट्यान, हुरीबतास, आगलागी,सडक दुर्घटना
(ङ) स्थानीय जातजाती,भाषा,भेषभुषा,चाडपर्व,धर्मसस्कृति,रितिरिवाज,चालचलन

(च) ऐतिहासिक, पर्यटकीय तथा धार्मिक क्षेत्र र स्थल

(छ) सामाजिक मूल्य,मान्यता,व्यवहार, सामाजिक समस्या, विकृति र कुरिति

(ज) सामाजिक जनजिवन र संरचना,संघसंस्था,प्रतिष्ठान,सामाजिक तथा प्रतिष्ठित व्यक्तित्व

(झ) स्थानीय र घरेलु रुपमा रहेका पेसा, व्यवसाय, आर्थिक क्रियाकलाप

(ञ) स्थानीय ज्ञान,सिप र प्रविधिः मुर्तिकला,चित्रकला,वास्तुकला, कृषि,कम्पोष्ट मल,ढिकी,जाँतो,घट्ट,आरन,कोल

(ट) स्थानीय खेल, नृत्य,शारीरिक योगभ्यास

(ठ) कम्प्युटर र सुचना प्रविधिसम्बन्धी प्रयोगात्मक ज्ञान

पञ्चकन्या गाउँपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रमको संरचना

क्र. स.	विषय	विषयवस्तु/क्षेत्र	कार्यघण्टा							
			कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
जम्मा			१६०	१६०	१६०	१२८	१२८	१२८	१२८	१२८

८. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

१. स्थानीय वातावरण र जैविक विविधता	**१. वातावरणको परिचय**	● आफ्नो वरीपरी भएका सजिव र निर्जिव वस्तुहरु	● वातावरणको परिचय ● वातावरणको महत्व	● स्वच्छ वातावरणको परिचय र फाईदाहरु	● वातावरणका तत्वहरु (जैविक,अजैविक,मानव निर्मित)	● मावव निर्मित र प्राकृतिक वातावरणको परिचय	● वातावरण र मानव बिचको अन्तरसम्बन्ध	● वडा र पालिकाभित्रका वातावरण बिनासका कारणहरु र न्युनीकरणका उपायहरु	● जिल्लाभित्रको वातावरण बिनासका कारणहरु र न्युनीकरणका उपायहरु
	२. भागोलिक अवस्था	● आफु बसेको ठाउँको नाम र ठेगाना ● आफ्नो वरपरको सडक र बाटोको नाम	● आफु बसेको ठाउँको भौगोलिक अवस्था ● आफ्नो ठाउँमा आउने बाटोहरुको पहिचान	● आफु बसेको ठाउँको भु-बनोट र नक्सा	● आफ्नो वडाको भु-बनोट	● गाउँपालिकाको भु-बनोट	● गाउँपालिकाको नक्सा ● जिल्लाको नक्सा	● गाउँपालिकाको नक्सामा विभिन्न महत्वपुर्ण ठाउँहरु ● जिल्लाको नक्सामा विभिन्न महत्वपुर्ण ठाउँहरु	● गाउँपालिका र जिल्लाको भौगिलिक अवस्थिती (उचाइ,अक्षांस र देशान्तरको आधारमा
	३. जैविक विविधता	● घरपालुवा जनावरहरुको नाम ● वन्यजन्तुहरुको नाम	● स्थानीय क्षेत्रमा पाईने घरपालुवा तथा वन्यजन्तुहरुको जानकारी	● स्थानीय क्षेत्रमा पाईने बोटविरुवाहरुको जानकारी	● स्थानीय क्षेत्रमा पाईने बोटविरुवाहरुको महत्व	● स्थानीय क्षेत्रमा पाईने चराहरुको पहिचान	● स्थानिय चराहरुको संरक्षणको अवस्था ● बनका प्रकार र महत्वहरु	● स्थानिय जंगली पशुपन्छिहरुको संरक्षणको अवस्था ● स्थानिय सामुदायिक वनको परिचय सुची र फाइदाहरु	● जिल्लाभित्रका महत्वपुर्ण जंगली पशुपन्छिको जानकारी ● लामटाङ र शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्जको परिचय र बर्णन
	४. प्राकृतिक सम्पदा तथा जलस्रोत	● टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाको नाम र पहिचान ● टोलछिमेकमा रहेका	● समूदाय वरपर रहेका प्राकृतिक सम्पदाको सामान्य परिचय र महत्व ● समूदाय वरपर	● वडा रहेका प्राकृतिक सम्पदाको सामान्य परिचय र महत्व ● वडा वरपर जलस्रोत परिचय र महत्व	● प्राकृतिक सम्पदाको परिचय,महतव र आवश्यकता ● जलस्रोत परिचय,महतव र आवश्यकता	● टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाको परिचय,महतव,संरक्षण र सदुपयोग ● टोलछिमेकमा रहेका	● वडाभित्र रहेका प्राकृतिक सम्पदाको परिचय,महत्व,संरक्षण र सदुपयोग ● वडाभित्र रहेका जलस्रोतको परिचय,महत्व,संरक्षण र सदुपयोग	● पालिकाभित्र रहेका प्राकृतिक सम्पदाको परिचय,महत्व,संरक्षण र सदुपयोग ● पालिकाभित्र रहेका जलस्रोतको	● जिल्लाभित्र रहेका प्राकृतिक सम्पदाको परिचय,महत्व,संरक्षण र सदुपयोग ● जिल्लाभित्र रहेका जलस्रोतको

		जलस्रोत पहिचान	जलस्रोत परिचय र महत्व			जलस्रोत को परिचय,महतव,संरक्षण र सदुपया		परिचय,महत्व,संरक्षण र सदुपयोग	परिचय,महत्व,संरक्षण र सदुपयोग
	५. वातावरण प्रदुषण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन			● फोहोरमैला को परिचय	● व्यक्तिगत,घरायसी तथा विद्यालय वरपरको सरसफाई	● फोहोरमैलाको असर ● फोहोरमैलाको प्रकार (कुहिने र नकुहिने)	● वातावरण प्रदुषणका परिचय र प्रकार ● फोहोरमैलाको व्यवस्थापनका तरिकाहरु ९ घच०	● स्थानिय वातावरण प्रदुषण नियन्त्रणमा व्यक्ति,समुदाय तथा विभिन्न निकायहरुको भुमिका ● कम्पोष्ट मल बनाउने तरिकाहरु ,आवश्यकता र महत्व	● जलवायु परिवर्तनले पालिका तथा जिल्लाभित्र पारेको प्रभाव , असरको न्युनीकरण र अनुकुलनका उपायहरु तथा व्यक्ति समुदाय र संघसंस्थाहरुको भुमिका
२. प्रकोप तथा विपद व्यवस्थापन	**१. विपदको परिचय,प्रकार,प्रभाव,रोकथाम र न्युनीकरण**	● विभिन्न प्रकोप र विपदहरुको नाम	● विभिन्न प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित प्रकोप र विपदहरुको पहिचान	● प्रकोप र विपदका सामान्य कारणहरु र सुरक्षाका उपायहरु (बाढि,पहिरो,भुकम्प,आगलागि,दुर्घटना ,सवारी दुर्घटना आदी)	● चट्यान, हावाहुरी ,आगलागी, डढेलो आदीको परिचय,मुख्य असर,बच्ने उपाय, र बिपदमा खेल्नुपर्ने भुमिका	● भुक्षय, पहिरो,बाढि, डुवान आदीको असर, न्युनीकरणका उपाय र विपदमा खेल्नुपर्ने भुमिका	● पालिकाभित्रका प्राकृतिक तथा मानविय क्रियाकलापद्वारा हुने विपदका कारणहरु,रोकथाम तथा क्षती न्युनीकरणका उपायहरु र विपद नक्सा	● जिल्लाभित्रका प्राकृतिक तथा मानविय क्रियाकलापद्वारा हुने विपदका कारणहरु,रोकथाम तथा क्षती न्युनीकरणका उपायहरु र विपद नक्सा	● प्राकृतिक प्रकोप तथा विपद व्यवस्थापनमा विभिन्न क्षेत्रको भुमिका ● विपद व्यवस्थापन योजना

३.धार्मिक, सास्कृतिक,ऐतिहासिक पर्यटकीय र भाषिक सम्पदा,	• **स्थानिय धार्मिक,सास्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको पहिचान**	• वडाभित्र रहेका स्थानिय जातजातीको नाम • वडाभित्र रहेका धार्मिक, सास्कृतिक तथा ऐतिहासिक स्थलको नाम	• वडाभित्र रहेका स्थानिय जातजातीको पुर्ख्यौली पेशा र व्यवसायको पहिचान • वडाभित्र रहेका धार्मिक, सास्कृतिक तथा ऐतिहासिक स्थलको सुची र सामान्य परिचय	• पालिकाभित्र रहेका स्थानिय जातजातीका बसोबासका क्षेत्र, रहनसहन,भेष,भुषा, भाषा • पालिकाभित्र रहेका स्थानिय जातजातीका बाजाहरुको पहिचान	• पालिकाभित्रका विभिन्न जातिका बाजाहरुको परिचय, बजाउने तरिका • पालिकाभित्रका प्रमुख चाडपर्वहरु	• पालिकाभित्र रहेका धार्मिक, सास्कृतिक ऐतिहासिक तथा पर्यटकिय स्थलको सुची ,परिचय ,महत्व	• जिल्लाभित्र रहेका ऐतिहासिक,पुरातात्विक,धार्मिक,सास्कृतिक तथा पर्यटकिय स्थल संरचनाको परिचय,महत्व र संरक्षण	• जिल्लाभित्रका स्थानिय जातजातीका बसोबासको क्षेत्र,रहनसहन,भेष ,भुषा,भाषा • जिल्लाभित्र रहेका स्थानिय जातजातीका मौलिक बाजाहरुको पहिचान	• सम्पदा संरक्षणमा विभिन्न पक्ष (व्यक्ति,समाज,स्थानिय सरकार, संघसंस्थाको भुमिका • विभिन्न वाद्यवादन ,नृत्य लगायतको कलाको अभ्यास
४.सामाजिक मूल्य,मान्यता,र व्यवहार	१. **सामाजिक मूल्य,मान्यता,सकरात्मक तथा नकरात्मक व्यवहार**	• घर,परिवार, छिमेकी साथी तथा शिक्षकको पहिचान	• घर,परिवार,छिमेकी साथी तथा शिक्षकसँग घुलमिल र सत्कार	• घर,परिवार,छिमेकी साथी तथा शिक्षकसँगको सम्बन्ध र सहयोग	• स्थानिय समुदाय र समाजको परिचय • टोल र वडाको परिचय	• स्थानिय समुदाय र समाज बनोटको परिचय	• टोल, समुदाय तथा संघसस्थाहरुको परिचय,महत्व र आवश्यकता • सामाजिक कुरितीहरुको पहिचान र परिचय	• सामाजिक कुरितीका कारणहरु,असर र न्युनिकरणका उपायहरु	• कुरिती सम्बन्धि कानुनी प्रावधान • कुरिती सम्बन्धि कार्यक्रम • कुरिती न्युनिकरणमा विभिन्न पक्षको भुमिका
५. सामाजिक जनजिवन तथा संघसस्था	१. **सामाजिक जनजिवन र संरचना**	• पारिवारिक सम्बन्धको पहिचान •	• परिवार मुलीको अवधारणा र भुमिकाको पहिचान	• छिमेकी संगको सम्बन्ध	• टोल तथा छिमेकको संरचना र भुमिका	• वडा कार्यालय र वडापालिकाको परिचय,संरचना र कार्यहरु	• स्थानिय तह र त्यसका अंगहरु • पालिकास्तरिय व्यक्तित्वहरु	• स्थानिय गैरनाफामुलक संस्थाहरु • जिल्ला स्तरिय व्यक्तित्वहरु	• स्थानिय तहको कार्यक्षेत्र तथा काम,कर्तव्य र अधिकार • जिल्ला स्तरीय सरकारी एवम् सार्वजनजिक

									संस्था/प्रतिष्ठान
६.स्थानिय पेशा,व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	१. कृषि	● कृषि र वालीनालीका नाम	● कृषि र वालीनालीका प्रकार	● कृषि र पशुपन्छिबाट प्राप्त हुने वस्तु तथा सेवाहरु	● बालीनालीको समयतालिका ● खेतीका सामान्य विधि ● स्थानिय कृषि औजार	● पालिकाभित्रका विभिन्न कृषिउत्पादनको मुख्य पकेट क्षेत्र ● गमला खेती,कौसी खेती,टनेल खेती	● जिल्ला भित्रका मुख्य कृषि उपज ● अन्नखेती ● फलफुल खेती	● जिल्ला भित्रका मुख्य कृषि उपज ● तरकारी खेती ● च्याउ खेती	● कृषिको महत्व र योगदान ● माछापालन/कुखुरापालन ● रैथाने बाली संरक्षणको आवश्यकता र उपायहरु
	२. व्यापार/सेवा	●विभिन्न व्यवसायका नाम	● टोलभित्रका विभिन्न व्यवसायको पहिचान र परिचय	● वडाभित्रका विभिन्न व्यवसायको पहिचान र परिचय	● व्यापारको आवश्यकता ● वडाभित्रको व्यापार क्षेत्र	● पालिकाभित्रका मुख्य बजार क्षेत्र	● जिल्लाभित्रका सेवाक्षेत्र ,व्यापारिक स्थल र सामग्रिहरु	● व्यापार र सेवाजन्य व्यबसायको प्रवर्धन र हालको अवस्था	● बजार व्यवस्थापन
	३. उद्योग	● घरेलु उत्पादनको नाम र पहिचान	● टोलभित्रका विभिन्न उद्योगको पहिचान र परिचय	● वडाभित्रका विभिन्न उद्योगको पहिचान र परिचय	● उद्योगको आवश्यकता ● वडाभित्रको उद्योगको क्षेत्र	● पालिकाभित्रका मुख्य उद्योग र उत्पादन	● जिल्लाभित्रका मुख्य उद्योग र उत्पादन	● उद्योगको हालको अवस्था,चुनौती,औधोगिक सुधार ● संभावित नयाँ उद्योगहरु	● उद्योग र वातावरणविचको सम्बन्ध ● औधोगिक प्रवर्धनमा स्थानिय तहको भुमिका
७.स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधि	१. स्थानिय परम्परागत सामग्रीको नाम	●परम्परागत स्थानिय सामग्रीको पहिचान र सामान्य कार्य	● परम्परागत खाद्यवस्तुको पहिचान र बनाउने सामान्य बिधिहरु	● कम्पोष्ट मल बनाउने तरिका ● स्थानिय स्तरका किटनासक प्रविधि	●नहर,कुलो निर्माण ●कृषि सममग्रीहरु	खाद्य सुरक्षा र भण्डारणमा परम्परागत प्रविधि	● विभिन्न बाद्यवादनकाका उपकरण बनाउने तरिका ● मुर्तीकला र चित्रकला	● आरन प्रविधि ● वास्तु प्रविधि ● उनी कपडा र धागो निर्माण ● स्थानीय परम्परागत प्रविधिको आवश्यकता र	● पानी घट्ट र ढिकि,जाँतो,कोल ● मन्दिर र गुम्वाहरुको निर्माण प्रविधि ● स्थानिय जडिबुटी

								महत्व ,जस्तै दिगो विकास	संकलन,प्रशोधन र उपचार पद्धती
८.स्थानिय खेलकुद योग तथा शारिरिक सुस्वास्थ्य	**स्थानीय खेलकुद योग तथा शारिरिक सुस्वास्थ्य**	घर परिवारमा खेलिने खेल,नृत्य र अभिनय	टोलछिमेकमा खेलिने खेल,नृत्य र अभिनय	वडास्तरमामा खेलिने खेल,नृत्य र अभिनय	सामान्य योगाभ्यास	विभिन्न योगहरुको अभ्यासर महत्व	विभिन्न स्थानीय खेल तथा योगहरुको अभ्यास	विभिन्न स्थानीय खेल तथा योगहरुको अभ्यास	●स्थानिय खेल तथा योगको अभ्यास
९.कम्प्युट र सम्बन्धि सामान्य ज्ञान				कम्प्युटरको परिभाषा , कम्प्युटरको चित्र	कम्प्युटरको परिचय र महत्व, इन्पुट (input), प्रोसेस (process) र आउटपुट (output) को परिभाषा	कम्प्युटर हार्डवेयरको परिभाषा, कम्प्युटर सफ्टवेयरको परिभाषा र यसका प्रकारहरु, कम्प्युटर अन अफ गरी सामान्य टाइपिङ	कम्प्युटरका प्रकारहरु, कम्प्युटरको इतिहास, :क Word को प्रयोग गरी विभिन्न फाइल निर्माण	कम्प्युटरको सिद्धान्त, कम्प्युटरको पुस्ताहरु, कम्प्युटरको प्रयोगका क्षेत्रहरु, Ms Powerpoint को प्रयोग	कम्प्युटरको विशेषता, प्रयोग र यसका चुनौतीहरु, इन्टरनेटको सामान्य प्रयोग र इमेल, Ms Excel सम्बन्धी ज्ञान

९. विषयवस्तुको विस्तृतीकरण

कक्षा : १

क्षेत्र	विषयवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतिकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मुल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टी
१.स्थानिय वातावरण र जैविक विविधता	१. वातावरणको परिचय	➢ सजिव र निर्जिव वस्तुको परिचय दिन ➢ आफ्नो वरिपरि भएका सजिव र निर्जिव वस्तुहरुको नाम भन्न ।	➢ घर र विद्यालय वरपर भएका सजिव वस्तुको नाम ➢ घर र विद्यालय वरपर भएका निर्जिव वस्तुको नाम	➢ घर र विद्यालय वरपर भएका सजिव वस्तुहरुको चित्र देखाई, के हो भनी सोध्ने र नाम बताइदिने । ➢ वरपर भएका निर्जिव वस्तुहरुको चित्र देखाई, के हो भनी सोध्ने र नाम बताइदिने ।	➢ सजिव वस्तु भनेको के हा ? ➢ निर्जिव वस्तु भनेको के हो ? ➢ सजिव र निर्जिव वस्तुहरुको उदाहरण भन ।	
	२. भौगोलिक अवस्था	➢ आफू बस्ने ठाउँ र गाउपालिकाको नाम भन्न ➢ आफ्नो घर र विद्यालय वरपरको सडक र बाटोको नाम बताउन	➢ आफू बस्ने ठाउँ र गाउपालिकाको नाम, ठेगाना ➢ आफ्नो घर र विद्यालय वरपरको सडक र बाटोको नाम	➢ विद्यार्थीहरुलाई घर र विद्यालयको ठेगाना भनी त्यसको बोध गराउने ➢ आफू बस्ने गाउपालिकाको नाम सोध्ने र बताइदिने ।	➢ आफू बस्ने ठाउँको नाम के हो ? ➢ आफू बस्ने गाउपालिकाको नाम के हो ? ➢ आफ्नो घर र विद्यालय वरपरको सडक र बाटोको नाम के के हो ?	
	३. जैविक विविधता	➢ घर पालुवा जनावरको नाम बताउन ➢ विभिन्न वन्य जन्तुको नाम बताउन	➢ स्थानिय स्तरमा पाइने घरपालुवा जनावरको नाम ➢ स्थानिय स्तरमा पाइने वन्यजन्तुको नाम	➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने विभिन्न घरपालुवा जनावरको चित्र देखाइ, नाम सोध्ने र नाम भनिदिने । ➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने विभिन्न वन्य जन्तुको चित्र देखाइ, नाम सोध्ने र नाम भनिदिने ।	➢ स्थानिय स्तरमा पाइने घरपालुवा जनावरको नाम भन । ➢ स्थानिय स्तरमा पाइने वन्यजन्तुको नाम भन ।	
	४. प्राकृतिक सम्पदा तथा जलस्रोत	• प्राकृतिक सम्पदाको परिचय दिन • प्राकृतिक स्रोतहरुको प्रकार वर्णन गर्न • स्थानिय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरुको नाम बताउन	• प्राकृतिक सम्पदाको परिचय • प्राकृतिक सम्पदाको प्रयोग • स्थानिय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरुको नाम	• चित्र वा भिडियो प्रदर्शन गरी मेलम्ची नगरभित्रका विभिन्न प्राकृतिक सम्पदाहरु जस्तै : वन, पानी, धार्मिक, पर्यटकीय स्थल, खोला, नदी, पोखरी आदिको चिनारी गराउने • चित्र वा भिडियो वा वृत्तचित्रको माध्यमबाट पञ्चकन्या गा.पाको प्राकृतिक सम्पदाहरुको अवलोकन गर्न लगाई तिनीहरुको पहिचान गर्न लगाउने र परिचय तथा महत्व बताइदिने • स्थानिय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरुको अवलोकन गराई, नाम बताउने । • स्थानिय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरु (धारा, कुवा, पोदरी, खोला आदि) को चित्र देखाइ जानकारी दिने ।	• स्थानिय क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक सम्पदाको परिचय दिन लगाएर • स्थानिय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरुको नाम लगाएर ।	

	५. वातावरण प्रदुषण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	➢	➢		➢	
३. प्रकोप तथा विपद व्यवस्थापन	विपदको परिचय, प्रकार, प्रभाव, रोकथाकम र न्यूनीकरण	➢ घरायसी जोखिमहरुको पहिचान गर्न र सुरक्षित रहने तरिका बताउन र अपनाउन ➢ विद्यालयमा आउँदा जाँदा आउन सक्ने सामान्य जोखिमहरु पहिचान गर्न र सुरक्षित रहन ➢ विद्यालयमा हुने दुर्घटनाहरुको पहिचान गर्न र सजगता अपनाउन ➢ बाटोघाटोमा हिँड्दा हुन सक्ने जोखिमहरुबाट सजग रहन	➢ घरायसी जोखिमहरुको पहिचान र सुरक्षित रहने तरिका (चक्कु, हँसिया) ➢ विद्यालयमा आउँदा जाँदा आउन सक्ने सामान्य जोखिमहरु पहिचान ➢ विद्यालयमा हुने दुर्घटनाहरुको पहिचान र सजगता ➢ बाटोघाटोमा हिँड्दा हुन सक्ने जोखिमहरुबाट सजगता (पहिरो, आगलागी, सर्पको टोकाइ, वन्यजन्तुको आक्रमण आदि)	➢ विद्यार्थीहरुलाई दैनिक रुपमा भान्सा वा घर वरपर के के काम गर्नुहुन्छ ? ती काम गर्दा के के चोटपटक लागेको छ ? अनुभव सुनाउन लगाउने र आफूले समेत अनुभव सुनाउने ➢ उनीहरुलाई घरमा पाइने चक्कु, हसिया, जस्ता सामग्रीहरु चलाउँदा, रुख चढ्दा, भिरमा जाँदा .... के हुन सक्छ ? भनी छलफल गर्ने गराउने ➢ घर, टोल, बाटो वा अन्य क्षेत्रमा घट्न सक्ने दुर्घनाहरु व्यक्तिगत र सामूहिक रुपमा भन्न लगाउने ➢ सडकमा हिड्दा हामी कसरी हिड्नु पर्छ भनि अभ्यासात्मक कार्यहरु गरी देखाउने र विद्यार्थीहरुलाई पनि सोही अनुसार व्यवहारमा प्रयोग गर्न अभिप्रेरित गर्ने ➢ विद्यालयमा हुने दुर्घटनाहरु भन्न लगाउने ➢ विद्यालयमा हुने दुर्घटनाबाट बच्ने उपायहरु अवलम्बन गर्न लगाउने	➢ घरायसी जोखिमहरुको पहिचान गनृ लगाएर ➢ विद्यालयमा आउँदा जाँदा आउन सक्ने सामान्य जोखिमहरु र दुर्घटनाहरुको पहिचान गर्न र सजगता अपनाउन सके नसकेको अवलोकन गरेर।	
४.धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकिय र भाषिक सम्पदा	स्थानिय धार्मिक, साँस्कृतिक,ऐतिहासिक,पर्यटकिय र भाषिक सम्पदाको पहिचान	➢ स्थानिय जातजातिको नाम बताउन । ➢ स्थानिय धार्मिक तथा पर्यटकिय ठाउँको नाम बताउन ।	➢ स्थानिय जातजाति र भाषाबारे जानकारी - (जातहरु ; तामाङ, क्षेत्री, ब्राम्हण, नेवार, मगर, राई दलित) आदि । ➢ स्थानिय धार्मिक स्थलहरु जस्तै ; मन्दिर, गुम्बा,चर्च आदि । ➢ स्थानिय पर्यटकीय स्थलहरु ; घ्याङस्वारा ,टोड्के भञ्याङ्ग, आदीशक्ति हाइड्रोपावर ड्याम साइड आदि ।	➢ विद्यार्थीहरुलाई आफ्नो नाम र थर पालैपालो भन्न लगाउने । ➢ स्थानिय मन्दिर, मन्दिर, गुम्बा,चर्च आदिको चित्र देखाई नाम बताईदिने । ➢ विद्यालय नजिकको मन्दिरहरु जस्तै ; शिव मन्दिर,लिङ्गेश्वर, ब्रम्हेश्वर ,मंगलादेवी, कपिलेश्वर,नाट्यश्वरी, अवलोकन भ्रमण गराइ त्यसको बारेमा बताउने । ➢ विद्यालय नजिकको गुम्बाहरु जस्तै ; तौली, त्रिरत्न छ्योइलिङ्ग आदि । ➢ स्थानिय बाजाहरुको चित्र देखाइ चिन्न लगाउने ।	➢ आफ्नो साथीहरुको नाम थर बताउन लगाउने ➢ आफ्नो घर वरिपरी रहेको मन्दिर तथा गुम्बाको नाम बताउन लगाउने । ➢ चित्र देखाइ विभिन्न बाजाहरु चिन्न लगाउने ।	
५.सामाजिक मूल्य मान्यता र व्यवहार	सामाजिक मूल्य मान्यता, सकारात्मक तथा नकारात्मक व्यवहार	➢ साथी तथा शिक्षकको पहिचान गरी परिचय गर्न	➢ साथी तथा शिक्षकको पहिचान गर्न,परिचय गर्न र समूहमा मिलेर बस्न	➢ विधार्थीहरु विच औपचारीक भाषामा परिचय गर्न सिकाउने । ➢ समूहमा मिलेर बस्न लगाउने । ➢ साथी तथा शिक्षकहरुसित नम्र र शिशिष्ट व्यवहार देखाउन अभिनय गरेर देखाउने ।	➢ नमस्कार गरी आफ्नो परिचय गर्न लगाउने । ➢ चित्रहरु र शब्दहरुबिच जोडा मिलाउन लगाउने ।	

					➢ दैनिक क्रियाकलापको अवलोकन गर्ने ।	
६.सामाजिक जनजीवन र संघसस्था	सामाजिक जनजीवन र संरचना	➢ पारिवारिक सम्वन्धको पहिचान गर्न	➢ आफ्नो घर तथा नातेदारको घरमा भएका परिवारका सदस्यहरुको सम्वन्ध बताउन	➢ आफ्ना घरमा भएका परिवारको सदस्यहरु जस्तैः बुबा, आमा, दाजु, दिदी, भाइ, बहिनी,काका,काकी,हजुरबुबा, हजुरआमा बारे छलफल गर्दै बताइदिने । ➢ आफ्ना मामाघर तथा वल्लो पल्लो घरमा रहेका सदस्यहरुको सँगको सम्वन्धबारे बताउने । जस्तैः मामा, माइजु, ठुलोबुबा, ठूलीआमा, सानीमा भान्जा, भान्जी आदि । ➢ कुनै पारिवारिक चित्र देखाइ त्यसका सदस्यहरुको बारेमा बताइ दिने ।	➢ आफ्ना घरमा भएका परिवारका सदस्यहरुको सम्वन्ध बारे सोध्ने । ➢ आफ्ना मामाघर तथा वल्लो पल्लो घरमा रहेका सदस्यहरुको सम्वन्ध बारे सोध्ने । ➢ कुनै पारिवारिक चित्र देखाइ त्यसका सदस्यहरुको बारेमा सोध्ने ।	
७.स्थानिय पेशा,व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	७.१कृषि	➢ कृषि र वालीनालीका नाम	➢ अन्नबाली,तरकारी बाली , पशूपालन	➢ स्थिानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तूहरु ल्याइ प्रदर्शन गर्ने वा फोटोहरु देखाउने । जस्तै : धान , मकै ,गहन् , कोदो ,फापर आदि ➢ विद्यालय परिसर तथा नजिकको बारी वा खेत भएको क्षेत्रमा अवलोकन भम्रण गराई त्यहा उत्पादन हूने वस्तूका बारेमा जानकारी ।	➢ विधालय वरिपरि रहेका बालीनालीको चित्र देखाई के हो भनेर सोध्ने । ➢ स्थानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तहरुको जस्तै कृषिजन्यवस्तूहरु, तरकारीबालीको नाम । ➢ विद्यालय परिसर तथा नजिकको बारी वा खेत कुन कुन उत्पादन हून्छन भनी तिनको नाम सोध्ने	
	७.२ व्यापार/सेवा	➢ विभिन्न व्यवसायका नाम	किराना पसल, खाजा पसल,होटल, कपडा पसल , औषधी पसल , स्टेसनरी व्यापसाय लगायत अन्य व्यावसाय	➢ स्थानीय स्तरमा भयका विभिन्न व्यापारिक क्षेत्रहरुको चित्र संकलनगरि प्रदशर्न गर्न र चित्र हेरेर पसलका प्रकार पहिचान गन् सिकाउने । ➢ नजिकको बजार भमण गराई त्यहाँ भयका विभिन्न पसलहरु देखाइदिने जस्तै : किराना पसल, खाजा पसल, होटल, कपडा पसल , औषधी पसल , स्टेसनरी व्यापसाय आदी ।	➢ विधालय वरिपरि रहेका विभिन्न पसल तथा व्यावसायको नाम सोध्ने । ➢ विधालय वरपर भयका पसलहरु के सम्बन्धी हून सोध्ने । ➢ विभिन्न चित्रहरुको प्रदशनबाट पसलका प्रकारहरु चिन्न लगाउने ।	

	७.३ उद्योग	➢ घरेलु उत्पादनको नाम र पहिचान	घरपरिवारका सदस्यहरले अबलम्बन गरेका पेशा ,व्यावसायको नाम	➢ विद्यार्थी परिवारमा आ-आफ्ना अभिभावकले गर्ने पेशा वा काम सोधी छलफल गर्ने मानिसहरुले विभिन्न स्थानमा गरिरहेको काम फोटाहरु देखायने र कन्न कन्न ठाउँमा काम गर्ने मानिसहरुलाई के भनिन्छ बारमा जानकारी दिने ।	➢ परिवारका सदस्यले के के काम गर्छन सोध्ने । ➢ शब्द र फोटो जोडा मिलाउने ➢ फोटोको व्याख्या गर्ने	
८. स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधि	स्थानिय परम्परागत सामग्रीको नाम	➢ परम्परागत स्थानिय सामग्रीको पहिचान र सामान्य कार्य	• स्थानिय परम्परागत सामग्रीको बनाउने बिधि • स्थानिय परम्परागत सामग्रीको परिचय	➢ स्थानिय परम्परागत सामग्रीको नामको पहिचान गरि , स्थानिय परम्परागत सामग्रीको बनाउने बिधिहरुको जानकारी दिने ➢ स्थानिय परम्परागत सामग्रीहरु फोटो, भिडियो प्रदशन गर्ने ।	➢ परिवारका सदस्यले के के काम गर्छन सोध्ने । ➢ शब्द र चित्र जोडा मिलाउने ➢ फोटोको व्याख्या गर्ने	
९. स्थानीय खेलकूद योग तथा शारिरक सस्वास्थ्य	●घर परिवारमा खेलिने खेल , नृत्य र अभिनय	➢ घर परिवारमा खेलिने खेल , नृत्य र अभिनय परिचय	• घर परिवारमा खेलिने खेल , नृत्य र अभिनय गर्न सिकाउने ।	➢ घर परिवारमा खेलिने खेल नाम पालैपालो भन्न लगाउने । ➢ घर परिवारमा गरिने विभिन्न नृत्य र अभिनयहरु शिक्षकले प्रदशन गर्न ➢ घर परिवारमा गरिने विभिन्न नृत्य र अभिनयहरु फोटो, भिडियो प्रदशन गर्ने ।	➢ आफनो वरपर खेलिने खेल , नृत्य र अभिनयको नाम बताउन लगाउने । ➢ फोटो देखाइ विभिन्न खेल चिन्न लगाउने । ➢ शब्द र नृत्य तथा अभिनय जोडा मिलाउन ➢ लगाउने ।	

कक्षा : २

क्षेत्र	विषयवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतिकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टी
१.स्थानिय वातावरण र जैविक विविधता	१. वातावरणको परिचय	➢ वातावरणको परिचय बताउन ➢ वातावरणको महत्व (फाइदा) बताउन ।	➢ वातावरणको परिचय ➢ वातावरणको महत्व (फाइदा)	➢ वातावरणको परिचय दिई वातावरणमा पाइने विभिन्न वस्तुको जानकारी दिने ➢ वातावरणको फाइदाहरुको सुची बनाई जानकारी दिने	➢ वातावरण भनेको के हो? ➢ वातावरणको महत्व के के छ?	
	२. भौगोलिक अवस्था	➢ आफु बसेको ठाउँको भौगोलिक अवस्था पहिचान गर्न ➢ आफु बसेको ठाउँमा आउने बाटोहरुको पहिचान गर्न ।	➢ स्थानिय ठाउँको भौगोलिक अवस्था (समथर, भिरालो, लेक, बेसी, पहाड) ➢ स्थानिय क्षेत्रमा भएका बाटोको अवस्था (कच्ची, पक्की, पिच, गोरेटो)	➢ आफु बसेको ठाउँ र विद्यालय भएको ठाउँ कस्तो भौगोलिक अवस्थामा छ भनी जानकारी दिन विभिन्न भौगोलिक अवस्था झल्कने चित्र देखाइ जानकारी दिने । ➢ आफ्नो घर र विद्यालय वरपर भएका बाटोहरुको पहिचान गरी तिनीहरुको वर्गीकरण गर्ने	➢ आफु बसेको ठाउँको भौगोलिक अवस्था कस्तो छ? ➢ आफु बसेको ठाउँमा आउने बाटोहरु कस्ता कस्ता छन्?	
	३. जैविक विविधता	➢ घरपालुवा जनावरको नाम भन्न ➢ वन्यजन्तुको नाम बताउन	➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने घरपालुवा जनावरको नाम ➢ वन्यजन्तुको नाम	➢ स्थानिय क्षेत्रमा वरपर देखिने वा नपाइने घरपालुवा जनावरको चित्र देखाइ नाम बताउने । ➢ स्थानिय क्षेत्रमा वरपर देखिने वा नपाइने वन्यजन्तुको चित्र प्रर्दशन गरी नाम बताउने ।	➢ घरपालुवा जनावरको नाम भन । ➢ वन्यजन्तुको नाम बताउ ।	
	४. प्राकृतिक सम्पदा तथा जलस्रोत	• स्थानिय क्षेत्रमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाको परिचय दिन • स्थानिय क्षेत्रमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गर्ने तरिका र प्रयोग बताउन • स्थानिय क्षेत्रमा रहेका प्राकृतिक स्रोतहरुको प्रकार वर्णन गर्न • स्थानिय क्षेत्रमा रहेका पानीका स्रोतहरु पहिचान गरी बताउन • स्थानिय क्षेत्रमा भएका पानीको स्रोतको उपयोगिता बताउन	• स्थानिय क्षेत्रमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण र प्रयोग • स्थानिय क्षेत्रमा रहेका प्राकृतिक स्रोतहरुको प्रकार : अनन्त, नवीकरणीय र अनवीकरणीय • स्थानिय क्षेत्रमा रहेका पानीका स्रोतहरुको नाम • पानीको स्रोतको उपयोगिता	• स्थानिय क्षेत्रमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र प्रयोग कसरी गर्न सकिन्छ होला ? छलफल गराउने र आवश्यक जानकारी दिने • स्थानिय क्षेत्रमा रहेका चित्र वा भिडियो वा वृत्तचित्रको माध्यमबाट पञ्चकन्या गा.पा भित्रका प्राकृतिक सम्पदाहरुको अवलोकन गर्न लगाई तिनीहरुको पहिचान गर्न लगाउने र परिचय तथा महत्व बताइदिने • स्थानिय क्षेत्रमा रहेका पानीका स्रोतहरुको अवलोकन गरी नाम टिपोट गर्न लगाउने • पानीको स्रोतको चित्र सकंलन गरी प्रस्तुत गरी नाम भन्न लगाउने । • पानीको स्रोतको उपयोगिता टिपोट गरी पस्तुत गर्न लगाइ छुटेका उपयोगिता थप्न लगाउने • पानीको स्रोतको उपयोग गरेको भिडियो एवं तस्बिर प्रर्दशन गर्ने	• स्थानिय क्षेत्रमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाको परिचय दिन लगाएर • स्थानिय क्षेत्रमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गर्ने तरिका बताउन लगाएर • स्थानिय क्षेत्रमा रहेका पानीका स्रोतहरुको नाम भन • पानीको स्रोतको उपयोगिताहरु भन ।	

	५. वातावरण प्रदुषण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन					
३. प्रकोप तथा विपद व्यवस्थापन	• विभिन्न प्रकोप र विपदहरुको नाम	• घर तथा विद्यालयमा घट्न सक्ने विपद्को नाम पहिचान गर्न • नगरटोल तथा सडकमा हुने दुर्घटनाहरुको पहिचान गर्न र सजग रहन • नगरपालिकाका विभिन्न क्षेत्रमा हुन सक्ने दुर्घटना, प्रकोपहरु र महामारीको पहिचान गर्न र सामान्य परिचयदिन • हावाहुरी, आगलागी, सडकमा हिडदा आउने जोखिम पहिचान गर्न र बच्ने उपायहरु बताउन तथा अवलम्बन गर्न	• घर तथा विद्यालयमा घट्न सक्ने विपद्को नाम • नगरटोल तथा सडकमा हुने दुर्घटनाहरुको पहिचान र सजगता • नगरपालिकाका विभिन्न क्षेत्रमा हुन सक्ने दुर्घटना, प्रकोपहरु र महामारीको पहिचान र सामान्य परिचय • हावाहुरी, आगलागी, सडकमा हिडदा आउने जोखिम र बच्ने उपायहरु	• सुरक्षित रहने उपायहरु सम्बन्धी चित्र वा श्रव्यदृश्य सामग्रीको प्रयोग गरी जानकारी दिने • सुरक्षित रहन गरिएका कार्यहरु बताउन लगाउने • आफूले प्रयोग गर्ने सामानहरुको पहिचान गर्न लगाउने र ती सामानहरुको प्रयोग गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराको जानकारी गराउने । जस्तै : सरसफाइका सामानहरु, पठनपाठनको सामग्रीहरु, खेलकुदका सामग्रीहरु आदि । • घर तथा विद्यालयमा घट्न सक्ने विपत्‌बाट बच्ने उपायसम्बन्धी भूमिका अभिनय गराउने • घर, नगरटोल वरपर र विद्यालयमा हुने दुर्घटनाप्रति सजग रहन अपनाउने उपायका बारेमा छलफल गरी लगाउने सजग रहन उत्प्रेरित गर्ने • आफ्नो वरपर घट्न सक्ने दुर्घटनाको चित्र अवलोकन गर्न लगाइ पहिचान गर्न लगाउने (पहिरो, हुरीबतास, आगलागी...सर्पको टोकाइ सडक दुर्घटना, नदिले बगाउनु, रुख तथा भिरबाट लड्नु) • चित्र, भिडियोको माध्यमबाट पालिकाका विभिन्न क्षेत्रमा हुन सक्ने प्रकोपहरु र महामारीको परिचय दिने र सजगता अपाउनुपर्ने कुराको जानकारी दिने	• घर तथा विद्यालयमा घट्न सक्ने विपद्को भन्न लगाएर • नगरटोल तथा सडकमा हुने दुर्घटनाहरुको पहिचान गर्न सके नसकेको मूल्यांकन गरेर • हावाहुरी, आगलागी, सडकमा हिडदा आउने जोखिम गर्न सके नसकेको मूल्यांकन गरेर	
४.धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक , पर्यटकीय र भाषिक सम्पदा	➢ स्थानिय धार्मिक , साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको पहिचान	➢ वडाभिआत्र रहेका स्थानिय जातजातीको पुर्ख्यौली पेशा र व्यवसायको परिचय ➢ वडाभित्र रहेका धार्मिक , साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक स्थलको सूची र सामान्य परिचय	● स्थानिय आदिम पेशा व्यवसायको सूची ● स्थानिय धार्मिक , साँस्कृतिक ठाउँहरुको सुची बनाइ सामान्य परिचय दिन	● विद्यालय वरपरको अवलोकन भ्रमण गराई वा चित्र देखाई स्थानिय मानिसले परम्परागत रुपमा चलाउने सामाग्री र कामको बारेमा बताइदिने । जस्तै : आरन, सुचीकार ,ढिकी, जातो,घट्ट, डोको, भकारी, मान्द्रो, चकटी, टपरी, घुम,टोपी, स्विटर,गुन्द्री बुन्ने आदि । ● विद्यालय वरिपरि रहेका धार्मिक , साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक स्थलको भ्रमण गराइ तिनीहरुको बारेमा	● विभिन्न परम्परागत सामाग्रीहरुको चित्र देखाइ नाम र काम भन्न लगाउने । ● विद्यालय वरिपरि रहेका धार्मिक , साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरुको सूची	

				बता्इदिने । जस्तै : लिङ्गेश्वर, मंगलादेवी, जालपादेवी,कपिलेश्वर, हरिबोधनी एकादशी, पञ्चकन्या मेला आदि।	बनाइ बताउन लगाउने ।	
५.सामाजिक मूल्य मान्यता र व्यवहार	➢ सामाजिक मूल्य मान्यता र सकारात्मक र नकारात्मक व्यवहार	➢ घर , परिवार , छिमेकी, साथी तथा शिक्षकसँग घुलमिल र सत्कार	• साथीहरुसँग चिनजान गर्न , नमस्कार गर्न, समूहमा मिलेर बस्ने बानीको विकास • आफुभन्दा ठूलो कक्षाका दिद्यार्थीहरुलाई आदर गर्न र सानालाई मायाँ गर्न ।	• विद्यार्थीहरुबिच नमस्कार गर्न सिकाइ एक आपसमा परिचय गर्न लगाउने • समूहमा बस्न लगाउने । • आफुभन्दा ठूलो कक्षाका दिद्यार्थीहरुलाई दाजु दिदी भन्न लगाउने । • आफुभन्दा सानो कक्षाका दिद्यार्थीहरुलाई पनि तिमी , तपाई जस्ता आदरार्थी शब्दहरु प्रयोग गर्न सिकाउने । • साथीहरु र शिक्षकहरुबिच नम्र र शिष्ट व्यवहार देखाउन अभिनय गरेर देखाउने । त्यस सम्वन्धि विभिन्न चित्रहरु देखाउने ।	• नमस्कार गरी आफ्नो परिचय दिन लगाउने । • आफ्नो घरमा भएमा सदस्यहरुको नाता सहित वाक्य बनाउन लगाउने । • चित्रहरु र शब्दहरुबिच जोडा मिलाउन लगाउने । • दैनिक क्रियाकलापको अवलोकन गर्ने ।	
६.सामाजिक जनजीवन र संघसस्था	➢ सामाजिक जनजीवन र संरचना	➢ परिवार मुलीको अवधारणा र भुमीकाको पहिचान	• आफ्नो घर तथा छिमेकमा भएका परिवारको सदस्यहरु मध्ये घरमूलीको बारेमा बताउन ।	• विद्यार्थीहरुलाई घरमा भएका सदस्यहरु सबैको आ –आफ्नो जिम्मेवारी रहन्छ भन्नेबारे बताउदै घरमूलीको भुमिकाबारे बताउने । साधारणतया घरमूली घरको सबैभन्दा जेठो सदस्य हुने गरेको भनि बताउने । जस्तैः बाजे, बज्यै, बुबा, आमा, दाजु आदि । • घरमूलीको भुमिकाको तीन, चार वटा अभिनय गरेर देखाउने साथै बताउने ।	• विद्यार्थीहरुलाई आफ्नो घर तथा छिमेकमा भएका परिवारको घरमूलीको नाम र भूमीका बारे सोध्ने । • विवीध पारिवारीक चित्र देखाइ वहाँहरुको भूमिका बारे सोध्ने ।	
७.स्थानिय पेशा,व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	७.१कृषि	कृषि र वालीनालीका प्रकार	अन्नबाली,तरकारी बाली,पशूपालन,तथा नगदे बाली	• स्थिानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तूहरु ल्याइ प्रदर्शन गर्ने वा फोटोहरु देखाउने र तिनिहरुका प्रकार छूटाउने । जस्तै : धान , मकै ,गहु , कोदो ,फापर, आलू, आँप ,तोरी, कपास आदि • विद्यालय परिसर तथा नजिकको बारी वा खेत भएको क्षेत्रमा अवलोकन भम्रण	• विधालय वरिपरि रहेका बालीनालीको चित्र देखाई के हो भनेर सोध्ने र त्यो कून समूह अन्तरग पर्दछ भनि छलफल गर्ने ।	

				गराई त्यहा उत्पादन हूने वस्तूका बारेमा जानकारी गराउने र त्यसका प्रकार छूटाउन लाउने ।	● स्थानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तुहरुको जस्तै कृषिजन्यवस्तू, हरु तरकारीबालीको , नगदेबालीको नामहरु उल्लेख गरि र त्यो कून समूह अन्तरग पर्दछ भनि छलफल गर्ने । । ● विद्यालय परिसर तथा नजिकको बारी वा खेत कुन कुन उत्पादन हून्छन भनी तिनको नाम सोध्ने र तिनिहरुलाई विभिन्न समूहमा बिभाजन गर्ने ।	
	७.२ व्यापार/सेवा	टोलभित्रका विभिन्न व्यवसायको पहिचान र परिचय	टोलभित्रका विभिन्न मानिसहरुले अबलम्बन गरेका पेशा,व्यावसायको नाम	● टोलभित्रका भयका विभिन्न व्यापारिक क्षेत्रहरुको चित्र संकलनगरि प्रदशर्न गर्न र चित्र हेरेर पसलका प्रकार पहिचान गन् सिकाउने । ● नजिकको बजार भमण गराई त्यहाँ भयका विभिन्न पसलहरु देखाइदिने जस्तै : किराना पसल, खाजा पसल, होटल, कपडा पसल , औषधी पसल , स्टेसनरी व्यापसाय आदीलाई विभिन्न पहिचान गर्ने र परिचय दिने।	● टोल वरिपरि रहेका विभिन्न पसल तथा व्यावसायको नाम सोध्ने । ● टोल वरपर भयका पसलहरु के सम्बन्धी हून सोध्ने । ● विभिन्न चित्रहरुको प्रदशनबाट पसलका प्रकारहरु चिन्न लगाउने ।	
	७.३ उद्योग	● टोलभित्रक विभिन्न उद्योगको पहिचानर परिचय	● टोलका सदस्यहरुले अबलम्बन गरेका पेशा ,व्यावसायको नाम	● विद्यार्थी परिवारमा आ-आफ्ना अभिभावकले गर्ने पेशा वा काम सोधी छलफल गर्ने । ● मानिसहरुले विभिन्न स्थानमा गरिरहेको काम फोटाहरु देखायने र क¬न क¬न ठाउँमा काम गर्ने मानिसहरुलाई के भनिन्छ बारमा जानकारी दिने ।	● टोलका सदस्यले के के काम गर्छन सोध्ने । ● शब्द र फोटो जोडा मिलाउने ● फोटोको व्याख्या गर्ने ● विभिन्न उद्योग भन्नलगाउने	
८. स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधि	स्थानिय परम्परागत सामग्रीको नाम	● परम्परागत खाद्यवस्तुको पहिचान र बनाउने सामान्य बिधिहरु	● परम्परागत खाद्यवस्तुको सामान्य परिचय ● परम्परागत खाद्यवस्तुको बनाउने सामान्य बिधिहरु उल्लेख	● परम्परागत खाद्यवस्तुको सामान्य परिचय पहिचान गरि , स्थानिय परम्परागत खाद्यवस्तु बनाउने बिधिहरुकोबारमा जानकारी दिने ● परम्परागत खाद्यवस्तुहरुको फोटो, भिडियो प्रदशन गर्ने ।	● घर परिवारमा प्रयोग गरिने परम्परागत खाद्यवस्तुका सोध्ने ।	

					● परम्परागत खाद्यवस्तुहरुको बनाउने बिधिहरु बारे सोध्ने ● परम्परागत खाद्यवस्तुका शब्द र चित्र जोडा मिलाउने ● परम्परागत खाद्यवस्तुका फोटोको व्याख्या गर्ने	
९.स्थानीय खेलकूद योग तथा शारिरक सस्वास्थ्य	●टोलछिमेकमा खेलिने खेल , नृत्य र अभिनय	● टोलछिमेकमा खेलिने खेल , नृत्य र अभिनय परिचय	● टोलछिमेकमा खेलिने खेल , नृत्य र अभिनय गर्न सिकाउने ।	● टोलछिमेकमा खेलिने खेल नाम पालैपालो भन्न लगाउने । ● टोलछिमेकमा गरिने विभिन्न नृत्य र अभिनयहरु शिक्षकले प्रदशन गर्न ● टोलछिमेकमा गरिने विभिन्न नृत्य र अभिनयहरु फोटो, भिडियो प्रदशन गर्ने ।	●आफनो वरपर खेलिने खेल , नृत्य र अभिनयको नाम बताउन लगाउने । ● फोटो देखाइ विभिन्न खेल चिन्न लगाउने । ● शब्द र नृत्य तथा अभिनय जोडा मिलाउन लगाउने । ● बहुबैकल्पिक प्रश्नहरु गर्ने ।	

\कक्षा : ३

क्षेत्र	विषयवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतिकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टी
१.स्थानिय वातावरण र जैविक विविधता	१. वातावरणको परिचय	➢ स्वच्छ वातावरणको परिचय दिन ➢ स्वच्छ वातावरण हुन आवश्यक पक्षहरु बताउन ➢ स्वच्छ वातावरणबाट हुने फाइदाहरु बताउन	➢ स्वच्छ वातावरणको परिचय ➢ स्वच्छ वातावरण हुन आवश्यक पक्षहरु ➢ स्वच्छ वातावरणबाट हुने फाइदाहरु	➢ स्वच्छ वातावरणको विभिन्न उदाहरण दिई परिभाषा बोध गराउने ➢ स्वच्छ वातावरण हुन आवश्यक पक्षहरु उदाहरणसहित वर्णन गर्ने ➢ स्वच्छ वातावरणका फाइदाहरु टिपोट गराउने	➢ स्वच्छ वातावरण भनेको के हो? ➢ स्वच्छ वातावरणबाट केके फाइदा हुन्छन्? ➢ स्वच्छ वातावरण हुन आवश्यक पक्षहरु के के हुन्?	
	२. भौगोलिक अवस्था	➢ आफु बसेको ठाउँको भु-बनोटको बारे बताउन	➢ आफु बसेको ठाउँको भु-बनोट	➢ आफु बसेको ठाउँ र विद्यालयको भु-बनोटबारे जानकारी दिने।	➢ आफु बसेको ठाउँको भु-बनोटको परिचय देउ ।	
	३. जैविक विविधता	➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने बोटबिरुवाको जानकारी दिन	➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने बोटबिरुवाको जानकारी	➢ स्थानिय क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराइ पाइने बोटबिरुवाको नाम टिपोट गर्न लगाउने ➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने बोटबिरुवाको जानकारी दिने	➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने बोटबिरुवाको सुची बनाउ । ➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने बोटबिरुवाको नाम भन ।	
	४. प्राकृतिक सम्पदा तथा जलस्रोत	• वडाक्षेत्र भित्र भएका प्राकृतिक सम्पदाहरुको पहिचान गर्न र परिचय दिन • वडाक्षेत्र भित्र भएका प्राकृतिक सम्पदाको प्रयोग, संरक्षण र सम्बर्धन गर्ने उपायहरु बताउन • वडाक्षेत्र भित्र भएका पानीका स्रोतहरु प्रदुषित हुने कारणहरु बताउन	• वडाक्षेत्र भित्र भएका प्राकृतिक सम्पदाहरुको पहिचान र परिचय (वनजंगल, नदी, ताल, माटो, पानी, खनिज, खानी आदि) र तिनको प्रयोग, संरक्षण र सम्बर्धन गर्ने उपायहरु • वडाक्षेत्र भित्र भएका प्राकृतिक सम्पदाको महत्व, दिगो प्रयोग गर्ने उपायहरु • वडाक्षेत्र भित्र भएका प्राकृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र सम्बर्धनका लागि गरिएका प्रयासहरु • वडाक्षेत्र भित्र भएका पानीका स्रोतहरु प्रदुषित हुने कारणहरु	• चित्र वा भिडियो वा वृत्तचित्रको माध्यमबाट **पञ्चकन्या गाउँपालिका**भित्रका प्राकृतिक सम्पदाहरुको अवलोकन गर्न लगाई तिनीहरुको पहिचान गर्न लगाउने र परिचय तथा महत्व बताइदिने • उक्त प्राकृतिक सम्पदाहरु (वनजंगल, पोखरी, ताल, नदी, खोला आदि) को प्रयोग, संरक्षण र सम्बर्धन गर्ने उपायहरुमा छलफल गराउने र आवश्यक पृष्ठपोषण दिने • स्थानिय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरुको अवलोकन गराइ स्रोतहरु प्रदुषित हुने कारणहरु पत्ता लगाउन लगाउने • पानीका स्रोतहरु प्रदुषित हुने कारणहरु बताउने ।	• स्थानिय क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक स्रोतहरुको प्रकार वर्णन गर्न लगाएर • स्थानिय क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक सम्पदा र कामको जोडा मिलाउन लगाएर • स्थानिय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरु प्रदुषित हुने कारणहरु बताउ ।	

	५. वातावरण प्रदुषण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	➢ फोहोरमैलाको परिचय दिन	➢ फोहोरमैलाको परिचय	➢ फोहोरमैलाको परिचय दिने ➢ फोहोरमैलाको उदाहरण दिने	➢ फोहोरमैला भनेको के हो? ➢ फोहोरमैलाको उदाहरण केके हुन्?	
३. प्रकोप तथा विपद व्यवस्थापन	• विभिन्न प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित प्रकोप र विपदहरुको पहिचान	• विपदको परिचय दिन तथा असर र जोखिम बताउन • विपद्को रोकथामका उपायहरु बताउन • मेलम्चीको बाढी पहिरोको परिचय दिन र रोकथामका उपायहरु बताउन • बाढीले नदी किनाराका वस्ती, सडक र खेतबारीमा पारेको क्षतिको विवरण बताउन तथा क्षति हुनबाट बच्ने कुराहरुको जानकारी दिन	• विपदको परिचय, असर र जोखिम • विपद्को रोकथाम • मेलम्चीको बाढी पहिरोको परिचय र रोकथामका उपायहरु • हिमनदीमा बाढी आउने तथा बाढीले नदी किनाराका वस्ती, सडक र खेतबारीमा पारेको क्षतिको विवरण तथा क्षति हुनबाट बच्ने कुराहरुको जानकारी	• विभिन्न किसिमका विपद्हरु सम्बन्धी भिडियो प्रदर्शन गरी विद्यार्थीहरुलाई अवलोकन गराउने र विपद्को परिचय, विपद्बाट हुने असर र पर्न सक्ने जोखिमहरुको जानकारी दिने • आफ्नो घर वा विद्यालय नजिक बाढी र पहिरोले असर गरेका ठाउँहरुको बारेमा बताउन लगाउने • पञ्चकन्यामा घटेका बाढी र पहिरोको भिडियो देखाउने र बाढी र पहिरोको परिचय, जोखिम, असर र बच्ने उपायहरु सम्बन्धमा छलफल गराउने र आवश्यक जानकारी दिने • बाढीले नदी किनाराका वस्ती, सडक र खेतबारीमा पारेको क्षतिको विवरण सम्बन्धी भिडियोद्धारा देखाउने र क्षति हुनबाट बच्ने कुराहरुको जानकारी दिने	• विपद् भनेको के हो ? • विपदका अवसरहरु के के हुन सक्छन् ? • विपद्ले कस्ता कस्ता जोखिमहरु ल्याउन सक्छ ? • विपद्बाट कसरी जोगिन सकिन्छ ? • बाढी र पहिरो किन आउँछ ? • बाढी र पहिरोबाट बच्न के के उपायहरु अपनाउन सकिन्छ ?	
४.धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक , पर्यटकीय र भाषिक सम्पदा	स्थानिय धार्मिक , साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको पहिचान	➢ पालिकाभित्रका रहेका स्थानीय जातजातीका बसोबासका क्षेत्र,रहनसहन,भेष–भुषा,भाषा ➢	➢ पालिकाभित्र रहेका जातजातिका बसोबासका क्षेत्र ➢ स्थानिय क्षेत्रको भाषा, भेषभुषा, रहनसहन	➢ स्थानीय क्षेत्रको जातजातिको बसोबासको क्षेत्रकोबारेमा बताउने । जस्तै :क्षेत्री – बेसी तथा मध्य भेगमा, तामाङ – उच्च तथा मध्य भाग, ब्राम्हण, नेवार , राई, मगर, लामा, घले , दलित आदि । ➢ स्थानिय क्षेत्रको भाषाहरु जस्तै : नेपाली, तामाङ, नेवारी बारे बताउने र उक्त समूदायका विधार्थीहरु वा शिक्षक भए वहाँहरुलाई उक्त भाषाको केही वाक्यांसहरु बोलेर सुनाउन लगाउने । ➢ स्थानिय क्षेत्रको भेष भुषा, रहनसहनको बारेमा बताउदै विधार्थीहरुलाई त्यस हप्ताको शुक्रवार आफ्नो मौलिकता झल्कने पोशाक उपलब्ध भए लगाएर आउन लगाउने ।	➢ स्थानिय क्षेत्रमा बोलिने भाषाहरुको सूचि बनाइ प्रस्तुत गर्न लगाउने । ➢ स्थानीय क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जातजातीको बारेमा बताउन लगाउने ।	

				➢ भेष भुषा, रहनसहनको अभिनयात्मक प्रस्तुतीकरण गर्ने ।		
५.सामाजिक मूल्य मान्यता र व्यवहार	सामाजिक मूल्य मान्यता र सकारात्मक र नकारात्मक व्यवहार	➢ घर, परिवार, छिमेकी , साथी तथा शिक्षकसँगको सम्वन्ध र सहयोग	➢ साथीहरुसँग चिनजान गर्न, समूहमा मिलेर बस्ने बानीको विकास गर्न ➢ आफूभन्दा ठूलो कक्षाका विद्यार्थीहरुलाई आदर गर्न र सानालाई माँया गर्न	➢ विद्यार्थीहरुबिच नमस्कार गर्न र सिकाइ एक आपसमा परिचय गर्न सिकाउने । ➢ समूहमा बस्न र काम गर्न सिकाउने । ➢ आफूभन्दा ठूलो कक्षाका विद्याथ ➢ीलाई दाज्, दिदी भन्न लगाउने । ➢ आफूभन्दा सानो कक्षाका विद्यार्थीलाई भाइ, बहिनी भन्न लगाउने । ➢ साथीहरु र शिक्षकसँग नम्र र शिष्ट व्यवहार देखाउने अभिनय प्रस्तुत गरेर देखाउने । साथै त्यस सम्वन्धि विवीध चित्रहरु देखाउने ।	➢ नमस्कार गरी आफ्नो परिचय दिन लगाउने । ➢ आफ्नो घरमा भएका सदस्यहरुको नाता सहित वाक्य बनाउन लगाउने । ➢ चित्र र शब्दहरु बिच जोडा मिलाउन लगाउने । ➢ विद्यार्थीका दैनिक क्रियाकलापको अवलोकन गर्ने ।	

६.सामाजिक जनजीवन र संघसस्था	सामाजिक जनजीवन र संरचना	➢ छिमेकीसँगको सम्वन्ध	➢ आफ्नो छिमेकीसँगको सम्वन्ध बताउने ।	➢ आफ्नो घर तथा छिमेकमा भएका परिवारको सदस्यहरुको पहिचान वहाँ्हरुको नामसँगै पारिवारिक नाम पनि हुन्छ भनि बताउने । जस्तै : ठुलोबुबा, ठूलीआमा, काका, काकी,भतिज, भतिजी आदि । ➢ छिमेकीको सहयोग र आवश्यकता हुने क्षेत्र बारे बताउने । जस्तै : अैंचो पैंचो, सरसापटी, जन्ती, मलामी, बिहे, भोज, चाडपव, मेलापात आदि । ➢ छिमेकीको सहयोगको क्षेत्रसँग सम्वन्धित विवीध चित्रहरु देखाउने ।	➢ छिमेकीको सहयोगका क्षेत्र बारे बताउन लगाउने । ➢ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर र छिमेकीसँग हुने गतिविधी बारे बताउन लगाउने । ➢ विवीध चित्र तथा शब्दहरु जोडा मिलाउन लगाउने ।	
७.स्थानिय पेशा,व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	७.१कृषि	➢ कृषि र पशुपन्छिबाट प्राप्त हुने वस्तु तथा सेवाहरु	➢ स्थानिय स्थरमा उत्पादीत कृषि र पशुपन्छिबाट प्राप्त हुने वस्तु तथा सेवाहरु नम	➢ स्थिानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तूहरु ल्याइ प्रदर्शन गर्ने वा फोटोहरु देखाउने र तिशिनहरुका प्रकार छूटाउने । जस्तै : धान , मकै ,गह¬ , कोदो ,फापर, आलू, आँप ,तोरी, कपास आदि ➢ विद्यालय परिसर तथा नजिकको बारी वा खेत भएको क्षेत्रमा अवलोकन भम्रण गराई त्यहा उत्पादन हूने वस्तूका बारेमा जानकारी गराउने र त्यसका प्रकार छूटाउन लाउने ।	➢ विधालय वरिपरि रहेका बालीनालीको चित्र देखाई के हो भनेर सोध्ने र त्यो कून समूह अन्तरग पर्दछ भनि छलफल गर्ने । ➢ स्थानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तुहरुको जस्तै कृषिजन्यवस्तू, हरु तरकारीबालीको , नगदेबालीको नामहरु उल्लेख गरि र त्यो कून समूह अन्तरग पर्दछ भनि छलफल गर्ने । । ➢ विद्यालय परिसर तथा नजिकको बारी वा खेत कुन कुन उत्पादन हून्छन भनी तिनको नाम सोध्ने र तिनिहरुलाई विभिन्न समूहमा बिभाजन गर्ने ।	

	७.२ व्यापार/सेवा	➢ वडाभित्रका विभिन्न व्यवसायको पहिचान र परिचय	➢ वडा भित्रका विभिन्न मानिसहरुले अवलम्बन गरेका पेशा,व्यावसायको नाम	➢ वडाभित्रका भयका विभिन्न व्यापारिक क्षेत्रहरुको चित्र संकलनगरि प्रदशर्न गर्न र चित्र हेरेर पसलका प्रकार पहिचान गन् सिकाउने । ➢ वडा नजिकको बजार भमण गराई त्यहाँ भयका विभिन्न पसलहरु देखाइदिने जस्तै : किराना पसल, खाजा पसल, होटल, कपडा पसल , औषधी पसल , स्टेसनरी व्यापसाय आदीलाई विभिन्न पहिचान गर्ने र परिचय दिने।	➢ वडा वरिपरि रहेका विभिन्न पसल तथा व्यावसायको नाम सोध्ने । ➢ वडा वरपर भयका पसलहरु के सम्बन्धी हून सोध्ने । ➢ विभिन्न चित्रहरुको प्रदशनबाट पसलका प्रकारहरु चिन्न लगाउने ।	
	७.३ उद्योग	➢ वडाभित्रका विभिन्न उद्योगको पहिचान र परिचय	➢ वडा भित्रका मानिसरुले अबलम्बन गरेका पेशा ,व्यावसायको नाम	➢ वडा भित्रका मानिसरुका परिवारले गर्ने पेशा वा काम सोधी छलफल गर्ने । ➢ मानिसहरुले विभिन्न स्थानमा गरिरहेको काम फोटाहरु देखायने र क¬न क¬न ठाउँमा काम गर्नेमानिसहरुलाई के भनिन्छ बारमा जानकारी दिने ।	➢ वडा भित्र बसोबास गर्ने मानिसले के के काम गर्छन सोध्ने । ➢ शब्द र फोटो जोडा मिलाउने ➢ फोटोको व्याख्या गर्ने ➢ विभिन्न उद्योगको परिचय दिने	

८. स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधि	स्थानिय परम्परागत सामग्रीको नाम	● कम्पोष्ट मल बनाउने तरिका ● स्थानिय स्तरका किट्नासक प्रविधि	● कम्पोष्ट मल अर्थ, महत्व चर्चा गर्न ● स्थानिय स्तरका किट्नासक प्रविधि जानकारी	● कम्पोष्ट मल अर्थ, महत्व बनाउने विभिन्न बिधिहरु छलफल गर्ने । ● समहमा मिलि कम्पोष्ट मल बनाउने ● स्थानिय स्तरका बिबिध किट्नासक प्रविधिहरुबारेमा छलफल गर्ने ।	● स्थानियस्थरमा प्रयोग गरिदै आयका बिभिन्न कम्पोष्ट मलहरुकाबारेमा सोध्ने ● कम्पोष्ट मल बनायने विभिन्न बिधिहरुका बारेमा जावकारी दिने । ● स्थानिय स्तरका किट्नासक प्रविधिका बारेमा सोध्ने। ● बहुबैकल्पिक प्रश्नहरु गर्ने ।	
९. स्थानीय खेलकूद योग तथा शारिरक सस्वास्थ्य	स्थानीय खेलकूद तथा योगको सामान्य जानकारी	• स्थानीय स्थरमा खेलाइने विभिन्न खेलहरु विधार्थीको समहमा अभ्यास गराउने • योगको सामान्य परिचय , महत्व र आवश्यकता बारेमा जानकारि दिने • स्थानीय स्थरमा संञ्चालित विभिन्न योग शिविरकाबारेमा जानकारी	• स्थानीय स्थरमा खेलाइने विभिन्न खेलहरुको अभ्यास • स्थानीय स्थरमा खेलाइने विभिन्न खेलहरुको आवश्यकता महत्वबारे बझाउने • स्थानीय स्थरमा आयोजित	• स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने परम्परागत तथा प्रचलित खेलहरुको (डण्डिबियो, कपर्दी,भलिवल, फूटबल) सूची तयार पारी तिनीहरुको परिचय सहित प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित खेल विद्यार्थीहरुलाई खेलाउने । • योग ध्यान भनेको के हो परिचय वा परिभाषा दिने त्यस सम्बन्धीको कुनै भिडीयो प्रस्तुत गर्ने । • सूक्ष्म व्यायाम (हात खुट्टा औला चलाउने आदि) को भिडियो देखाउने, शिक्षकले गरेर देखाउने • र विद्यार्थीहरुलाई अभ्यास गराउने	●स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरुको सूची बनाउन लगाउने । ●कुनै खेललाई प्रतियोगीताको रुपमा खेलाउने । ●हात खुट् टा चलाउने अभ्यास गर्न लगाउने । ●खेल, योग ध्यानको परिचय दिन लगाउन	
१०. कम्प्युटर	कम्प्युटरको आधारभुत ज्ञान	➢ कम्प्युटरको परिभाषा बताउन । ➢ कम्प्युटरको चित्र बनाउन ।	➢ कम्प्युटरको परिभाषा । ➢ कम्प्युटरको चित्र ।	➢ कम्प्युटर प्रर्दशन गरी परिभाषा दिने । ➢ कम्प्युटरको मोडेल बनाई, कम्प्युटर देखाई चित्र बनाउन लगाउने ।	➢ कम्प्युटर भनेको के हो ? भनी सोध्ने । ➢ कम्प्युटरको चित्र बनाई देखाउ भन्ने ।	

कक्षा : ४

क्षेत्र	विषयवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतिकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टी
१.स्थानिय वातावरण र जैविक विविधता	१. वातावरणको परिचय	➢ वातावरणका तत्वहरुका बारे बताउन ➢ वातावरणका तत्वहरुका उदाहरणहरु बताउन	➢ वातावरणका तत्वहरु (जैविक, अजैविक र मानव निर्मित)	➢ वातावरणका तत्वहरुका बारे उदाहरणसहित स्पष्ट पार्ने ➢ जैविक, अजैविक र मानव निर्मित तत्वहरुका बारे उदाहरणसहित स्पष्ट पार्ने	➢ वातावरणका तत्वहरु के के हुन्? ➢ जैविक, तत्वको उदाहरण भन ।	
	२. भौगोलिक अवस्था	➢ आफ्नो वडाको भु-बनोट बताउन	➢ आफ्नो वडाको भु-बनोट	➢ विभिन्न भु-बनोटको जानकारी दिदैं आफू बसोबास गरेको वडाको भु-बनोट बताउने ।	➢ आफ्नो वडाको भु-बनोट बताउ ।	
	३. जैविक विविधता	➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने बोटबिरुवाको नाम बताउन ➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने बोटबिरुवाको महत्व बताउन	➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने बोटबिरुवाको महत्व	➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने बोटबिरुवाको नाम टिप्न लगाई प्रस्तुत गर्न लगाउने ➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने बोटबिरुवाको महत्व टिपोट गर्न लगाउने । ➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने बोटबिरुवाको महत्वहरु स्पष्ट पार्ने ।	➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने बोटबिरुवाको नाम बताउ ➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने विभिन्न बोटबिरुवाको महत्व बताउ ।	
	४. **प्राकृतिक सम्पदा तथा जलस्रोत**	• प्राकृतिक सम्पदाको परिचय दिन • प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गर्ने तरिका र प्रयोग बताउन • प्राकृतिक स्रोतहरुको प्रकार वर्णन गर्न • समुदाय तथा मेलम्ची नगर क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक सम्पदाहरुको पहिचान गर्न र परिचय दिन • प्राकृतिक सम्पदाको प्रयोग, संरक्षण र सम्बर्धन गर्ने उपायहरु बताउन • प्राकृतिक सम्पदाको महत्व वर्णन गर्न र दिगो प्रयोग गर्ने उपायहरु पहिचान गर्न • स्थानीय तहबाट प्राकृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र सम्बर्धनका लागि गरिएका प्रयासहरु वर्णन गर्न	• प्राकृतिक सम्पदाको परिचय • प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण र प्रयोग • प्राकृतिक स्रोतहरुको प्रकार : अनन्त, नवीकरणीय र अनवीकरणीय • समुदाय तथा मेलम्ची नगर क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक सम्पदाहरुको पहिचान र परिचय (वनजंगल, नदी, ताल, खर्क, माटो, पानी, खनिज, खानी, मेलम्ची हिमाल आदि) र तिनको प्रयोग, संरक्षण र सम्बर्धन गर्ने उपायहरु • प्राकृतिक सम्पदाको महत्व, दिगो प्रयोग गर्ने उपायहरु • स्थानीय तहबाट प्राकृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र सम्बर्धनका लागि गरिएका प्रयासहरु	• चित्र वा भिडियो प्रदर्शन गरी मेलम्ची नगरभित्रका विभिन्न प्राकृतिक सम्पदाहरु जस्तै : वन, पानी, धार्मिक, पर्यटकीय स्थल, खोला, नदी, पोखरी आदिको चिनारी गराउने • यी प्राकृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र प्रयोग कसरी गर्न सकिन्छ होला ? छलफल गराउने र आवश्यक जानकारी दिने • चित्र वा भिडियो वा वृत्तचित्रको माध्यमबाट मेलम्ची नगरभित्रका प्राकृतिक सम्पदाहरुको अवलोकन गर्न लगाई तिनीहरुको पहिचान गर्न लगाउने र परिचय तथा महत्व बताइदिने • उक्त प्राकृतिक सम्पदाहरु (वनजंगल, पोखरी, ताल, नदी, खोला आदि) को प्रयोग, संरक्षण र सम्बर्धन गर्ने उपायहरुमा छलफल गराउने र आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	• प्राकृतिक सम्पदाको परिचय दिन लगाएर • प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गर्ने तरिका बताउन लगाएर • प्राकृतिक स्रोतहरुको प्रकार वर्णन गर्न लगाएर • प्राकृतिक सम्पदा र कामको जोडा मिलाउन लगाएर • प्राकृतिक सम्पदाको प्रयोग, संरक्षण र सम्बर्धन गर्ने उपायहरु बताउन लगाएर • प्राकृतिक सम्पदाको महत्व र दिगो प्रयोग गर्ने उपायहरु भन्न लगाएर	

	५. वातावरण प्रदुषण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	➢ व्यक्तिगत, घरायसी र विद्यालय वरपरको सरसफाइ बारे बताउन ➢ व्यक्तिगत, घरायसी र विद्यालय वरपरको सरसफाइका तरिकाहरु बताउन	➢ व्यक्तिगत, घरायसी र विद्यालय वरपरको सरसफाइ	➢ व्यक्तिगत, घरायसी र विद्यालय वरपरको सरसफाइको परिचय दिने ➢ व्यक्तिगत, घरायसी र विद्यालय वरपरको सरसफाइका तरिकाहरु स्पष्ट पार्ने ➢ व्यक्तिगत, घरायसी र विद्यालय वरपरको सरसफाइका फाइदाहरु उल्लेख गर्ने	➢ व्यक्तिगत, घरायसी र विद्यालय वरपरको सरसफाइको परिचय बताउ ➢ व्यक्तिगत सरसफाइका तरिकाहरु भन ➢ घरायसी र विद्यालय वरपरको सरसफाइका तरिकाहरु भ्न	
३. प्रकोप तथा विपद व्यवस्थापन	चट्याङ, हावाहरु, आगलागि आदीको परिचय , मख्य असर , बच्ने उपाय र विपतमा खेल्नूपर्ने भूमिका	• दुर्घटना एवम प्राकृतिक र मानव सिर्जित विपत्को परिचय दिन • मानव सिर्जित वा गैरप्राकृतिक विपत्को कारण र असर र न्यूनीकरण तथा बच्ने उपायहरु पहिचान गर्न • यात्राको समयमा हुनसक्ने सम्भावित जोखिम पहिचान गर्न र बच्ने उपायहरु अवलम्बन गर्न • सडक दुर्घटना हुने कारण, असर र रोकथामका उपायहरुको खोजी गर्न र अवलम्बन गर्न • दुर्घटना एवम प्राकृतिक र मानव निर्मित विपत्मा भिन्नता छुट्याउन	• दुर्घटना एवम प्राकृतिक र मानव सिर्जित विपत्को परिचय • मानव सिर्जित वा गैरप्राकृतिक विपत्को कारण र असर र न्यूनीकरण तथा बच्ने उपायहरु (महामारी, कीट वा सूक्ष्म जीवाणु आतंक, पशु तथा चराचुरंगीबाट हुने फ्लु, जल दुर्घटना, वन विनाश, विषाक्त खाद्य सेवन) • यात्राको समयमा हुनसक्ने सम्भावित जोखिम पहिचान र बच्ने उपायहरु अवलम्बन • सडक दुर्घटना हुने कारण, असर र रोकथामका उपायहरुको खोज र अवलम्बन • दुर्घटना एवम प्राकृतिक र मानव निर्मित विपत्मा भिन्नता छुट्याउन	• मानिसको कारणले कस्ता कस्ता दुर्घटना र विपत् आउन सक्छन् र आएका छन् ? छलफल गराउने • पञ्चकन्यामा विगतमा घटेका दुर्घटना र विपत (बाढी, पहिरो) को उदाहरणहरु दिएर प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित दुर्घटना र विपत्को परिचय दिने • हिमपात, असिना, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, बाढी,पहिरो, भुस्खलन, आँधी, हुरी, बतास, चट्याङ, भूकम्प, डढेलो आदि प्राकृतिक विपतको पहिचान गराउने र परिचय दिने • सडक दुर्घटना किन र कसरी हुन्छ होला ? प्रश्नमा छलफल गराउने • सडक दुर्घटना हुँदा पर्ने असरहरु बताउन लगाउने र आवश्यक जानकारी दिने (मानवीय क्षति, भौतिक क्षति, यातायात अबरुद्ध आदि) • सडक दुर्घटनाबाट बच्ने उपायहरु सम्बन्धमा माथि उल्लिखित कारणमा छलफल गरी बच्ने उपायहरु बताउने • चित्र वा भिडियोको माध्यमबाट टी चार्ट तयार गरी प्राकृतिक र मानव सिर्जित विपत्मा भिन्नता छुट्याउन लगाउने	• दुर्घटना हुने कारण सोधेर • प्राकृतिक र मानव सिर्जित विपत्को परिचय सोधेर • मानव सिर्जित विपत्को कारण र असर र न्यूनीकरण तथा बच्ने उपायहरु सोधेर • यात्राको समयमा हुनसक्ने जोखिमबाट बच्ने उपायहरु बताउन लगाएर • सडक दुर्घटना हुने कारण, असर र रोकथामका उपायहरु बताउन लगाएर • दुर्घटना एवम प्राकृतिक र मानव निर्मित विपत्मा भिन्नता छुट्याउन लगाएर	
४.धार्मिक, साँस्कृतिक,ऐतिहासिक, पर्यटकीय र भाषिक सम्पदा	स्थानिय धार्मिक , साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको पहिचान	➢ पालिकाभित्रका विभिन्न जातीका बाजाहरुको परिचय, बजाउने तरीका बताउन ➢ पालिकाभित्रका प्रमुख चाडपर्वहरुको नाम र मनाइने समय बारे बताउन ।	➢ पालिकाभित्रका विभिन्न जातीका बाजाहरुको परिचय, बजाउने तरीका बताउन ● पालिकाभित्रका प्रमुख चाडपर्वहरुको नाम र मनाइने समय	● स्थानीय क्षेत्रमा उपलब्ध हुन सक्ने विभीन्न बाजाहरु ल्याइ प्रर्दशन गर्ने तथा प्रयोग गर्ने तरिका र कुन अवसरमा कुन बाजा बजाइन्छ भन्ने बारे बताइदिने । जस्तै : डम्फु, शंख, मादल, बासुरी, नरसिंहा,	● आफ्नो घरमा मनाइने क्नै/एक चाडपर्वको बारेमा बताउन लगाउने । ● फोटो देखाइ बाजाहरु चिन्न लगाउने ।	

				ढ्याङग्रो,सनाई, ट्याम्को, झ्याली आदि । ● स्थानिय चाडपर्वको जानकारी लिन कुनै विशेष पर्व वा अवसर पारेर उक्त चाडकोअभिनयात्मक प्रस्तुती गराई त्यसको महत्वबारे बताउने । ● स्थानिय स्तरमा मनाइने चाडपर्वको सूचि बनाइ टाँस गर्ने । जस्तै : दशैं, तिहार, ल्होसार, माघेसक्रान्ती, एकादशी, तीज, जनैपूर्णिमा,बुद्ध पूर्णिमा, मातातीर्थ औंशी, कुशे औंशी आदि ।	● आवाज सुनाइ बाजाहरु चिन्न लगाउने । ● आफ्नो घरमा भएको कुनै एक बाजाको चित्र बनाइ प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	
५.सामाजिक मूल्य मान्यता र व्यवहार	सामाजिक मुल्य मान्यता र सकारात्मक र नकारात्मक व्यवहार	➢ स्थानिय समुदाय र समाजको परिचय दिन	स्थानिय समुदाय र समाजको परिचय दिन	● विद्यालय नजिकको कुनै एक गाँउको अवलोकन भ्रमण गराइ त्यहाँ बसोबास गर्ने कुन कुन कुन जात र धर्म मान्ने मानिसहरु बस्छन् भन्ने बारेमा बताइ टिपोट गर्न लगाउने र तिनै व्यत्तिहरुबाट नै समुदाय वा समाजको निर्माण हुन्छ भन्ने बताउने । जस्तै : समुदाय सामान्यतया जाति र धर्मसँग जोडिएको हुन्छ भने समाज भन्नाले सबै समुदायका मानिसहरुको बसोबास भएको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ । समाज बहु जाति र बहु धार्मिक हुन्छ ।	● समाजको परिचय दिन लगाउने । ● बहुबैकल्पिक प्रश्नहरु गर्ने ।	
६.सामाजिक जनजीवन र संघसस्था	सामाजिक जनजीवन र संरचना	➢ टोल तथा छिमेकको संरचना र भूमिका	● टोल तथा छिमेकको संरचनाको परिचय दिन र भूमिका	● शिक्षकले विद्यालय वरपरका चार पाँचवटा टोलहरुको नाम बताइ त्यसको सूची बनाइ टाँसीदिने । ● टोल भनेको समान किसीमका जात , धर्म र चालचलन भएका व्यत्तिहरुको बाहुल्यता भएको सानो गाँउ हो भनि बताइदिने । ● छिमेकीसँगको सम्वन्ध सुमधुर र सहयोगी हुनुपर्दछ साथै सुख र दुः ख पर्दा छिमेकीको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ भनि बताइदिने । ● आफ्नो घर र छिमेकीसँग गरिने क्रियाकलापको बारेमा विद्यार्थीलाई अभिनय गर्न लगाउने ।	● छिमेकीसँग गरिने क्रियाकलापको सूचि बनाउन लगाउने । ● छिमेकीको भूमिकाको बारेमा बताउन लगाउने । ● बह्वैकल्पिक प्रश्न सोध्ने ।	

				● थप जानकारीका लागि छिमेकीसँग हुने गतिविधी सम्वन्धि विवीध चित्र देखाउने ।		
७.स्थानिय पेशा,व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	७.१कृषि	बालीनालीको समयतालिका खेतीका सामान्य विधि स्थानिय कृषि औजार	स्थानिय स्थरमा उत्पादीत बालीनालीको समयतालिका उल्लेख, खेतीका सामान्य विधि तथा स्थानिय कृषि औजार परिचय	● स्थिानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तूहरु ल्याइ प्रदर्शन गर्ने वा फोटोहरु देखाउने र बालीनालीको समयतालिका तयार गर्न लगायने ● स्थानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य खेतीका सामान्य विधि तथा स्थानिय कृषि औजार परिचय	● स्थानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य बालीनालीको चित्र देखाई बालीनालीको समयतालिका अन्तरग पर्दछ भनि छलफल गर्ने । ● स्थानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तुहरुको जस्तै कृषिजन्यवस्तू, हरु तरकारी बालीको , नगदेबालीको नामहरु उल्लेख गरि कून कून विधि उपयोग गरिन्छ छलफल गर्ने । ● स्थानीय स्तरमा उपयोग गरिने विभिन्न स्थानिय कृषि औजार फोटो प्रदशन गरि पहीचान गर्न	
	७.२ व्यापार/सेवा	व्यापारको आवश्यकता वडा भित्रको व्यापार क्षेत्र	व्यापारको आवश्यकता वडाभित्रको व्यापार क्षेत्रहरुको पहिचान	● वडाभित्रका भयका विभिन्न व्यापारिक क्षेत्रहरुको चित्र संकलनगरि प्रदशर्न गर्न र चित्र हेरेर व्यापारको आवश्यकता पहिचान गन् सिकाउने । ● वडा नजिकको बजार भमण गराई त्यहाँ भयका विभिन्न व्यापार क्षेत्रहरुको पहिचान गर्ने र परिचय दिने।	● वडा वरिपरि रहेका विभिन्न पसल तथा व्यावसायको आवश्यकता बारे सोध्ने । ● वडा वरपर भयका व्यापार क्षेत्रे सम्वन्धी सोध्ने ।	

	७.३ उद्योग	● उद्योगको आवश्यकता ● वडाभित्रको उद्योगको क्षेत्र	● उद्योगको आवश्यकता ● वडाभित्रको व्यापार क्षेत्रहरुको पहिचान	● वडाभित्रका भयका विभिन्न उद्योगको क्षेत्रहरुको चित्र संकलनगरि प्रदशर्न गर्न र चित्र हेरेर उद्योगको आवश्यकता पहिचान गन् सिकाउने । ➢ वडा नजिकको बजार भमण गराई त्यहाँ भयका विभिन्न उद्योगको क्षेत्रहरुको पहिचान गर्ने र परिचय दिने।	वडा वरिपरि रहेका विभिन्न उद्योगका आवश्यकता बारे सोध्ने । वडा वरपर भयका उद्योगका क्षेत्रे सम्बन्धी सोध्ने ।	
८. स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधि	स्थानिय परम्परागत सामग्रीको नाम	●नहर,कुलो निर्माण ●कृषि सामग्रीहरु	●नहर,कुलो निर्माण बिभिन्न बिधिहरु ●नहर,कुलो निर्माणबाट समुदायमा भयका फाईदा ●कृषि सामग्रीहरु विभिन्न स्वरुपहरु	●नहर तथा कुलोको अवलोकन गरि यसको महत्वबारे छलफल गर्ने ●स्थानीय स्थरमा उपल्बध कृषि सामग्रीहरुकाबारेमा छलफल गर्ने ●स्थानीय स्थरमा उपल्बध कृषि सामग्रीहरुका चित्र संकलनगरि प्रदशर्न गर्न र चित्र हेरेर आवश्यकता पहिचान गन् सिकाउने	● स्थानीय स्थरमा रहेका नहर,कुलो परिचय ,आवश्यकता ,महत्व सोध्ने। ● स्थानीय स्थरमा रहेका उपल्बध कृषि सामग्रीहरुक परिचय ,आवश्यकता ,महत्व सोध्ने। ● स्थानीय स्थरमा रहेका कृषि सामग्रीहरुका चित्र तथा अक्षरको जोडा मीलाउने ● कृषि सामग्रीहरुका चित्रको फोटाको व्याख्या गर्ने ।	
९. स्थानीय खेलकूद योग तथा शारिरक सस्वास्थ्य	स्थानीय खेलकूद तथा योगको सामान्य जानकारी	• स्थानीय स्थरमा खेलाइने विभिन्न खेलहरु विधार्थीको समहमा अभ्यास गराउने • योगको सामान्य परिचय , महत्व र आवश्यकता बारेमा जानकारि दिने • स्थानीय स्थरमा संञ्चालित विभिन्न योग शिविरकाबारेमा जानकारी	• स्थानीय स्थरमा खेलाइने विभिन्न खेलहरुको अभ्यास • स्थानीय स्थरमा खेलाइने विभिन्न खेलहरुको आवश्यकता महत्वबारे बभ्राउने • स्थानीय स्थरमा आयोजित	• स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने परम्परागत तथा प्रचलित खेलहरुको (डण्डिबियो, कपर्दी,भलिवल, फूटबल) सूची तयार पारी तिनीहरुको परिचय सहित प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित खेल विद्यार्थीहरुलाई खेलाउने । • योग ध्यान भनेको के हो परिचय वा परिभाषा दिने त्यस सम्बन्धीको कुनै भिडीयो प्रस्तुत गर्ने । • सूक्ष्म व्यायाम (हात खुट्टा औला चलाउने आदि) को भिडियो देखाउने, शिक्षकले गरेर देखाउने • र विद्यार्थीहरुलाई अभ्यास गराउने	●स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरुको सूची बनाउन लगाउने । ●कुनै खेललाई प्रतियोगीताको रुपमा खेलाउने । ●हात खुट् टा चलाउने अभ्यास गर्न लगाउने । ●खेल, योग ध्यानको परिचय दिन लगाउन	

कम्प्युटर	कम्प्युटरको आधारभुत ज्ञान	➢ कम्प्युटरको परिचय दिन । ➢ इन्पुट (input), प्रोसेस (process) र आउटपुट (output) को परिभाषा बताउन ।	➢ कम्प्युटरको परिचय र महत्व ➢ इन्पुट (input), प्रोसेस (process) र आउटपुट (output) को परिभाषा	➢ कम्प्युटर प्रर्दशन गरी विभिन्न भाग देखाउँदै कम्प्युटरको परिचय र परिभाषा बताउने । साथै केही महत्व प्रकाश पार्ने । ➢ इन्पुट (input), प्रोसेस (process) र आउटपुट (output) को परिभाषा बताउने ।	➢ कम्प्युटर भनेको के हो ? भनी सोध्ने । ➢ इन्पुट, प्रोसेस र आउटपुट भनेको के हो ? भनी सोध्ने ।	

कक्षा : ५

क्षेत्र	विषयवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतिकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टी
स्थानिय वातावरण र जैविक विविधता	१. वातावरणको परिचय	➢ मानव निर्मित र प्राकृतिक वातावरणको परिचय बताउन	➢ मानव निर्मित र प्राकृतिक वातावरणको परिचय	➢ मानव निर्मित र प्राकृतिक वातावरणको परिचय दिने ➢ मानव निर्मित र प्राकृतिक वातावरणको उदाहरणहरु स्पष्ट पार्ने	➢ मानव निर्मित र प्राकृतिक वातावरणको परिचय देउ ➢ मानव निर्मित र प्राकृतिक वातावरणको उदाहरणहरु भन ।	
	२. भौगोलिक अवस्था	➢ आफ्नो गाउँपालिकाको भु-बनोट बताउन	➢ आफ्नो गाउँपालिकाको भु-बनोट	➢ विभिन्न भु-बनोटको जानकारी दिदैं आफू बसोबास गरेको गाउँपालिकाको भु-बनोट बताउने ।	➢ आफ्नो गाउँपालिकाको भु-बनोट बताउ ।	
	३. जैविक विविधता	➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने चराहरुको पहिचान गर्न ➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने चराहरुको सुची बनाउन	➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने चराहरुको पहिचान	➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने चराहरुको पहिचान गर्न लगाइ नाम टिपोट गर्न लगाउने ➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने चराहरुको चित्र प्रर्दशन गरी नाम बताउने ।	➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने चराहरुको नाम भन। ➢ स्थानिय क्षेत्रमा पाइने चराहरुको सुची बनाउ ।	
	४. **प्राकृतिक सम्पदा तथा जलस्रोत**	• टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाहरु विनाशका कारणहरु पहिचान गर्न • टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाले पुर्‍याएका फाइदाहरु र संरक्षणका उपायहरु बताउन • टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाको संरक्षणका लागि आफ्नो स्थानीय तहबाट भएका प्रयासहरु व्याख्या गर्न • टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका पहिचान गर्न • टोलछिमेकमा पाइने वनस्पतिहरुको पहिचान दिन र महत्व बताउन • टोलछिमेकमा रहेकाको जंगल विनास र जंगली जनावरको खाना र बासबिचको सम्बन्ध व्याख्या गर्न	• टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाले पुर्‍याएका फाइदाहरु र संरक्षणका उपायहरु • टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाको संरक्षणका लागि आफ्नो स्थानीय तहबाट भएका प्रयासहरु • टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका • टोलछिमेकमा रहेकास्थानीयस्तरमा पाइने वनस्पतिहरुको पहिचान र महत्व • टोलछिमेकमा रहेका जंगल विनास र जंगली जनावरको खाना र बासबिचको सम्बन्ध	• चित्र वा भिडियो प्रदर्शन गरी प्राकृतिक सम्पदाहरु विनाशका कारणहरुको जानकारी दिने र टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाले पुर्‍याएका फाइदाहरु र संरक्षणका उपायहरुको जानकारी दिने • टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाको संरक्षणका लागि आफ्नो स्थानीय तहबाट भएका प्रयासहरु (उपभोक्ता समिति, महिला समूह, ऐननियमहरुका निर्माण र कार्यान्वयन आदि) को जानकारी दिने साथै प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका, बालक्लब र इको क्लबको भूमिका बताउने • पानी शुद्धिकरणका उपायहरुबारे स्पष्ट पार्ने । (उमाल्ने, फिल्टर, क्लोरिनेसन, सोडिस आदि) • पानी शुद्धिकरणका उपायहरुको चित्र र भिडियोहरु प्रर्दशन गरी स्पष्ट गर्ने ।	• टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाहरु विनाशका कारणहरु सोधर • टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाको संरक्षणका लागि आफ्नो स्थानीय तहबाट भएका प्रयासहरु सोधेर • टोलछिमेकमा रहेका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका सोधर • पानी शुद्धिकरणका उपायहरु के के हुन्? • पानी शुद्धिकरणका उपायहरुको चित्र बनाउ ।	

		• टोलछिमेकमा रहेका नदी कटानका कारण,असर र रोकथाममा रुखबिरुवाको महत्व बताउन • पानी शुद्धिकरणका उपायहरु	• टोलछिमेकमा रहेका नदी कटानका कारण,असर र रोकथाममा रुखबिरुवाको महत्व	पानी शुद्धिकरणका उपायहरुको चित्र बनाउन लगाउने ।		
	५. वातावरण प्रदुषण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	➢ फोहोरमैलाको असरहरु बताउन ➢ फोहोरमैलाको प्रकारहरु बताउन ➢ फोहोरमैलाको प्रकारहरुका उदाहरणहरु बताउन	➢ फोहोरमैलाको असर ➢ फोहोरमैलाको प्रकार (कुहिने र नकुहिने)	➢ फोहोरमैलाको असरहरु टिपोट गर्न लगाउने ➢ फोहोरमैलाको प्रकार (कुहिने र नकुहिने) को जानकारी दिई परिभाषा दिने ➢ फोहोरमैलाको प्रकारहरु (कुहिने र नकुहिने) का उदाहरणहरु टिपोट गर्न लगाउने ।	➢ फोहोरमैलाको असरहरु बताउ ➢ फोहोरमैलाको प्रकारहरु के के हुन्? ➢ कुहिने र नकुहिने फोहोरमैलाकाका उदाहरणहरु बताउ ।	
३. प्रकोप तथा विपद व्यवस्थापन	भूक्षय, पहिरो ,बाढी, डूवान आदिको असर ,न्यूनीकरणका उपाय र विपदमा खेल्नपर्ने भमिका	• विभिन्न प्रकोपहरु जस्तैः भूक्षय, पहिरो ,बाढी, डूवान आदिको सामान्य परिचय दिने • मानव सिर्जित वा गैरप्राकृतिक विपत्को कारण र असर र न्यूनीकरण तथा बच्ने उपायहरु पहिचान गर्न • विभिन्न प्रकोपहरु जस्तैः भूक्षय, पहिरो ,बाढी, डूवान आदिको सिंजित सम्भावित जोखिम पहिचान गर्न र बच्ने उपायहरु अवलम्बन गर्न • विभिन्न प्रकोपहरु जस्तैः भूक्षय, पहिरो ,बाढी, डूवान आदिको कारण, असर र रोकथामका उपायहरुको खोजी गर्न र अवलम्बन गर्न • दुर्घटना एवम प्राकृतिक र मानव निर्मित विपत्मा भिन्नता छुट्याउन	• प्राकृतिक र मानव निर्मित विपत्मा भिन्नता • प्राकृतिक विपत्को कारण र असर र न्यूनीकरण तथा बच्ने उपायहरु (भूक्षय, पहिरो ,बाढी, डूवान आदि) • हिमताल विस्फोटन भएर आउने बाढीको स्वरुप, बाढीले नदी किनाराका वस्ती, सडक र खेतबारीमा गर्ने क्षति, रोकथामका उपायहरु	• बाढी, पहिरो, हिमपात, हिमनदी, असिना जस्ता प्राकृतिक विपत्को कारण र असर र न्यूनीकरण तथा बच्ने उपायहरुसम्बन्धमा छलफल गराउने र भिडियो वा वृत्तचित्रको माध्यमबाट उल्लिखित विषयवस्तुको जानकारी गराउने र आगामी दिनमा यस किसिमका प्राकृतिक विपत्बाट बच्ने उपायहरु अवलम्बन गर्ने पक्षमा सचेतना अपनाउनुपर्ने कुराको जानकारी दिने • वृत्तचित्र वा भिडियो प्रदर्शन गरी हिमताल विस्फोटन भएर आउने बाढीको स्वरुप, बाढीले नदी किनाराका वस्ती, सडक र खेतबारीमा गर्ने क्षति, रोकथामका उपायहरुमा जानकारी दिने र यस सम्बन्धमा आफू पनि सचेत रहने र अरुलाई पनि जागरण गराउनुपर्ने कुराको जानकारी दिने	• बाढी, पहिरो, हिमपात, हिमनदी, असिना जस्ता प्राकृतिक विपत्को कारण र असर र न्यूनीकरण तथा बच्ने उपायहरुसम्बन्धमा छलफल गराउने र भिडियो वा वृत्तचित्रको माध्यमबाट उल्लिखित विषयवस्तुको जानकारी गराउने र आगामी दिनमा यस किसिमका प्राकृतिक विपत्बाट बच्ने उपायहरु अवलम्बन गर्ने पक्षमा सचेतना अपनाउनुपर्ने कुराको जानकारी दिने • वृत्तचित्र वा भिडियो प्रदर्शन गरी हिमताल विस्फोटन भएर आउने बाढीको स्वरुप, बाढीले नदी किनाराका वस्ती, सडक र खेतबारीमा गर्ने क्षति, रोकथामका उपायहरुमा जानकारी दिने र यस सम्बन्धमा आफू पनि सचेत	

					रहने र अरुलाई पनि जागरण गराउनुपर्ने कुराको जानकारी दिने	
४.धार्मिक, साँस्कृतिक,ऐतिहासिक, पर्यटकीय र भाषिक सम्पदा	स्थानिय धार्मिक , साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको पहिचान	• पालिकाभित्र रहेका धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासीक तथा पर्यटकिय स्थलको सूचि, परिचय र महत्व	• पालिकाभित्र रहेका धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासीक तथा पर्यटकिय स्थलको सूचि, परिचय र महत्व ।	• स्थानीय महत्वपूर्ण सम्पदा, नाँच जात्राहरुको अवलोकन भ्रमण गराइ उक्त क्षेत्रको सूचि बनाइ त्यसको परिचय महत्वबारे बताइदिने । • स्थानिय साँस्कृतिक सम्पदा सम्वन्धि विज्ञसँग छलफल गरी स्थानिय क्षेत्रका सम्पदाको महत्वबारे बुझाउने ।	४.धार्मिक, साँस्कृतिक,ऐतिहासिक, पर्यटकीय र भाषिक सम्पदा	
५.सामाजिक मूल्य मान्यता र व्यवहार	सामाजिक मूल्य मान्यता र सकारात्मक र नकारात्मक व्यवहार	➢ स्थानिय समुदाय र समाज वनोटको परिचय	• परिवारबाट समुदाय, समुदायबाट समाजको निर्माण सम्वन्धि अवधारणा	• परिवार, समुदाय, र समाज बनोटका विभीन्न चार्ट प्रयोग गरी त्यस सम्वन्धि अवधारणा दिने । • परिवार, समुदाय, र समाजको नमूना अभ्यासका लागि समूहमा कार्य गर्न लगाउने । • विद्यालय नजिकको कुनै एक परिवार, समुदाय र समाजको उदाहरण दिई बताउने ।	• समुदाय र समाजको बनोटबारे बताउन लगाउने ➢ वडा कार्यालयहरुले दिने सेवा सुविधा सम्बन्धी सूची तयार पार्न लगाउने ।	
६.सामाजिक जनजीवन र संघसस्था	सामाजिक जनजीवन र संरचना	➢ वडा कार्यलय, वडापलिकाको परिचय,संरचना र कार्यहरु बताउन	• वडा कार्यलय, वडापालिकाको परिचय,संरचना र कार्यहरु	• वडा कार्यलयको परिचयको पुनरावृति गराउँदै वडा अध्यक्ष सहित वडामा ५ सदस्यीय निर्वाचित प्रतिनिधीहरु रहन्छन् भनि बताउने । वडा सचिव प्रमुख प्रशासक रहन्छन् र वडाको हरेक कार्यको निर्णयमा जनप्रतिनिधी सहित वडा सचिवले सदस्य सचिव भई कार्य गर्ने बारे बताउने । • वडा कार्यलयको गर्ने कार्यहरु जस्तै : व्यक्तिगत घटना दर्ताका सम्पूर्ण कार्यहरु जस्तै : जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाइसराइ र सम्वन्ध विच्छेद । पञ्जीकरणक शाखाले सामाजिक सुरक्षा भत्ताका कार्यहरु,		

				● वडा स्तरीय योजना तर्जुमा, कार्यन्वयन र अनुगमन गर्ने कार्य बताउने ● जनगुनासो सुनुवाई र सम्वोधन, ➢ स्थानिय विवाद मेलमिलाप कर्तामार्फत मेलमिलापमा सहजीकरण, सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सिफारीस सम्वन्धी कार्यहरु आदि ।		
७.स्थानिय पेशा,व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	७.१कृषि	● पालिकाभित्रका मुख्य बजार क्षेत्र ● कृषि उत्पादनको सामान्य बिधिहरु बताउन	● पालिकाभित्रका मुख्य कृषि बजार परिचय ● तरकारीबाली, पशुपालन, कौशी खेति, पुष्प व्यवसाय गर्ने सामान्य बिधिहरु	● पालिकाभित्रका मुख्य कृषि बजार परिचय गर्न लगायने ● पालिकाभित्रका मुख्य कृषि बजार पहिचान गर्न लगायने	● पालिकाभित्रका मुख्य कृषि बजार आवश्यकता,महत्व चर्चा गर्ने ● पालिकाभित्रका मुख्य कृषि बजार आवश्यकता,महत्व चर्चा गर्ने	
	७.२ व्यापार/सेवा	पालिकाभित्रका मुख्य बजार क्षेत्र	पालिकाभित्रका मुख्य व्यापार/सेवा क्षेत्रको परिचय	● पालिकाभित्रका मुख्य व्यापार/सेवा बजार परिचय गर्न लगायने	● पालिकाभित्रका मुख्य व्यापार/सेवा बजार आवश्यकता,महत्व चर्चा गनर्ने	
	७.३ उद्योग	• पालिकाभित्रका मुख्य उद्योग पालिकाविभिन्न उद्यम सञ्चालन गरिरहेको व्यावसायिक महिला समूहको जानकारी दिन • स्थानीय तहमा सञ्चालित साना तथा घरेलु उद्योग (डेरी, बेकरी, फर्निचर) को परिचय दिन र फाइदा बताउन • उक्त उद्योग सञ्चालनको लागि चाहिने कच्चा पदार्थहरु, उत्पादन प्रक्रिया बताउन • स्थानीय व्यवसाय र उद्योगबाट उत्पादित वस्तुको व्यवस्थापन गर्ने तरिका बताउन र उत्पादन	• पलिकाका विभिन्न उद्यम सञ्चालन गरिरहेको व्यावसायिक महिला समूहको जानकारी • स्थानीय तहमा सञ्चालित साना तथा घरेलु उद्योग (डेरी, बेकरी, फर्निचर) को परिचय, फाइदा, उद्योग सञ्चालनको लागि चाहिने कच्चा पदार्थहरु, उत्पादन प्रक्रिया • स्थानीय व्यवसाय र उद्योगबाट उत्पादित वस्तुको व्यवस्थापन	• महिला समूहको प्रतिनिधिलाई आमन्त्रण गरी नगरमा महिला समूहले सञ्चालन गरेका विभिन्न उद्योगहरुको जानकारी दिन लगाउने • विद्यार्थीहरुलाई स्थानीय तहमा सञ्चालित साना तथा घरेलु उद्योग जस्तै : डेरी, बेकरी, फर्निचरमा भ्रमण गराउने र उक्त उद्योग सञ्चालन गर्ने व्यक्तिलाई उद्योगको परिचय, फाइदा, उद्योग सञ्चालनको लागि चाहिने कच्चा पदार्थहरु, उत्पादन प्रक्रियाको बारेमा जानकारी दिन लगाउने । • विद्यार्थीहरुलाई उक्त उद्योगको बारेमा आवश्यक जानकारीको टिपोट तयार गर्न लगाई प्रतिवेदन तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने • उद्योग संचालकलाई स्थानीय व्यवसाय र उद्योगबाट उत्पादित वस्तुको व्यवस्थापन गर्ने तरिकाको जानकारी दिन लगाउने • पालिकाभित्रका मुख्य उद्योग बजार परिचय गर्न लगायने	• महिला समूहले संचालन गरेका उद्योगको परिचय दिन लगाएर • डेरी, बेकरी, फर्निचरको परिचय र फाइदा बताउन लगाएर • स्थानीय व्यवसाय र उद्योगबाट उत्पादित वस्तुको व्यवस्थापन गर्ने तरिका बताउन लगाएर • पालिकाभित्रका मुख्य उद्योग बजार आवश्यकता,महत्व चर्चा गनर्ने	

८. स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधि	स्थानिय परम्परागत सामग्रीको नाम	● खाद्य सुरक्षा र भण्डारणमा परम्परागत प्रविधि	खाद्य सुरक्षा अर्थ ,महत्व,आवश्यकता खाद्य सुरक्षाका बिधिहरु खाद्य भण्डारणमा परम्परागत प्रविधिहरु खाद्य भण्डारण गर्ने गरिने बिबिध बिधिहरु	●खाद्य सुरक्षा अर्थ ,महत्व,आवश्यकताका बारेमा समूहमा छलफल गर्ने ●खाद्य सुरक्षाका बिधिहरुबारेमा परिचय गर्न लगायने ●खाद्य भण्डारणमा परम्परागत प्रविधिहरुकाबारेमा छलफल गर्ने ●खाद्य भण्डारण गर्ने गरिने बिबिध बिधिहरु शिक्षकबार गरेर देखायने	● खाद्य सुरक्षा अर्थ ,महत्व,आवश्यकता सोध्ने ● खाद्य सुरक्षाका बिधिहरु तथा खाद्य भण्डारणमा परम्परागत बिधिहरु सोध्ने • पालिकाभित्रका मुख्य क्षेत्रमा खाद्य सुरक्षा र भण्डारणमा प्रयोग गरियका परम्परागत प्रविधि टिपोट गर्न लाउने। • खाद्य सुरक्षा र भण्डारणमा परम्परागत प्रविधिबका चित्रको /फोटाको व्याख्या गर्ने ।	
९. खेलकुद र शारिरीक सुस्वास्थ्य	खेल, योग, ध्यानको प्रारम्भिक परिचय	स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरुको महत्व बताउने योग ध्यानका फाइदा बताउन	• स्थानीय खेलहरुको महत्व • योग तथा ध्यानको लागि प्रारम्भिक शारीरिक कसरत गर्ने जस्तैः व्गननष्ल, प्रणयाम	• स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरुको महत्वको सूची तयार पारी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने । जस्तैःपरम्परागत अभ्यास कायम,शारिरीक तन्दुरुस्ती आदि । ● सूक्ष्म व्यायामको भिडियो देखाउने, शिक्षकले गरेर देखाउने र विद्यार्थीहरुलाई अभ्यास गराउने । ● योग ध्यानको फाईदाहरुबारे चर्चा गर्ने (शारिरीक तथा मानसिक फाईदा	• स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरुको महत्वको सूची बनाउन लगाउने • योग ध्यानका फाइदा बताउन लगाउने । कुनै एक स्थानीय खेलको प्रतियोगितात्मक रुपमा आयोजना गर्ने ।	
१०. कम्प्युटर	कम्प्युटरको आधारभुत ज्ञान	➢ कम्प्युटर हार्डवेयरको परिभाषा दिन र उदाहरण बताउन । ➢ कम्प्युटर सफ्टवेयरको परिभाषा र यसका प्रकारहरु बताउन । ➢ कम्प्युटर अन अफ गरी सामान्य टाइपिङ कौशल हासिल गर्न ।	➢ कम्प्युटर हार्डवेयरको परिभाषा ➢ कम्प्युटर सफ्टवेयरको परिभाषा र यसका प्रकारहरु ➢ कम्प्युटर अन अफ गरी सामान्य टाइपिङ	➢ कम्प्युटरका विभिन्न भाग प्रर्दशन गरी तिनीहरुका प्रकार स्पष्ट पारी इन्पुट र आउटपुट डिभाइस उदाहरणसहित स्पष्ट पार्ने । ➢ कम्प्युटर सफ्टवेयरको परिभाषा स्पष्ट गरी तिनीहरुका प्रकारहरु उल्लेख गर्ने । ➢ कम्प्युटर अन अफ गर्न लगाइ सामान्य टाइपिङ कौशल हासिल गर्न सिकाउने ।	➢ इन्पुट र आउटपुट डिभाइसको उदाहरण के के हुन् भनी सोध्ने । ➢ इन्पुट डिभाइस भनेको के हो ? भनी सोध्ने । ➢ आउटपुट डिभाइस भनेको के हो ? भनी सोध्ने ।	

					➢ कम्प्युटर अन अफ गर्न लगाउने । ➢ सामान्य टाइपिङ गर्न लगाउने ।	

क्षेत्र	विषयवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतिकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टी
१. स्थानिय वातावरण र जैविक विविधता	१. वातावरणको परिचय	➢ वातावरण र मानिसबिचको अन्तरसम्बन्ध बताउन	➢ वातावरण र मानिसबिचको अन्तरसम्बन्ध	➢ वातावरण र मानिसबिचको अन्तरसम्बन्ध बताउने ➢ वातावरण र मानिसबिचको अन्तरसम्बन्धका विभिन्न आधारहरु उदाहरणसहित प्रस्तुत गर्ने ।	➢ वातावरण र मानिसबिचको अन्तरसम्बन्ध बताउ ।	
	२. भौगोलिक अवस्था	➢ पञ्चकन्या गाउँपालिकाको नक्सा बनाउन ➢ नुवाकोट जिल्लाको नक्सा बनाउन	➢ पञ्चकन्या गाउँपालिकाको नक्सा ➢ नुवाकोट जिल्लाको नक्सा	➢ पञ्चकन्या गाउँपालिकाको नक्सा प्रस्तुत गर्ने र नक्सा कोर्ने अभ्यास गराउने ➢ नुवाकोट जिल्लाको नक्सा प्रस्तुत गर्ने र नक्सा कोर्ने अभ्यास गराउने । ➢ पञ्चकन्या गाउँपालिका र नुवाकोट जिल्लाको नक्सामा मुख्य ठाउँ देखाउने ।	➢ पञ्चकन्या गाउँपालिकाको नक्सा बनाउ । ➢ नुवाकोट जिल्लाको नक्सा बनाउ । ➢ पञ्चकन्या गाउँपालिका र नुवाकोट जिल्लाको नक्सामा मुख्य ठाउँ देखाउ ।	
	३. जैविक विविधता	➢ स्थानिय स्तरमा पाइने चराहरुको नाम बताउन ➢ स्थानिय चराहरुका संरक्षणको अवस्था बताउन ➢ वनका प्रकार बताउन ➢ वनको महत्व बताउन	➢ स्थानिय चराहरुको नाम एवं संरक्षणको अवस्था ➢ वनका प्रकार र महत्व	➢ कक्षामा समूह निर्माण गरी स्थानिय क्षेत्रमा पाइने चराहरु सुची तयार गर्न लगाइ प्रस्तुत गर्न लगाउने । ➢ स्थानिय क्षेत्रमा वरपर देखिने चराहरुको चित्र प्रर्दशन गरी नाम बताउने । ➢ वनका प्रकारहरु बताउने । ➢ वनको महत्व र उपयोगिता टिपोट गरी प्रस्तुत गर्न लगाइ छुटेका बुदाँ थप्न लगाउने ।	➢ स्थानिय स्तरमा पाइने चराहरुको नाम भन । ➢ स्थानिय चराहरुका संरक्षणको अवस्था बताउ । ➢ वनका प्रकारहरु भन । ➢ वनबाट के के प्राप्त गर्न सकिन्छ?	
	४. प्राकृतिक सम्पदा तथा जलस्रोत	• वडाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाहरु विनाशका कारणहरु पहिचान गर्न • वडाभित्रका रहेका प्राकृतिक सम्पदाले पुर्‍याएका फाइदाहरु र संरक्षणका उपायहरु बताउन • वडा भित्रका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाको संरक्षणका लागि आफ्नो स्थानीय तहबाट भएका प्रयासहरु व्याख्या गर्न • वडाभित्रका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका पहिचान गर्न	• वडाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाहरु विनाशका कारणहरु • वडाभित्रका रहेका प्राकृतिक सम्पदाले पुर्‍याएका फाइदाहरु र संरक्षणका उपायहरु • वडाभित्रका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाको संरक्षणका लागि आफ्नो स्थानीय तहबाट भएका प्रयासहरु	• वडाभित्रका क्षेत्र भित्रका वनमा पाइने वनस्पति र जीवजन्तुको संरक्षण गर्नुको महत्व सम्बन्धमा छलफल गराउने र वातावरण संरक्षणको परिचय दिने • वडा क्षेत्रभित्रका वनस्पति र जीवजन्तुहरुको संरक्षणको लागि विद्यार्थी, समुदाय, विद्यालयको भूमिका सम्बन्धमा छलफल गराउने • वातावरण (सजीव र निर्जीव वस्तुहरु) को संरक्षण भनेको के होला ? प्रश्नमा मस्तिष्क	• प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका सोधर • नदी कटानका कारण,असर र रोकथाममा रुखबिरुवाको महत्व बताउन लगाए वडाभित्र रहेका मुख्य जलसम्पदाहरुको नाम भन । • जलस्रोत संरक्षण तथा व्यवस्थापन भनेको के हो ? • जलस्रोत संरक्षणको महत्व के के छन् ?	

		• वडाभित्र पाइने वनस्पतिहरुको पहिचान दिन र महत्व बताउन • वडाभित्रका मूख्य जलसम्पदाहरु बताउन • जलस्रोत संरक्षण तथा व्यवस्थापनको परिचय दिन • जलस्रोत संरक्षणको महत्व बताउन • जलस्रोत संरक्षणको विधि बताउन	• वडाभित्रका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका • वडाभित्रका पाइने वनस्पतिहरुको पहिचान र महत्व • वडाभित्रका मूख्य जलसम्पदाहरु • जलस्रोत संरक्षण तथा व्यवस्थापनको परिचय • जलस्रोत संरक्षणको महत्व र विधि	मन्थन गराउने र वातावरण संरक्षणको उदाहरणसहित प्रष्ट पार्ने (जीवजन्तुको संरक्षण, वनस्पतिको संरक्षण, वनसम्पदान, जलसम्पदाको संरक्षण) • भिडियो वा वृत्तचित्रको माध्यमबाट खानेपानी आयोजनाहरुको परिचय दिने र फाइदा बताउने • वडाभित्रका मूख्य जलसम्पदाहरुको भ्रमण गराई जलसम्पदाहरुको नाम टिप्न लगाउने र सहजीकरण गर्ने । • जलस्रोत संरक्षण तथा व्यवस्थापनको परिचय दिने । • जलस्रोत संरक्षणको विधिहरु उल्लेख गर्ने ।		
	५. वातावरण प्रदुषण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	➢ वातावरण प्रदुषणको परिचय बताउन ➢ वातावरण प्रदुषणका प्रकार बताउन ➢ फोहोरमैला व्यवस्थापनका तरिकाहरु बताउन	➢ वातावरण प्रदुषणको परिचय ➢ वातावरण प्रदुषणका प्रकार ➢ फोहोरमैला व्यवस्थापनका तरिकाहरु (3R Principle)	➢ वातावरण प्रदुषणको परिचय उदाहरणसहित स्पष्ट पार्ने ➢ वातावरण प्रदुषणका प्रकारहरु उदाहरणसहित स्पष्ट पार्ने ➢ फोहोरमैला व्यवस्थापनका तरिकाहरु (3R Principle) को बारे स्पष्ट पार्ने।	➢ वातावरण प्रदुषण भनेको के हो? ➢ वातावरण प्रदुषणका प्रकारहरु के के हुन्? ➢ फोहोरमैला व्यवस्थापनका तरिकाहरु बताउ ।	
३. प्रकोप तथा विपद व्यवस्थापन	पलिकाभित्रका प्राकृतिक तथा मानविय क्रियाकलाप द्धारा हने विपदका कारणकहरु ,रोकथामका तथा क्षती न्यूनीकरणका उपायहरु र विपद नक्सा	• स्थानिय स्तरमा घट्न सक्ने सम्भावित प्राकृतिक र मानवीय क्रियाकलाप लगायतका कारणवाट हुन सक्ने विपद्हरुको पहिचान र सुरक्षित रहने उपायहरु खोजी गर्न र अवलम्बन गर्न • विपत् व्यवस्थापनको परिचय दिन • विपद् सम्बन्धि पूर्व अनुमान र सुरक्षित रहने तरिका बताउन • भूकम्पको परिचय दिन, कारण, असर र सुरक्षित रहने उपाय बताउन • भूकम्पमा पूर्वतयारी, उद्धार, राहत, पुननिर्माणको परिचय दिन र महत्व बताउन • विपत् न्यूनीकरण र सुरक्षित मापदण्डको जानकारी प्राप्त गर्न • विभिन्न प्रकारका महामारी बारेमा सामान्य जानकारी र सुरक्षाका उपायहरु अवलम्बन गर्न • विपद्का कारण उत्पन्न जोखिमहरुको जानकारी दिन	• स्थानिय स्तरमा घट्न सक्ने सम्भावित प्राकृतिक र मानवीय क्रियाकलाप लगायतका कारणवाट हुन सक्ने विपद्हरुको पहिचान र सुरक्षित रहने उपायहरु खोजी तथा अवलम्बन • विपत् व्यवस्थापनको परिचय र विपद्को पूर्व अनुमान • समुदायमा विपत् व्यवस्थापन सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रममा सहभागी • विपत् न्यूनीकरण र सुरक्षित मापदण्ड • विभिन्न प्रकारका महामारी बारेमा सामान्य जानकारी र सुरक्षाका उपायहरु • विपद्का कारण उत्पन्न जोखिमहरुको जानकारी • जोखिमबाट सुरक्षित रहने उपायहरु पहिचान र अवलम्बन	• स्थानीयस्तरमा घटेका र घट्न सक्ने सम्भावित विपत्, महामारी र प्रकोपहरुको जानकारी गराउने । जस्तै : पहिरो, डढेलो, सडक दुर्घटना, कीटाणु (कोरोना आदि), महामारी, अतिवृष्टि, अनावृष्टि आदि । • उल्लिखित विपत्बाट सुरक्षित रहन गरिने उपायलाई चित्र तथा अनिभय तथा प्रदर्शन विधिको माध्यमबाट जानकारी गराउने • स्थानीय विपत्का कारण उत्पन्न जोखिमहरुको बारेमा छलफल र अन्तरक्रिया गर्ने गराउने • स्थानीय स्तरमा हुन सक्ने जोखिमबाट सजग रहन उत्प्रेरित गराउने • जोखिमबाट सुरक्षित रहने उपायहरु सम्बन्धमा अभिनय प्रदर्शन गर्ने • विपत् सम्बन्धि पूर्व अनुमान गर्ने तरिका बताउने • विपत् व्यवस्थापनको चक्र (विपत् जोखिम न्यूनीकरण, विपत् प्रतिकार्य र विपत् पुनर्लाभ) प्रदर्शन गरी विपत् व्यवस्थापनको परिचय दिने	• अवलोकन • प्रश्नोत्तर • छलफल • परियोजना कार्य • प्रयोगात्मक कार्य • लिखित परीक्षा • आत्म मूल्यांकन	

		• जोखिमबाट सुरक्षित रहने उपायहरु पहिचान गर्न र अवलम्वन गर्न		• समुदायमा विपत् व्यवस्थापन सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रममा सहभागी गराउने परियोजना कार्य दिने		
४.धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय र भाषिक सम्पदा	स्थानिय धार्मिक , साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको पहिचान	जिल्लाभित्र रहेका ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथा पर्यटकिय स्थल संरचनाको परिचय ,महत्व र संरक्षणको उपायहरु बताउन	• जिल्लाभित्र रहेका ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथा पर्यटकिय स्थल वा संरचनाको परिचय ,महत्व र संरक्षणको उपायहरुको बारेमा जानकारी	• जिल्लाभित्र रहेका महत्वपूर्ण ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथा पर्यटकिय स्थल वा संरचनाकोअवलोकन भ्रमण गराइ उक्त क्षेत्रको सूचि बनाइ त्यसको परिचय र महत्व र संरक्षण्को उपायबारे बताइदिने । जस्तै : साततले दरवार, दुप्चेश्वर, देविघाट, शेरा दरवार, विभीन्न गढीहरु, भैरवी मन्दिर, सिन्दुर जात्रा, घ्याङस्वारा, ककनी, बाघमारा,चिसापानी, आदि । • ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथा पर्यटकिय स्थल हाम्रो गौरव हुन र यसको संरक्षण हामी सबैको कर्तव्य हो भनि बताउने । साथै कुनै सम्पदा वा स्थलको वृतचित्र, डकुमेन्ट्री वा भिडीयो देखाउने ।	४.धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय र भाषिक सम्पदा	
५.सामाजिक मल्य मान्यता र व्यवहार	सामाजिक मल्य मान्यता र सकारात्मक र नकारात्मक व्यवहार	➢ टोल, समुदाय तथा संघ संस्थाको परिचय, आवश्यकता र महत्वबताउन । ➢ सामाजिक कुरितीको पहिचान र परिचय दिन ।	• टोल, समुदाय तथा संघ संस्थाको बारेमा जानकारी, निती नियम, कार्य सम्वन्धि जानकारी • सामाजिक कुरितीको पहिचान र परिचय	• टोल तथा समुदायको परिचय, आवश्यकता र महत्वको पुनरावृति गर्दै संघ संस्थाको बारेमापरिचय, आवश्यकता र महत्वको कारेमा छलफल गर्ने । • स्थानिय क्षेत्रमा भएका विभीन्न संघ संस्थाको अवलोकन भ्रमण गराई तिनीहरुले गर्ने कार्यको बारेमा छलफल गर्ने । • सामाजिक कुरितीको परिचय दिई त्यस्ता कुरिती के के हुन् वा छन् भनि पहिचान गर्नका लागि समूहमा कार्य गर्न लगाउने । जस्तैः जातिय, वर्गीय वा लिङ्गिय भेदभाव, बोक्सीको आरोप, धामी झाक्रीमा विश्वास,महिनावारी	• सामाजिक मल्य मान्यता र व्यवहार समाज र समुदायको परिचय दिन लगाउने । सामाजिक कुरितीहरुको सूची बनाइ प्रस्तुत गर्न लगाउने । • सामाजिक, लैङ्गीक विभेद विरुद्ध हामीले स्थानीय स्तरमा गर्न सकिने कियाकलापहरुका बारेमा लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने • सामाजिक, लैङ्गीक विभेद विरुद्ध हामीले स्थानीय स्तरमा गर्न सकिने	

				सम्वन्धी गलत धारणा,बालविवाह, बहुविवाह आदि । ● सामाजिक कुरितीको टिपोट गरी सूचि तयार गर्ने ।	कियाकलापहरुका बारेमा स्थानीय ठाउँ तथा अन्य विदार्थीहरुलाइ बुझाउन समुहगत रुपमा नाटक प्रदर्शन गर्न लगाउने । ● बहुबैकल्पिक प्रश्नहरु गर्ने ।	
६.सामाजिक जनजीवन र संघसस्था	सामाजिक जनजीवन र संरचना	➢ स्थानिय तह र त्यसका अंग बारे बताउन । ➢ पालिकास्तरिय व्यक्तिबारे बताउन	➢ स्थानिय तह र त्यसका अंग बारे बताउन सक्नेछन् । ● पालिकास्तरिय व्यक्ति बारे बताउन सक्नेछन् ।	● संघियताको कार्यन्वयनसँगै देशलाई संघ, प्रदेश र स्थानिय तह गरी तीन भागमा वर्गीकरण गरीएको छ । स्थानिय तह भन्नाले हामीले नै निर्वाचित गराएर पठाएका, हाम्रै गाँउ ठाँउका जनप्रतिनीधिहरु जसले हाम्रै स्थानिय क्षेत्रमा आफ्नो कार्यलय स्थापना गरी दैनिक प्रशासनिक, शैक्षिक, आर्थिक र विकासनिर्माणका कार्यहरु संचालन गर्दछन् भनि बताउने । ● हाम्रो गाउँपालिकाको नाम पञ्चकन्या हो र यसमा १ देखि ५ सम्मका वडाहरु छन् भनि बताइदिने । ● स्थानिय तहको पञ्चवर्षिक प्रगति प्रतिवेदन वा अन्य शाखाका प्रतिवेदनहरु अध्ययन गर्न दिने । ● स्थानिय तहका अंगहरु, कार्यपालिका , गाँउसभा सम्वन्धि जानकारी दिने । ● गा.पा स्तरिय व्यक्तिहरु जस्तै : अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, गाउँ कार्यपालिका सदस्य, गाँउसभा सदस्य, आदि । ● स्थानिय तह भ्रमण गराइ त्यसका अंग र कार्यहरु बारे बताउने । ➢ गाँउसभा, गाएा कार्यपालिकाको भूमिका सम्वन्धमा अभिनय प्रस्तुत गर्न लगाउने । ➢ स्थानिय तह सम्वन्धि जानकारीमूलक सामाग्रीहरु प्रदान गर्ने ।		

७.स्थानिय पेशा,व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	७.१कृषि	• विद्यालयको करेसाबारीमा उत्पादन हुने तरकारीको गोडमेल, मलजल, बार बार्ने, थाँक्रा लगाउने कार्यमा सहयोग गर्न • पशुपंक्षीपालनका लागि आवश्यक स्रोत साधनको उपलब्धता र व्यवस्थापन गर्ने तरिका बताउन • पशुपन्छी पालन गर्ने तरिका र महत्व वर्णन गर्न • पशुपंक्षीको आधार, प्रजनन् र बाच्छा पाठाहरुको स्याहार गर्ने तरिका र महत्व बताउन • पशु गोठको वैज्ञानिक व्यवस्थापन र सरसफाइ, सोत्तरको व्यवस्थापन गर्ने तरिका बताउन • जिल्ला भित्रका मुख्य कृषि उपज • जिल्ला भित्रका मुख्य अन्नखेती तथा फलफुल खेती गर्ने विधिहरु चर्चा गर्न	• विद्यालयको वरपर उत्पादन हुने तरकारीको गोडमेल, मलजल, बार बार्ने, थाँक्रा लगाउने कार्यमा सहयोग • पशुपंक्षीपालनका लागि आवश्यक स्रोत साधनको उपलब्धता र व्यवस्थापन गर्ने तरिका • पशुपन्छी पालन (खसी बाखा, हाँस, कुखुरा, बंगुर) गर्ने तरिका र महत्व • पशुपंक्षीको आधार, प्रजनन् र बाच्छा पाठाहरुको स्याहार गर्ने तरिका र महत्व • पशु गोठको वैज्ञानिक व्यवस्थापन र सरसफाइ, सोत्तर • जिल्लाका भित्रका मुख्य कृषि बजार परिचय	• वृत्तचित्र वा भिडियोको माध्यमबाट पालिका भित्रका कृषि पकेट क्षेत्रको पहिचान गराउने । सम्भव भएमा विद्यार्थीहरुलाई पालिका भित्रका कृषि पकेटमा भ्रमण गराई जानकारी गराउने • विद्यार्थीहरुलाई आआफ्नो घरमा कुन कुन तरकारी खेती गर्ने गरिएको छ ? तिनको प्रयोग के के काम (खाना, बिक्री) का लागि गर्ने गरिएको छ ? तिनको महत्व समेत बताउन लगाउने । • शिक्षकले चित्रको माध्यमबाट स्थानीय तरकारीको परिचय, महत्व र फाइदा बताइदिने • विद्यार्थीहरुलाई मौसमी (आलु) तथा बेमौसमी तरकारी (टमाटर, खुर्सानी) खेती गरिएको ठाउँमा भ्रमण गराई उक्त खेती खेती गर्ने तरिका, महत्व सम्बन्धी विवरण तयार गरी प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्न लगाने • स्थानीय तरकारीमा लाग्ने रोग (लाई, किरा, राते, गोबारो, जराकुहिने आदि) र घरेलु उपचार (तितेपाती, असुरो, वनमारा, खिर्रोलाई कुहाएर पानीसँग मिसाइ छर्ने, गाईको गोबर गहुत कुहाएर पानीको मात्रा मिलाइ छर्ने आदि कार्यको भिडियो वा वृत्तचित्र प्रदर्शन गरी अवलोकन गराउने वा विद्यार्थीहरुलाई सम्बन्धित कार्य गरेको ठाउँमा भ्रमण गराउने र अवलोकन गरेका पक्षहरुको बारेमा विद्यार्थीहरुलाई प्रस्तुत गर्न लगाउने र आवश्यक थप पृष्ठपोषण दिन	• पालिका भित्रका कृषि पकेट क्षेत्र बताउन लगाएर • स्थानीय तरकारीको महत्व र फाइदा सोधेर • मौसमी र बेमौसमी तरकारी खेती कार्यमा सहयोग गरे नगरेको अभिभावकको प्रतिक्रिया लिएर • स्थानीय तरकारीमा लाग्ने रोग र घरेलु उपचार विधि बताउन लगाएर • घर तथा विद्यालयमा तरकारी खेती गर्ने कार्यमा सहयोग गरे नगरेको अभिवभावकको प्रतिक्रिया तथा अवलोकन गरेर • व्यावसायिक कृषिबाट हुने आर्थिक महत्व बताउन लगाएर • पञ्चकन्याबाट उत्पादन हुने वस्तुहरुको सूची बताउन लगाएर • आफ्नै स्थानमा उत्पादित वस्तुको महत्व सोधेर • तरकारीको गोडमेल, मलजल, बार बार्ने, थाँक्रा लगाउने कार्यमा सहयोग गरेको अवलोकन गरेर • मुख्य कृषि उपज तथा अन्नखेती फलफुल खेती लागि आवश्यक स्रोत साधनको उपलब्धता र व्यवस्थापन गर्ने तरिका बताउन बताउन लगाएर पशुपन्छीको स्याहार गर्ने तरिका र • जिल्ला भित्रका मुख्य कृषि उपज तथा अन्नखेती फलफुल खेती आवश्यकता,महत्व चर्चा गनर्ने	

	७.२ व्यापार/सेवा	• व्यापार, पेशा र व्यवसायको महत्व बताउन	• पसल व्यवसाय, होटल व्यवसाय, इ व्यवसायको महत्व र फाईदाहरु	● व्यापार, व्यवसाय र त्यसबाट हुने फाईदाहरुको बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने । ●स्थानीय अर्थविदसँग अन्तरक्रिया गरी व्यापार व्यवसायको महत्व तथा फाईदाहरुबारे चर्चा गर्ने	● परिचय सोधेर ● व्यापार,व्यवसायको फाईदाहरुबारे प्रस्तुती दिन लगाउने । ● स्थानीय क्षेत्रमा भएका कुनै दुईवटा व्यवसायहरुको सूची बनाई त्यसबाट हुने फाईदाहरुको बारेमा वर्णन गर्न लगाउने । ● बहुबैकल्पिक प्रश्नहरु गर्ने ।	
	७.३ उद्योग	• जिल्लाभित्रका मुख्य उद्योग पालिकाविभिन्न उद्यम सञ्चालन गरिरहेको व्यावसायिक महिला समूहको जानकारी दिन • जिल्लाभित्रका तहमा सञ्चालित साना तथा घरेलु उद्योग (डेरी, बेकरी, फर्निचर) को परिचय दिन र फाइदा बताउन • उक्त उद्योग सञ्चालनको लागि चाहिने कच्चा पदार्थहरु, उत्पादन प्रक्रिया बताउन • जिल्लाभित्रका व्यवसाय र उद्योगबाट उत्पादित वस्तुको व्यवस्थापन गर्ने तरिका बताउन र उत्पादन	• जिल्लाभित्रका विभिन्न उद्यम सञ्चालन गरिरहेको व्यावसायिक महिला समूहको जानकारी • जिल्लाभित्रका सञ्चालित साना तथा घरेलु उद्योग (डेरी, बेकरी, फर्निचर) को परिचय, फाइदा, उद्योग सञ्चालनको लागि चाहिने कच्चा पदार्थहरु, उत्पादन प्रक्रिया • जिल्लाभित्रक व्यवसाय र उद्योगबाट उत्पादित वस्तुको व्यवस्थापन	• जिल्लाभित्रका विभिन्न समूहको प्रतिनिधिलाई आमन्त्रण गरी विभिन्न समूहले सञ्चालन गरेका विभिन्न उद्योगहरुको जानकारी दिन लगाउने • विद्यार्थीहरुलाई जिल्लाभित्र सञ्चालित साना मद्यौला तथा घरेलु उद्योगहरुमा भ्रमण गराउने र उक्त उद्योग सञ्चालन गर्ने व्यक्तिलाई उद्योगको परिचय, फाइदा, उद्योग सञ्चालनको लागि चाहिने कच्चा पदार्थहरु, उत्पादन प्रक्रियाको बारेमा जानकारी दिन लगाउने । • विद्यार्थीहरुलाई उक्त उद्योगको बारेमा आवश्यक जानकारीको टिपोट तयार गर्न लगाई प्रतिवेदन तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने • उद्योग संचालकलाई स्थानीय व्यवसाय र उद्योगबाट उत्पादित वस्तुको व्यवस्थापन गर्ने तरिकाको जानकारी दिन लगाउने • जिल्लाभित्रका मुख्य उद्योग बजार परिचय गर्न लगायने	• उद्योगको परिचय सोधेर • उद्योग खोल्नुको कारण सोधे • उद्योगको महत्व, सिद्धान्त, फाइदा, बेफाइदा, चुनौति बताउन लगाएर • जिल्लाभित्रका सेवाक्षेत्र ,व्यापारिक स्थल र सामग्रिहरु आवश्यकता,महत्व चर्चा गनर्ने • जिल्लाभित्रका सेवा जस्तै : स्वास्थ सेवा, यातायात सेवा र संञ्चार सेवाआदीले समदायले पारेका प्रभावहरुको चर्चा गर्ने	
८. स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधि	स्थानिय परम्परागत सामग्रीको नाम	●विभिन्न वाद्यवादनकाका उपकरण बनाउने तरिका ●मुर्तीकला र चित्रकला	● विभिन्न वाद्यवादनकाका उपकरण बनाउने तरिकाहरु परिचय , महत्व ● मुर्तीकला र चित्रकलाको अर्थ,महत्व, आवश्यकता	समुदाय वरपर भ्रमण गरी विभिन्न वाद्यवादनकाका उपकरण बनाउने तरिकाहरुका बारेमा छलफल गर्ने विभिन्न वाद्यवादनकाका उपकरण बनाउने तरिकाहरुका भिडियो, चित्र देखाइ छलफल गर्ने मुर्तीकला र चित्रकलाबारेमा छलफल गर्ने	●वाद्यवादनकाका उपकरणको परिचय ●वाद्यवादनकाका उपकरण बनाउने तरिकाबारे सोध्ने ●मुर्तीकला र चित्रकलाको चित्र र शब्द जोडा मिलाउने	

			● मुर्तीकला र चित्रकला बनाउने तरिका	मुर्तीकला र चित्रकला बनाउने तरिको भिडियो, चित्र देखाइ छलफल गर्ने	●बहुबैकल्पिक प्रश्नहरु गर्ने	
९. खेलकुद र शारिरीक सुस्वास्थ्य	योग, ध्यानको प्रारम्भिक परिचय	स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरुका महत्व आवश्यकथा बताउने विभिन्न प्रकारका योग तथा अभ्यास विधिहरु प्रदर्शन गर्न	विभिन्न प्रकारका योगहरुको नाम पहिचान र गर्ने तरिकाको वर्णन योग अभ्यास गर्दा स्वास प्रश्वासको अवस्थाबारे जानकारी	विभिन्न योगहरुको नाम सहि तगर्ने तरिकाबारे भिडीयो प्रस्तुतगर्ने । जस्तैः बसेर गर्ने (गौमुख आसन, बज्र आसन) उठेर गने (ताड आसन, धुव आसन) सुतेर गर्ने (सब आसन)लगायत योगहरुको नाम पहिचान र अभ्यास) स्थानीय योग गुरुबाट योग तथा आसन सम्बन्धी अभ्यास गराउने ।	बसेर, उठेर वा सुतेर गर्ने कुनै २।२ वटा आसन गरेर देखाउन लगाउने कुनै एउटा योग तथा आसनको बारेमा वर्णन गर्न लगाउने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरु गर्ने	
१०.कम्प्युटर	कम्प्युटरको आधारभुत ज्ञान	➢ कम्प्युटरका प्रकारहरु भन्न ➢ कम्प्युटरको इतिहासका बारे बताउन ➢ Ms Word को प्रयोग गरी विभिन्न फाइल निर्माण गरी सेभ गर्न	➢ कम्प्युटरका प्रकारहरु ➢ कम्प्युटरको इतिहास ➢ Ms Word को प्रयोग गरी विभिन्न फाइल निर्माण	➢ विद्यार्थीहरुलाइ समूह बनाइ उनीहरुले देखेका कम्प्युटरका प्रकार टिपी प्रस्तुत गर्न लगाउने र शिक्षकले सहजीकरण गर्ने । ➢ कम्प्युटरका प्रकारहरु स्पष्टसगँ प्रस्तुत गर्ने । ➢ कम्प्युटरको इतिहासका बारे बताउने । ➢ Ms Word को प्रयोग गरी विभिन्न फाइल निर्माण गरी सेभ गर्न लगाउने ।	➢ कम्प्युटरका प्रकारहरु के के हुन्? भनी सोध्ने । ➢ कम्प्युटरको इतिहासबारे प्रष्ट गर । ➢ Ms Word को प्रयोग गरी एउटा फाइल निर्माण गरी सेभ गरी देखाउ ।	

कक्षा : ७

क्षेत्र	विषयवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतिकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टी
स्थानिय वातावरण र जैविक विविधता	१. वातावरणको परिचय	➢ वडा र गाँउपालिकाभित्रका विनासका कारणहरु बताउन ➢ वातावरण विनासका न्युनीकरणका उपायहरु बताउन ।	➢ वडा र गाँउपालिकाभित्रका विनासका कारणहरु ➢ वातावरण विनासका न्युनीकरणका उपायहरु	➢ कक्षामा समूह निर्माण गरी वडा र गाँउपालिकाभित्रका विनासका कारणहरु टिपोट गर्न लगाउने, प्रस्तुत गर्न लगाई छलफल गरी निष्कर्ष निकाल्ने । ➢ वातावरण विनासका न्युनीकरणका उपायहरु बताउने र टिपोट गर्न लगाउने ।	➢ वडा र गाँउपालिकाभित्रका विनासका कारणहरु के के हुन्? ➢ वातावरण विनासका न्युनीकरणका उपायहरु के के हुन्?	
	२. भौगोलिक अवस्था	➢ गाँउपालिकाको नक्सामा विभिन्न महत्वपूर्ण ठाँउको नक्साङ्कन गर्न ➢ जिल्लाको नक्सामा विभिन्न महत्वपूर्ण ठाँउको नक्साङ्कन गर्न	➢ गाँउपालिकाको नक्सामा विभिन्न महत्वपूर्ण ठाँउको नक्साङ्कन ➢ जिल्लाको नक्सामा विभिन्न महत्वपूर्ण ठाँउको नक्साङ्कन	➢ गाँउपालिकाको नक्सामा विभिन्न महत्वपूर्ण ठाँउको नक्साङ्कन गरी अभ्यास गराउने । ➢ गाँउपालिकाको नक्सा बनाउन लगाउने । ➢ जिल्लाको नक्सामा विभिन्न महत्वपूर्ण ठाँउको नक्साङ्कन गरी अभ्यास गराउने ।	➢ गाँउपालिकाको नक्सामा विभिन्न महत्वपूर्ण ठाँउको नक्साङ्कन गर । ➢ जिल्लाको नक्सामा विभिन्न महत्वपूर्ण ठाँउको नक्साङ्कन गर ।	
	३. जैविक विविधता	➢ स्थानिय जंगली पशुपक्षींको संरक्षणको अवस्था बताउन ➢ सामुदायिक वनको परिचय दिन ➢ स्थानिय सामुदायिक वनको नाम बताउन ➢ स्थानिय सामुदायिक वनको फाइदा बताउन	➢ स्थानिय जंगली पशुपक्षींको संरक्षणको अवस्था ➢ सामुदायिक वनको परिचय ➢ स्थानिय सामुदायिक वनको सुची र फाइदा	➢ स्थानिय जंगली पशुपक्षींको संरक्षणको अवस्थाबारे बोध गराउने ➢ स्थानिय जंगली पशुपक्षींको संरक्षणको महत्वबारे स्पष्ट पार्ने ➢ सामुदायिक वनको परिचय दिने ➢ स्थानिय सामुदायिक वनको सुची तयार गर्न लगाइ तिनीहरुबाट हुने फाइदाहरु स्पष्ट पारीदिने।	➢ स्थानिय जंगली पशुपक्षींको संरक्षणको अवस्था कस्तो रहेको छ ? ➢ सामुदायिक वन भनेको के हो ? ➢ स्थानिय सामुदायिक वनहरुको नाम भन । ➢ सामुदायिक वनको फाइदाहरु के के छन् ?	

	४. प्राकृतिक सम्पदा तथा जलस्रोत	• गाँउपालिकाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाहरु विनाशका कारणहरु पहिचान गर्न • गाँउपालिका भित्रका रहेका प्राकृतिक सम्पदाले पुर्‍याएका फाइदाहरु र संरक्षणका उपायहरु बताउन • गाँउपालिकाभित्रका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाको संरक्षणका लागि आफ्नो स्थानीय तहबाट भएका प्रयासहरु व्याख्या गर्न • गाँउपालिकाभित्रका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका पहिचान गर्न • गाँउपालिकाभित्र पाइने वनस्पतिहरुको पहिचान दिन र महत्व बताउन • गाँउपालिकाभित्रका जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको परिचय दिन • गाँउपालिकाभित्रका जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको नाम बताउन • जलाधार क्षेत्रको महत्व तथा उपयोगिता बताउन।	• गाँउपालिकाभित्रकप्राकृतिक सम्पदाहरु विनाशका कारणहरु • गाँउपालिकाभित्रक रहेका प्राकृतिक सम्पदाले पुर्‍याएका फाइदाहरु र संरक्षणका उपायहरु • गाँउपालिकाभित्रक प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाको संरक्षणका लागि आफ्नो स्थानीय तहबाट भएका प्रयासहरु • गाँउपालिकाभित्रक प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका • गाँउपालिकाभित्रक स्थानीयस्तरमा पाइने वनस्पतिहरुको पहिचान र महत्व • गाँउपालिकाभित्रको जंगल विनास र जंगली जनावरको खाना र बासबिचको सम्बन्ध • नदी कटानका कारण,असर र रोकथाममा रुखबिरुवाको महत्व • गाँउपालिकाभित्रका जलस्रोत र जलाधार क्षेत्र • गाँउपालिकाभित्रका जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको नाम • जलाधार क्षेत्रको महत्व तथा उपयोगिता	• चित्र वा भिडियो प्रदर्शन गरी प्राकृतिक सम्पदाहरु विनाशका कारणहरुको जानकारी दिने र गाँउपालिकाभित्रका रहेका प्राकृतिक सम्पदाले पुर्‍याएका फाइदाहरु र संरक्षणका उपायहरुको जानकारी दिने • प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाको संरक्षणका लागि आफ्नो स्थानीय तहबाट भएका प्रयासहरु (उपभोक्ता समिति, महिला समूह, ऐननियमहरुका निर्माण र कार्यान्वयन आदि) को जानकारी दिने साथै प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका, बालक्लब र बाल क्लबको भूमिका बताउने • चित्रद्वारा स्थानीयस्तरमा पाइने वनस्पतिहरुको पहिचान र महत्व बताइदिने र जंगल विनास र जंगली जनावरको खाना र बासबिचको सम्बन्ध व्याख्या गर्ने • चित्र वा पोष्टर वा भिडियोद्वारा नदी कटानका कारण,असर र रोकथाममा रुखबिरुवाको महत्व, वनजंगल र मानिस तथा अरु जीवजन्तु र चराचुरगीबिचको सम्बन्ध तथा वन, वन्यजन्तु र इकोसिस्टमबिचको अन्तरसम्बन्धमा छलफल गराउने र आवश्यक जानकारी दिने • गाँउपालिकाभित्रका जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको परिचय दिने • गाँउपालिकाभित्रका जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको नामको सुची तयार गर्न लगाउने र शिक्षकले सहजीहरण गर्ने • गाँउपालिकाभित्रका जलाधार क्षेत्रको महत्व तथा उपयोगिताको टिपोट गर्न लगाउने ।	• पालिकाभित्रका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका सोधर • पालिकाभित्रका नदी कटानका कारण,असर र रोकथाममा रुखबिरुवाको महत्व बताउन लगाएर • गाँउपालिकाभित्रका जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको नाम भन लगाएर । • जलाधार क्षेत्रको महत्व तथा उपयोगिता बताउ ।	
	५. वातावरण प्रदुषण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	➢ स्थानिय वातावरण प्रदुषण नियन्त्रणका लागि व्यक्ति, समुदाय तथा विभिन्न निकायको भुमिका बताउन ➢ कम्पोष्ट मल बनाउने तरिका बताउन ➢ कम्पोष्ट मलको महत्व बताउन	➢ स्थानिय वातावरण प्रदुषण नियन्त्रणका लागि व्यक्ति, समुदाय तथा विभिन्न निकायको भुमिका ➢ कम्पोष्ट मल बनाउने तरिका ➢ कम्पोष्ट मलको महत्व	➢ स्थानिय वातावरण प्रदुषण नियन्त्रणका लागि व्यक्ति, समुदाय तथा विभिन्न निकायको भुमिका स्पष्ट पार्ने ➢ कम्पोष्ट मल बनाउने तरिका बोध गराउने ➢ कम्पोष्ट मलको महत्व टिपोट गर्न लगाउने ।	➢ स्थानिय वातावरण प्रदुषण नियन्त्रणका लागि व्यक्ति, समुदाय तथा विभिन्न निकायको भुमिका कस्तो रहेको छ ? ➢ कम्पोष्ट मल कसरी बनाउन सकिन्छ ?	

					➢ कम्पोष्ट मलको महत्वहरु के के हुन् ?	
३. प्रकोप तथा विपद व्यवस्थापन	जिल्लाभित्रका प्राकृतिक तथा मानविय क्रियाकलापद्धारा हूने विपदका कारणकहरु ,रोकथामका तथा क्षती न्यूनीकरणका उपायहरु र विपद नक्सा	• जिल्लाभित्र घट्न सक्ने सम्भावित प्राकृतिक र सबै प्रकारका विपद्‌बाट बच्न सक्ने उपायहरु अवलम्बन गर्न र समुदायका मानिसलाई सचेत गराउने कार्यमा सहभागी गर्न • जिल्लाभित्र तथा समूदाय स्तरमा आइपरेका विपद् कार्यमा सहयोग गर्न • विपद् न्यूनीकरण र सुरक्षित व्यवस्थापनमा सहयोग गर्न • विपद् व्यवस्थापनमा व्यक्ति, स्थानीय संघ सस्थाको भूमिका उल्लेख गर्न • विपद् व्यवस्थापनमा अभिभावक र समुदायको भूमिका पहिचान गर्न • जलवायु परिवर्तनको परिचय दिन र असर र न्यूनीकरण गर्ने उपायहरुको खोजी गर्न	• विपद् सम्बन्धि पूर्व अनुमान र सुरक्षित रहने तरिका • समूदाय स्तरमा आइपरेका विपद् कार्यमा सहयोग • विपद् न्यूनीकरण र सुरक्षित व्यवस्थापनमा सहयोग • विपद् व्यवस्थापनमा व्यक्ति, स्थानीय संघ सस्थाको भूमिका • विपद् व्यवस्थापनका अभिभावक र समुदायको भूमिका • विपद्‌मा मनोपरामर्श गर्ने तरिका • जलवायु परिवर्तनको परिचय र असरहरु तथा असर न्यूनीकरणका उपायहरु	• पञ्चकन्यामा घट्न सक्ने सम्भावित प्राकृतिक र मानवीय विपत्‌हरुको सूची तयार गर्न लगाउने र सबै प्रकारका विपत्‌बाट बच्न सक्ने उपायहरुमा छलफल गराउने । विपत्‌बाट बच्ने उपायहरुलाई अवलम्बन गर्न प्रेरित गर्ने र समुदायका मानिसलाई सचेत गराउने कार्यमा सहभागी हुने क्रियाकलाप गराउने • विपत् तथा प्रकोप सम्बन्धि पूर्व अनुमान गरी सुरक्षित रहने अभ्यास गराउने • समूदाय स्तरमा आइपरेका विपत् तथा प्रकोप कार्यमा सक्दो सहयोग गर्नुपर्ने कुराको जानकारी गराउने र सहयोग गर्न लगाउने • विपत् तथा प्रकोप को समयमा सहयोग गरेका श्रव्यदृश्य सामग्री तथा घटना सुनाउने • प्राकृतिक तथा मानविय क्रियाकलापद्धारा हूने विपद न्यूनीकरण र व्यवस्थापनमा सहभागी हुन लगाउने • विद्यार्थीहरुलाई चार समूहमा विभाजन गर्ने र विपत् व्यवस्थापनमा व्यक्ति, अभिभावक, समुदाय र संघ सस्थाको भूमिका छलफल गराई प्रस्तुत गर्न लगाउने र आवश्यक थप पृष्ठपोषण दिने • जलवायु परिवर्तनबाट देखिएका असर सम्बन्धी वृत्तचित्र वा भिडियो प्रदर्शन गर्ने र अवलोकनको आधारमा विद्यार्थीहरुलाई देखिएका पक्षहरुको बारेमा प्रस्तुत गर्न लगाउने • वृत्तचित्रको माध्यमबाट प्राकृतिक तथा मानविय क्रियाकलापद्धारा हूने विपदका परिचय र असर र न्यूनीकरण गर्ने उपायहरु बताउने	• पञ्चकन्यामा घट्न सक्ने सम्भावित प्राकृतिक विपत्‌हरुको सूची बनाउन लगाएर • विपद् व्यवस्थापनमा व्यक्ति, स्थानीय संघ सस्थाको भूमिका सोधेर • विपद् व्यवस्थापनमा अभिभावक र समुदायको भूमिका बताउन लगाएर • प्राकृतिक तथा मानविय क्रियाकलापद्धारा हूने विपदका परिचय र असर र न्यूनीकरण गर्ने उपायहरु सोधेर	

४.धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय र भाषिक सम्पदा	स्थानिय धार्मिक , साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको पहिचान	➢ जिल्लाभित्रका रहेका जातजातीका बसोबासका क्षेत्र,रहनसहन,भेष–भुषा,भाषा ➢ जिल्लाभित्रका रहेका स्थानीय जातजातीका मौलिक बाजाहरुको पहिचान	•	• जिल्लाभित्र रहेका जातजातिका बसोबासका क्षेत्र, रहनसहन र भेषभुषा बारे बताउने । जस्तै : क्षेत्री, ब्राम्हण, तामाङ, नेवार,राई, मगर, कुमाल, दलित, शेर्पा, लामा, घर्ती आदि। • स्थानीय क्षेत्रमा उपलब्ध हुन सक्ने विभीन्न मौलिक बाजाहरु ल्याइ प्रर्दशन गर्ने तथा प्रयोग गर्ने तरिका र कुन अवसरमा कुन बाजा बजाइन्छ भन्ने बारे बताइदिने । जस्तै : तामाङ :डम्फु,ढ्याङ्ग्रोक्षेत्री, ब्राम्हण : शंख, मादल, बासुरी, नरसिंहा,,सनाई, ट्याम्को, झ्याली, खैंचडी आदि । • स्थानिय स्तरमा मनाइने चाडपर्वको सूचि बनाइ टाँस गर्ने । जस्तै : दशैं, तिहार, ल्होसार, माघेसक्रान्ती, एकादशी, तीज, जनैपूर्णिमा,बुद्ध पूर्णिमा, मातातीर्थ औंशी, कुशे औंशी आदि ।	• आफ्नो घरमा मनाइने कुनै एक चाडपर्वको बारेमा बताउन लगाउने । • फोटो देखाइ बाजाहरु चिन्न लगाउने । • आवाज सुनाइ बाजाहरु चिन्न लगाउने । • आफ्नो समुदायमा भएको कुनै एक बाजाको चित्र बनाइ त्यसको प्रयोग कुन अवसरमा गरिन्छ प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	
५.सामाजिक मल्य मान्यता र व्यवहार	सामाजिक मल्य मान्यता र सकारात्मक र नकारात्मक व्यवहार	➢ सामाजिक कुरितीका कारणहरु, असर र न्युनिकरणका उपायहरु	• सामाजिक कुरितीहरु जस्तै : जातिय, वर्गिय वा लिङ्गिय भेदभाव, बोक्सीको आरोप, धामी झाक्रीमा विश्वास,महिनावारी सम्वन्धी गलत धारणा,बालविवाह, बहुविवाह आदित्यस विरुद्ध स्थानिय क्षेत्रमा गर्न सकिने कार्यक्रमहरु जस्तै : घरदैलो, सडक नाटक, र्‍याली, अर्न्तक्रिया, तालिम, गोष्ठी आदि । • कुरितीका कारणहरु जस्तै : अशिक्षा, गरिबी, बेरोजगारी, पहुँचको कमी, असुविधा सम्वन्धी छलफल गर्ने ।	• घर समाजमा हुने सामाजिक कुरितीहरुको नाम तथा त्यसको रोकथामको उपायहरको बारेमा छलफल गरी चार्ट पेपरमा लेखी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने । • सामाजिक कुरितीहरु विरुद्धका भिडीयो देखाउने । • सामाजिक कुरिती विरुद्ध सामूहिक अभिनय वा नाटक तयार गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	• घर समाजमा हुने सामाजिक कुरितीहरुको नाम तथा त्यसको रोकथामको उपायहरुको बारेमा बताउन लगाउने ।	

६.सामाजिक जनजीवन र संघसस्था	सामाजिक जनजीवन र संरचना	➢ स्थानिय गैर नाफामूलक संस्थाहरुबारे बताउन ➢ जिल्ला स्तरिय व्यक्तित्वहरुको परिचय दिन ।	➢ गैर नाफामूलक संस्थाहरुबारे जानकारी दिन	➢ स्थानिय स्तरमा कार्यरत गैर सरकारी संस्थाहरुको अवलोकन भ्रमण गरी त्यसको कार्य र प्रभाव सम्वन्धमा छलफल गर्ने । जस्तै : रुडेक नेपाल, रुम टु रिड, कोशिस नेपाल,................... आदि । ➢ स्थानिय क्षेत्रमा कार्यरत गैर नाफामूलक संस्थाहरुबारे जानकारी दिदै त्यसको सूचि बनाई कक्षामा टाँस गर्ने । ➢ जिल्लास्तरिय व्यक्तित्वहरुको कार्यलय र नामावली सहितको सूचि तयार गरी ती कार्यलयबाट प्राप्त हुने सेवा सम्वन्धमा छलफल गर्दै बताउने ।	➢	
७.स्थानिय पेशा,व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	७.१कृषि	• विद्यालयको करेसाबारीमा उत्पादन हुने तरकारीको गोडमेल, मलजल, बार बार्ने, थाँक्रा लगाउने कार्यमा सहयोग गर्न • पशुपंक्षीपालनका लागि आवश्यक स्रोत साधनको उपलब्धता र व्यवस्थापन गर्ने तरिका बताउन • पशुपन्छी पालन गर्ने तरिका र महत्व वर्णन गर्न • पशुपंक्षीको आधार, प्रजनन् र बाच्छा पाठाहरुको स्याहार गर्ने तरिका र महत्व बताउन • पशु गोठको वैज्ञानिक व्यवस्थापन र सरसफाइ, सोत्तरको व्यवस्थापन गर्ने तरिका बताउन • जिल्ला भित्रका मुख्य कृषि उपज • जिल्ला भित्रका मुख्य अन्नखेती तथा फलफुल खेती गर्ने विधिहरु चर्चा गर्न	• विद्यालयको वरपर उत्पादन हुने तरकारीको गोडमेल, मलजल, बार बार्ने, थाँक्रा लगाउने कार्यमा सहयोग • पशुपंक्षीपालनका लागि आवश्यक स्रोत साधनको उपलब्धता र व्यवस्थापन गर्ने तरिका • पशुपन्छी पालन (खसी बाखा, हाँस, कुखुरा, बंगुर) गर्ने तरिका र महत्व • पशुपंक्षीको आधार, प्रजनन् र बाच्छा पाठाहरुको स्याहार गर्ने तरिका र महत्व •पशु गोठको वैज्ञानिक व्यवस्थापन र सरसफाइ, सोत्तर जिल्लाका भित्रका मुख्य कृषि बजार परिचय	• वृत्तचित्र वा भिडियोको माध्यमबाट पालिका भित्रका कृषि पकेट क्षेत्रको पहिचान गराउने । सम्भव भएमा विद्यार्थीहरुलाई पालिका भित्रका कृषि पकेटमा भ्रमण गराई जानकारी गराउने • विद्यार्थीहरुलाई आआफ्नो घरमा कुन कुन तरकारी खेती गर्ने गरिएको छ ? तिनको प्रयोग के के काम (खाना, बिक्री) का लागि गर्ने गरिएको छ ? तिनको महत्व समेत बताउन लगाउने । • शिक्षकले चित्रको माध्यमबाट स्थानीय तरकारीको परिचय, महत्व र फाइदा बताइदिने • विद्यार्थीहरुलाई मौसमी (आलु) तथा बेमौसमी तरकारी (टमाटर, खुर्सानी) खेती गरिएको ठाउँमा भ्रमण गराई उक्त खेती खेती गर्ने तरिका, महत्व सम्बन्धी विवरण तयार गरी प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्न लगाने	• पालिका भित्रका कृषि पकेट क्षेत्र बताउन लगाएर • स्थानीय तरकारीको महत्व र फाइदा सोधेर • मौसमी र बेमौसमी तरकारी खेती कार्यमा सहयोग गरे नगरेको अभिभावकको प्रतिक्रिया लिएर • स्थानीय तरकारीमा लाग्ने रोग र घरेलु उपचार विधि बताउन लगाएर • घर तथा विद्यालयमा तरकारी खेती गर्ने कार्यमा सहयोग गरे नगरेको अभिवभावकको प्रतिक्रिया तथा अवलोकन गरेर • व्यावसायिक कृषिबाट हुने आर्थिक महत्व बताउन लगाएर • पञ्चकन्याबाट उत्पादन हुने वस्तुहरुको सूची बताउन लगाएर	

					• आफ्नै स्थानमा उत्पादित वस्तुको महत्व सोधेर • तरकारीको गोडमेल, मलजल, बार बार्ने, थाँक्रा लगाउने कार्यमा सहयोग गरेको अवलोकन गरेर	
	७.२ व्यापार/सेवा	• जिल्लाभित्रका मुख्य व्यापार/सेवा केन्द्धहरुको जानकारी दिन • जिल्लाभित्रका विभिन्न क्षेत्रमा सञ्चालित व्यापार/सेवा को परिचय दिन र फाइदा बताउन • उक्त व्यापार/सेवा सञ्चालनको लागि चाहिने पदार्थहरु, उत्पादन तथा वितरण प्रक्रिया बताउन • जिल्लाभित्रका व्यापार/सेवा बाट उत्पादित वस्तुको व्यवस्थापन गर्ने तरिका बताउन	• जिल्लाभित्रका विभिन्न उद्यम सञ्चालन गरिरहेको व्यावसायिक महिला समूहको जानकारी • जिल्लाभित्रका सञ्चालित साना तथा घरेलु उद्योग (डेरी, बेकरी, फर्निचर) को परिचय, फाइदा, उद्योग सञ्चालनको लागि चाहिने कच्चा पदार्थहरु, उत्पादन प्रक्रिया • जिल्लाभित्रक व्यवसाय र उद्योगबाट उत्पादित वस्तुको व्यवस्थापन	• जिल्लाभित्रका विभिन्न समूहको प्रतिनिधिलाई आमन्त्रण गरी विभिन्न समूहले सञ्चालन गरेका विभिन्न उद्योगहरुको जानकारी दिन लगाउने • विद्यार्थीहरुलाई जिल्लाभित्र सञ्चालित साना मझौला तथा घरेलु उद्योगहरुमा भ्रमण गराउने र उक्त उद्योग सञ्चालन गर्ने व्यक्तिलाई उद्योगको परिचय, फाइदा, उद्योग सञ्चालनको लागि चाहिने कच्चा पदार्थहरु, उत्पादन प्रक्रियाको बारेमा जानकारी दिन लगाउने । • विद्यार्थीहरुलाई उक्त उद्योगको बारेमा आवश्यक जानकारीको टिपोट तयार गर्न लगाई प्रतिवेदन तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने • उद्योग संचालकलाई स्थानीय व्यवसाय र उद्योगबाट उत्पादित वस्तुको व्यवस्थापन गर्ने तरिकाको जानकारी दिन लगाउने • जिल्लाभित्रका मुख्य उद्योग बजार परिचय गर्न लगायने	• जिल्लाभित्रका सेवाक्षेत्र ,व्यापारिक स्थल र सामग्रिहरु आवश्यकता,महत्व चर्चा गनर्ने • जिल्लाभित्रका सेवा जस्तै : स्वास्थ सेवा, यातायात सेवा र संञ्चार सेवाआदीले समदायले पारेका प्रभावहरुको चर्चा गर्ने	
	७.३ उद्योग	• जिल्लाभित्रका मुख्य उद्योग र उत्पादनको जानकारी दिन • जिल्लाभित्रका विभिन्न क्षेत्रमा सञ्चालित मुख्य उद्योग र उत्पादनको परिचय दिन र फाइदा बताउन • मुख्य उद्योग र उत्पादन सञ्चालनको लागि चाहिने पदार्थहरु, उत्पादन तथा वितरण प्रक्रिया बताउन • जिल्लाभित्रका मुख्य उद्योग र उत्पादन बाट उत्पादित वस्तुको व्यवस्थापन गर्ने तरिका बताउन • जिल्लाभित्रका मुख्य उद्योग र उत्पादन	• जिल्लाभित्रका विभिन्न उद्योग र उत्पादन स्थलका बारेमा जानकारी गराउने • जिल्लाभित्रका सञ्चालित साना तथा घरेलु उद्योग (डेरी, बेकरी, फर्निचर) को परिचय, फाइदा, उद्योग सञ्चालनको लागि चाहिने कच्चा पदार्थहरु, उत्पादन प्रक्रिया • जिल्लाभित्रका उद्योगबाट उत्पादित वस्तुको व्यवस्थापन	• विद्यार्थीहरुलाई जिल्लाभित्र सञ्चालित साना मझौला तथा घरेलु उद्योगहरुमा भ्रमण गराउने र उक्त उद्योग सञ्चालन गर्ने व्यक्तिलाई उद्योगको परिचय, फाइदा, उद्योग सञ्चालनको लागि चाहिने कच्चा पदार्थहरु, उत्पादन प्रक्रियाको बारेमा जानकारी दिन लगाउने । • विद्यार्थीहरुलाई उक्त उद्योगको बारेमा आवश्यक जानकारीको टिपोट तयार गर्न लगाई प्रतिवेदन तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	• उद्योगको परिचय सोधेर • उद्योग खोल्नुको कारण सोधे • उद्योगको महत्व, सिद्धान्त, फाइदा, बेफाइदा, चुनौति बताउन लगाएर • जिल्लाभित्रका मुख्य उद्योग र उत्पादन आवश्यकता,महव चर्चा गनर्ने	

			• जिल्लाका भित्रका मुख्य मुख्य उद्योग र उत्पादन स्थल र सामग्रिहरु परिचय	• जिल्लाभित्रका मुख्य उद्योग र उत्पादन परिचय गर्न लगायने		
८. स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधि	स्थानिय परम्परागत सामग्रीको नाम	● आरन प्रविधि ● उनी कपडा र धागो निर्माण ● स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधिको आवश्यकता र महत्व जस्तै दिगो विकास	● आरन प्रविधिको परिचय ,महत्व तथा आवश्यकता ● उनी कपडा र धागो निर्माणबारे परिचय ,महत्व तथा आवश्यकता ● स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधिको आवश्यकता र महत्व	● आरन प्रविधिको परिचय ,महत्व तथा आवश्यकताका बारेमा छलफल गर्न ● स्थानिय स्थरमा रहेका आरन प्रविधिका अवलोकन गर्न ● स्थानिय स्थरमा रहेका विभिन्न उनी कपडा र धागो सम्बन्धी घरेलु अवलोकन गर्न ● उनी कपडा र धागो निर्माणबारे परिचय ,महत्व तथा आवश्यकता छलफल गर्न ● स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधिको आवश्यकता र महत्व छलफल गर्न	● आरन प्रविधिको परिचय दिने ● आरन प्रविधिको महत्व तथा आवश्यकता सोध्ने । ● स्थानिय स्थरमा रहेका विभिन्न उनी कपडा र धागो परिचय दिने ● स्थानिय स्थरमा प्रयोग भयका स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधिहरु सोध्ने ।	८. स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधि
९. स्थानिय खेलकुद तथा योगको अभ्यास शारिरीक सुस्वास्थ्य	स्थानिय खेलकुद तथा योगको अभ्यास	● स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरुको महत्व , आवश्यकता बताउने ● स्थानीय क्षेत्रमा भएका योग ध्यान केन्द्रको परिचय दिन	स्थानीय योग ध्यान केन्द्रको परिचय	● स्थानीय क्षेत्रमा भएका योग ध्यान केन्द्रहरुको अवलोकन भ्रमणढा गराई त्यसको परिचय तथा त्यहाँ उपलब्ध सेवा सुविधाहरुबारे बताईदिने । जस्तै विपस्यना केन्द्रको अध्ययन भ्रमण । ● योग ध्यानले दैनिक जिवनमा पार्ने प्रभावका बारेमा सम्बन्धीत व्यक्तिसँग अन्तरकियाको आयोजना गर्ने	स्थानीय योगध्यान केन्द्रले संचालन गरेका विभिन्न योग तथा ध्यान सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार पारी प्रस्तुत गर्न लगाउने । ● योग ध्यानले दैनिक जिवनमा पार्ने प्रभावका बारेमा बुँदागत रुपमा लेख्न लगाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । ● कुनै एक योग वा आसन गरेर देखाउन लगाउने ।बहुबैकल्पिक प्रश्नहरु गर्ने ।	९. स्थानिय खेलकुद तथा योगको अभ्यास शारिरीक सुस्वास्थ्य

१०. कम्प्युटर	कम्प्युटरको आधारभुत ज्ञान	• कम्प्युटरको सिद्धान्त भन्न • कम्प्युटरको पुस्ताहरुको बोध गर्न • कम्प्युटरको प्रयोगका क्षेत्रहरु बताउन • Ms -Powerpoint को प्रयोग गरी सेभ गर्न ।	• कम्प्युटरको सिद्धान्त • कम्प्युटरको पुस्ताहरु • कम्प्युटरको प्रयोगका क्षेत्रहरु • Ms- Powerpoint को प्रयोग	• कम्प्युटरको प्रयोग गरी क्ष्लउगत, एचयअभकक र इगतउगत को धारणा विकास गरी सिद्धान्त बुझाउने । • कम्प्युटरको पुस्ताहरुका बारे जानकारी दिने । • समूह निर्माण गरी आफूले देखेका प्रयोगका क्षेत्रहरु टिपोट गरी कक्षामा पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउने । साथै शिक्षकले प्रयोगका क्षेत्रहरु स्पष्ट पार्ने । • Ms Powerpoint को प्रयोग गरी सेभ गर्ने र गर्न लगाउने ।	• कम्प्युटरको सिद्धान्त • भनेको के हो? भनी सोध्ने । • कम्प्युटरको पुस्ताबारे स्पष्ट पार। • कम्प्युटरको प्रयोगका क्षेत्रहरु के के हुन्? भनी सोध्ने । • Ms Powerpoint को प्रयोग गरी सेभ गरी देखाऊ ।	

कक्षा : ८

क्षेत्र	विषयवस्तु	सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतिकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टी
स्थानिय वातावरण र जैविक विविधता	१. वातावरणको परिचय	➢ जिल्लाभित्रको वातावरण विनासका कारणहरु बताउन ➢ जिल्लाभित्रका वातावरण विनासका न्युनीकरणका उपायहरु ब्ताउन	➢ जिल्लाभित्रको वातावरण विनासका कारणहरु ➢ वातावरण विनासका न्युनीकरणका उपायहरु	➢ विद्यार्थीहरुलाई जिल्लाभित्रको वातावरण विनासका कारणहरुको सुची बनाउन लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने। ➢ सुची निर्माणमा शिक्षकले सहजीकरण गरी छुटेका कारणहरु टिपोट गर्न लगाउने । ➢ वातावरण विनासका न्युनीकरणका उपायहरु टिपोट गर्न लगाउने र व्याख्या गर्ने ।	➢ जिल्लाभित्रको वातावरण विनासका कारणहरु के के हुन् ? ➢ वातावरण विनासका न्युनीकरणका उपायहरु के के हुन् ?	
	२. भौगोलिक अवस्था	➢ गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति बताउन ➢ नुवाकोट जिल्लाको भौगोलिक अवस्था बताउन	➢ गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति (उचाइ, अक्षांस र देशान्तरको आधारमा) ➢ नुवाकोट जिल्लाको भौगोलिक अवस्था	➢ पञ्चकन्या गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति पत्ता लगाउन लगाउने । ➢ विभिन्न माध्यम (एट्लस, इन्टरनेट) को सहायताले उचाइ, अक्षांस र देशान्तर पत्ता लगाउने । ➢ नुवाकोट जिल्लाको भौगोलिक अवस्था अवगत गराउने ।	➢ गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति बताउ । ➢ नुवाकोट जिल्लाको भौगोलिक अवस्था भन ।	
	३. जैविक विविधता	➢ जिल्लाभित्रका महत्वपूर्ण जंगली पंक्षीको जानकारी दिन ➢ शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्ज र लाङ्टाङ राष्ट्रिय निकुञ्जको परिचय र अवस्थिति बताउन ➢ शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्ज र लाङ्टाङ राष्ट्रिय निकुञ्जमा पाइने वनस्पति र जनावरको नाम बताउन	➢ जिल्लाभित्रका महत्वपूर्ण जंगली पंक्षी ➢ शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्ज र लाङ्टाङ राष्ट्रिय निकुञ्जको परिचय र अवस्थिति ➢ शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्ज र लाङ्टाङ राष्ट्रिय निकुञ्जमा पाइने वनस्पति र जनावरहरु	➢ जिल्लाभित्रका महत्वपूर्ण जंगली पंक्षीको नाम टिपोट गर्न लगाउने ➢ शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्ज र लाङ्टाङ राष्ट्रिय निकुञ्जको परिचय दिने ➢ सम्भव भए शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्ज र लाङ्टाङ राष्ट्रिय निकुञ्जको भ्रमण गराई त्यहाँको अवस्थिति एवं पाइने वनस्पति र जनावरको जानकारी लिन लगाउने । ➢ शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्ज र लाङ्टाङ राष्ट्रिय निकुञ्जमा पाइने वनस्पति र जनावरहरुको जानकारी दिने ।	➢ जिल्लाभित्रका महत्वपूर्ण जंगली पंक्षीको नाम भन । ➢ शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्ज र लाङ्टाङ राष्ट्रिय निकुञ्जमा पाइने वनस्पति र जनावरहरु के के हुन् ?	

	४. प्राकृतिक सम्पदा तथा जलस्रोत	• जिल्लाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाहरु विनाशका कारणहरु पहिचान गर्न • जिल्लाभित्रका मेलम्ची नगरपालिकाभित्र रहेका प्राकृतिक सम्पदाले पुर्‍याएका फाइदाहरु र संरक्षणका उपायहरु बताउन • जिल्लाभित्रका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाको संरक्षणका लागि आफ्नो स्थानीय तहबाट भएका प्रयासहरु व्याख्या गर्न • जिल्लाभित्रका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका पहिचान गर्न • जिल्लाभित्रकास्थानीयस्तरमा पाइने वनस्पतिहरुको पहिचान दिन र महत्व बताउन • जिल्लाभित्रका जंगल विनास र जंगली जनावरको खाना र बासबिचको सम्बन्ध व्याख्या गर्न • जिल्लाभित्रका नदी कटानका कारण,असर र रोकथाममा रुखबिरुवाको महत्व बताउन • जिल्लाभित्रका वनजंगल र मानिस तथा अरु जीवजन्तु र चराचुरगीबिचको सम्बन्ध व्याख्या गर्न • जिल्लाभित्रका वन, वन्यजन्तु र इकोसिस्टमबिचको अन्तरसम्बन्ध व्याख्या गर्न • जिल्लाभित्रका जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको परिचय दिन • जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको महत्व बताउन • जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको संरक्षणका उपायहरु बताउन	• जिल्लाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाहरु विनाशका कारणहरु • जिल्लाभित्रका रहेका प्राकृतिक सम्पदाले पुर्‍याएका फाइदाहरु र संरक्षणका उपायहरु • जिल्लाभित्रका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाको संरक्षणका लागि आफ्नो स्थानीय तहबाट भएका प्रयासहरु • जिल्लाभित्रका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका • जिल्लाभित्र पाइने वनस्पतिहरुको पहिचान र महत्व • जिल्लाभित्रका जंगल विनास र जंगली जनावरको खाना र बासबिचको सम्बन्ध • जिल्लाभित्रका नदी कटानका कारण,असर र रोकथाममा रुखबिरुवाको महत्व • जिल्लाभित्रका वनजंगल र मानिस तथा अरु जीवजन्तु र चराचुरगीबिचको सम्बन्ध • जिल्लाभित्रका वन, वन्यजन्तु र इकोसिस्टमबिचको अन्तरसम्बन्ध • जिल्लाभित्रका जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको परिचय • जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको महत्व • जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको संरक्षणका उपायहरु	• नुवाकोट जिल्ला भित्रका वनमा पाइने वनस्पति र जीवजन्तुको संरक्षण गर्नुको महत्व सम्बन्धमा छलफल गराउने र वातावरण संरक्षणको परिचय दिने • नुवाकोट जिल्लामा क्षेत्रभित्रका वनस्पति र जीवजन्तुहरुको संरक्षणको लागि विद्यार्थी, समुदाय, विद्यालयको भूमिका सम्बन्धमा छलफल गराउने • वातावरण (सजीव र निर्जीव वस्तुहरु) को संरक्षण भनेको के होला ? प्रश्नमा मस्तिष्क मन्थन गराउने र वातावरण संरक्षणको उदाहरणसहित प्रष्ट पार्ने (जीवजन्तुको संरक्षण, वनस्पतिको संरक्षण, वनसम्पदान, जलसम्पदाको संरक्षण) • चित्र वा भिडियो प्रदर्शन गरी प्राकृतिक सम्पदाहरु विनाशका कारणहरुको जानकारी दिने र नुवाकोट जिल्लामा रहेका प्राकृतिक सम्पदाले पुर्‍याएका फाइदाहरु र संरक्षणका उपायहरुको जानकारी दिने • प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाको संरक्षणका लागि नुवाकोट जिल्लाबाट भएका प्रयासहरुको जानकारी दिने साथै प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका, बालक्लब र इको क्लबको भूमिका बताउने • चित्रद्धारा नुवाकोट जिल्लामा पाइने वनस्पतिहरुको पहिचान र महत्व बताइदिने र जंगल विनास र जंगली जनावरको खाना र बासबिचको सम्बन्ध व्याख्या गर्ने • चित्र वा पोष्टर वा भिडियोद्धारा नदी कटानका कारण,असर र रोकथाममा रुखबिरुवाको महत्व, वनजंगल र मानिस तथा अरु जीवजन्तु र चराचुरगीबिचको सम्बन्ध तथा वन, वन्यजन्तु र इकोसिस्टमबिचको अन्तरसम्बन्धमा छलफल गराउने र आवश्यक जानकारी दिने • जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको परिचय दिने । • नुवाकोट जिल्लामा भएका जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको खोजी गर्न लगाउने, छुटेका क्षेत्र शिक्षकले बताउने ।	• नुवाकोट जिल्ला भित्रका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका सोधर • नुवाकोट जिल्ला भित्रका नदी कटानका कारण,असर र रोकथाममा रुखबिरुवाको महत्व बताउन लगाए • जिल्ला भित्रका प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदानको संरक्षणमा स्थानिय सरकार , समुदाय तथा विभिन्न उपभोक्ता समिती को भूमिका सोधर • जिल्लाभित्रका जलस्रोत र जलाधार क्षेत्र के के छन् ? • जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको महत्व बताउ ।	

				• जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको महत्व बताउने र टिपोट गर्न लगाउने । • कक्षामा समूह निर्माण गरी संरक्षणका उपायहरु टिपोट गर्न लगाउने, प्रस्तुत गर्न लगाई छलफल गरी निष्कर्ष निकाल्ने ।		
	५. वातावरण प्रदुषण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	➢ जलवायु परिवर्तनको परिचय दिन ➢ जलवायु परिवर्तनले जिल्ला र पालिकामा परेको प्रभाव र असर न्युनीकरणका उपायहरु बताउन ➢ जलवायु परिवर्तन न्युनीकरणमा व्यक्ति, समुदाय र सघं संस्थाको भुमिका बताउन ।	➢ जलवायु परिवर्तन ➢ जलवायु परिवर्तनले जिल्ला र पालिकामा परेको प्रभाव र असर न्युनीकरणका उपाय ➢ जलवायु परिवर्तन न्युनीकरणमा व्यक्ति, समुदाय र सघं संस्थाको भुमिका	➢ जलवायु परिवर्तनको परिचय बताउने ➢ कक्षामा समूह निर्माण गरी जलवायु परिवर्तनले जिल्ला र पालिकामा परेको प्रभाव र असर न्युनीकरणका उपायहरु टिपोट गर्न लगाउने, प्रस्तुत गर्न लगाई छलफल गरी निष्कर्ष निकाल्ने । ➢ जलवायु परिवर्तन न्युनीकरणमा व्यक्ति, समुदाय र सघं संस्थाको भुमिका प्रष्ट पार्ने ।	➢ जलवायु परिवर्तन भनेको के हो? ➢ जलवायु परिवर्तनले जिल्ला र पालिकामा परेको प्रभाव र असर न्युनीकरणका उपायहरु के के हुन्? ➢ जलवायु परिवर्तन न्युनीकरणमा व्यक्ति, समुदाय र सघं संस्थाको भुमिका के कस्तो रहेको छ?	
३. प्रकोप तथा विपद व्यवस्थापन	प्राकृतिक प्रकोप तथा विपद व्यवस्थापनमा विभिन्न क्षेत्रको भूमिका	• स्थानिय स्तरमा सम्भावित सबै प्रकारका प्राकृतिक प्रकोप तथा विपद्बाट बच्ने प्रभावकारी उपायहरुको खोजी गर्न र अवलम्बन गर्न • विपद् व्यवस्थापनमा बालक्लबले गर्ने भूमिका निर्वाह गर्न • विभिन्न प्रकारले स्थानीयस्तरमा हुन सक्ने दुर्घटना न्यूनीकरणका उपायहरु खोजी गर्न र अवलम्बन गर्न • स्थानीय स्तरमा घट्ना सक्ने विभिन्न प्रकारका महामारीका कारण, लक्षण र रोकथामका बारेमा जानकारी दिन र सजगता अपनाउन • विपद् व्यवस्थापन तथा रोकथाममा पालिकाले गरेका प्रयासहरुको जानकारी दिन	• स्थानिय स्तरमा सम्भावित सबै प्रकारका विपद्बाट बच्ने प्रभावकारी उपायहरुको खोजी र अवलम्बन • समुदाय स्तरमा आइपरेका विपत कार्यमा सहयोग र समन्वय गर्न बालक्बले गर्ने भूमिका • विभिन्न प्रकारले स्थानीयस्तरमा हुन सक्ने दुर्घटना न्यूनीकरणका उपायहरु खोजी र अवलम्बन • विपद् व्यवस्थापन रोकथाममा पालिकाले गरेका प्रयासहरुको जानकारी	• विद्यार्थीहरुलाई आफूले देखेका र भोगेका प्रकोप तथा विपत्हरु सम्बन्धमा अनुभव आदानप्रदान गर्न लगाउने • स्थानीय स्तरमा के कस्ता विपत्हरु हुन सक्छन् मस्तिष्क मन्थन गराइ आकँलन गर्न लगाउने • ती विपत्बाट बच्ने उपायहरुमा छलफल गराउने र आवश्यक पृष्ठपोषण दिने • समुदाय स्तरमा आइपरेका विपत् कार्यमा सहयोग र समन्वय गर्न बालक्लबले गर्ने भूमिका पहिचान गर्न लगाउने र आवश्यक जानकारी दिने • विभिन्न प्रकारले स्थानीयस्तरमा हुन सक्ने दुर्घटना न्यूनीकरणका उपायहरुमा छलफल गराउने र श्रव्यदृश्य सामग्रीको माध्यमबाट आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	• विपत् किन आउँछ ? • विपद्बाट बच्न के के उपायहरु अपनाउन सकिन्छ ? • विपद् व्यवस्थापनमा बालक्बले कस्तो भूमिका खेल्नुपर्छ ? • विपद् व्यवस्थापन रोकथाममा पालिकाले गरेका प्रयासहरु के के छन् ? • विपद् व्यवस्थापन तथा जोखिम न्यूनीकरण ऐन, २०७४ अनुसार विपद् व्यवस्थापनको लागि	

		• विपद् व्यवस्थापन तथा जोखिम न्यूनीकरण ऐन, २०७४ अनुसार विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह खेल्ने भूमिका बताउन • विपत् तथा प्राकृतिक प्रकोपको समयमा सिकाइलाई निरन्तरता दिन अपनाउन सकिने उपायहरुको खोजी गर्न र अवलम्बन गर्न • विपद् व्यवस्थापन तथा रोकथाममा पालिकाले तयार गरेका योजनाकाबारेमा जानकारी दिन	• विपद् व्यवस्थापन तथा जोखिम न्यूनीकरण ऐन, २०७४ अनुसार विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह खेल्ने भूमिका • विपद् व्यवस्थापन तथा रोकथाममा पालिकाले तयार गरेका योजनाकाबारेमा जानकारी दिन		स्थानीय तह खेल्ने भूमिका के हुन्छ ? • विपत् व्यवस्थापन योजनाको आश्यिकता ,महत्व र उद्देश्यहरु के के हन उल्लेख गर्ने ?	
४.धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय र भाषिक सम्पदा	स्थानिय धार्मिक , साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको पहिचान	• सम्पदा संरक्षणमा विभिन्न पक्ष (व्यक्ति, समाज, स्थानिय सरकार, संघसंस्थाको भुमिका • विभिन्न वाद्यवादन, नृत्य लगायतको कलाको अभ्यास	• स्थानिय सम्पदाहरुको संरक्षण, व्यवस्थापनको योजना	• स्थानिय धार्मिक , साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको बारेमा छलफल गर्दै त्यस्ता सम्पदाको संरक्षण, व्यवस्थापनमा व्यक्ति, समाज, स्थानिय सरकार, संघसंस्थाको भुमिकाको बारेमा छलफल गर्दै बुदाँगत रुपमा प्रस्तुत गर्ने । • स्थानिय सम्पदाको संरक्षणमा विद्यार्थीको भुमिकाको विषयमा समूहगत रुपमा छलफल गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • विभिन्न बाजाहरुको संरक्षण, मर्मत एवम् प्रवर्द्धनका लागि स्थानिय संस्कृतिकर्मीको सहयोगमा खोजी गरी समुदायमा सुसुचित गर्ने । जस्तै : खैंचडी, ढ्याङग्रो,वासुरी, हार्मोनियम आदि । • विभीन्न मेला, जात्रा वा विद्यालयको कार्यक्रममा परम्परागत बाजाहरु बजाउन प्ररित गर्ने । • सम्पदा संरक्षण सम्वन्धमा कार्यक्रमहरु संञ्चालन गरी सहभागीताको लागि प्रोत्साहन गर्ने ।	• स्थानिय धार्मिक , साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिकसम्पदाको संरक्षण, व्यवस्थापनका लागि अल्पकालिन र दिर्घकालिन योजनाहरु बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	
५.सामाजिक मूल्य मान्यता र व्यवहार	सामाजिक मूल्य मान्यता र सकारात्मक र नकारात्मक व्यवहार	• कुरिती सम्वन्धि कानुनी प्रावधान,कार्यक्रम र कुरिती न्युनिकरणमा विभीन्न पक्षको भुमिका बताउन	• कुरिती सम्वन्धि कानुनी प्रावधानको बारेमा जानकारी	• विविध विभेद तथा कानुनी प्रावधान सम्वधि विज्ञ तथा सामाजिक अभियन्तासँग अर्न्तक्रिया गरी बुँदा टिपोट गर्ने । • बाल अधिकार सम्वन्धमा जानकारी दिने । • विविध विभेद तथा कानुनी प्रावधान सम्वन्धि भिडीयो, डकुमेन्ट्री देखाउने । • सामाजिक विभेद र कुरिती , विरुद्ध हामीले गर्नुपर्ने कार्यहरुको बारेमा छलफल गरी प्रस्तुत गर्ने ।	• विभीन्न विभेद र सामाजिक कुरितीहरुको नियन्त्रण र न्युनिकरणमा टोल, वडा, संघ संस्थाको जिम्मेवारी बारे लेख्न लगाउने । • विभीन्न विभेद तथा कानुनी प्रावधानका बारेमा प्रश्नोत्तर गर्ने	

				● कुरितीहरु विरुद्ध सचेतना हरने गरी विद्यार्थीहरु बाट नाटक, कथा, कविता मार्फत प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	● सामाजिक कुरितीहरुको असर र न्युनिकरण बारे संवाद, कथा, कविता वा नाटक प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	
६.सामाजिक जनजीवन र संघसस्था	सामाजिक जनजीवन र संरचना	● स्थानिय तहको कार्यक्षेत्र तथा काम, कर्तव्य र अधिकार ● जिल्ला स्तरिय सरकारी एवम् सार्वजनिक संस्था र प्रतिष्ठान	●	● स्थानिय तहको काम, कर्तव्य र अधिकार सम्वन्धि सरकार संचालन ऐन २०७४ बारे बताउने । ● जिल्ला स्तरिय सरकारी एवम् सार्वजनिक संस्था र प्रतिष्ठानको सूचि तयार गरी प्रस्तुत गर्ने । जस्तै : जिल्ला प्रशासन, जिल्ला समन्वय समिति, शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ, जिल्ला प्रहरी, जिल्ला अदालत, जिल्ला वन, कृषि ज्ञान केन्द्र, जिल्ला कारागार, जिल्ला सहकारी डिभीजन, रेडक्स, हुलाक, शहरी विकाश तथा भवन निर्माण विभाग, जिल्ला अस्पताल, जिल्ला स्वास्थ्य कार्यलय, विधुत् प्राधिकरण, राष्ट्रिय विमा कम्पनी, नेपाल वैङ्क,राष्ट्रिय वाणिज्य वैङ्क, कृषि विकास वैङ्क,भेटनरी तथा पशु, घरेलु तथा साना उद्योग, खानेपानी तथा सिंचाई कार्यलय आदि ।	●	
७.स्थानिय पेशा,व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	७.१कृषि	● जिल्ला भित्रका मुख्य कृषि उपज(अन्नखेती तथा फलफुल खेती) ● कृषि व्यावसायका असर तथा चुनौती बताउन	● जिल्ला भित्रका मुख्य कृषि उपज परिचय गर्न लगायने ● जिल्ला भित्रका व्यावसायिक तरकारीबाली, पशुपालन चुनौतिहरु	● कृषि व्यावसायको आर्थिक, सामाजिक, भौतिक चुनौतिहरु केलाइ समुहगत छलफल गर्ने/ गराउने ● स्थानीय कृषि विज्ञसँग कृषि व्यवसायमा हुन सक्ने वा आईपर्न सक्ने चुनौति र समाधानका उपायहरुबारे अन्तरक्रिया गर्ने । ●नजिकको कृषि फर्मको वा पशुपालन क्षेत्रको अवलोकन भ्रमण गराई उक्त व्यवसायमा हुन सक्ने चुनोतिहरुका बारेमा छलफल गरी बुँदागत रुपमा प्रस्तुत गर्ने ।	● व्यावसायिक कृषिकार्यमा देखिएका चुनौतिहरु के के हुन् सकछन् बुँदागत रुपमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । ● कृषि व्यवसायलाई सुरक्षित बनाउन कृषकले अपनाउन सक्ने आधारभूत पक्षहरुको बुँदागत रुपमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । ● बहुबैकल्पिक प्रश्नहरु गर्ने।	

	७.२ व्यापार/सेवा	• बजार व्यवस्थापन तथा व्यावसायकोृ प्रवधन	• जिल्लाभित्रका विभिन्न स्थानमा सञ्चालन गरियका बजारकाबारेमा जानकारी गराउने • जिल्लाभित्रका विभिन्न स्थानमा सञ्चालन गरियका बजार क्षेत्रमा अध्ययन भ्रमण गराई बजार व्यवस्थापन तथा व्यावसायकोृ प्रवधन अबस्था जानकारि गराउने	• जिल्लाभित्रका सेवाक्षेत्र,व्यापारिक स्थल र सामग्रिहरु परिचय गर्न लगायने • जिल्लाभित्र व्यापारिक क्षेत्रमा अध्ययन भ्रमण गराई व्यापारपार्ने सकरात्मक प्रभावका बारेमा छलफल गर्ने । जिल्लाभित्र व्यापार/व्यवसायीसँग अन्तरकिया गराउने ।	• जिल्लाभित्रका भएको कुनै एक व्यवसायीसँग छलफल गरी उक्त व्यापार, व्यवसायका फााईदा तथा चुनौतिहरु पत्ता लगाई प्रतिवेदन तयार पार्न लगाउने । बहुबैकल्पिक प्रश्नहरु गर्ने ।	
	७.३ उद्योग	• जिल्लाभित्रका मुख्य उद्योग र उत्पादन	• जिल्लाभित्रका मुख्य उद्योग र उत्पादन परिचय गर्न लगायने ।	स्थानीय उद्योगका योगदान बुझ्‍ न विभिन्न उद्योग व्यवसायी संग भेट, अन्तकिया गर्ने/गराउने। • स्थानीय कुनै वित्तीय संस्थाका प्रतिनीधिसँग भेट गराई वित्तीय संस्थाको आवश्यकता र महत्वबारे छलफल गर्ने ।	• स्थानीय उद्योगको सामाजिक। आर्थिक, भौगोलिक विकासमा हुने योगदानबारे चर्चा गर्न लगाउने ।	
८. स्थानिय ज्ञान सिप र प्रविधि	स्थानिय परम्परागत सामग्रीको नाम	• पानी घट्ट , ढिकि,जातो र कोल • मन्दिर र गुम्वाहरुको निर्माण प्रविधि • स्थानिय जडीबूटी संकलन,प्रशोधन र उपचार पद्धती	• पानी घट्ट , ढिकि,जातो र कोल परिचय ,महत्व, आवश्यकता • मन्दिर र गुम्वाहरुको निर्माण प्रविधिको परिचय • स्थानिय जडीबूटीको परिचय ,महत्व, आवश्यकता • स्थानिय जडीबूटी संकलन,प्रशोधन र उपचार पद्धती सबन्धी छलफल	पानी घट्ट , ढिकि,जातो र कोलको चित्र बनाई छलफल गर्ने मन्दिर र गुम्वाहरुको निर्माण प्रविधिकाबारेमा भिडियो तथा चित्रको प्रदशन गर्ने स्थानिय जडीबूटीको संकलन गरि छलफल गर्ने	• पानी घट्ट , ढिकि,जातो र कोल भनेको केहो सोध्ने । • मन्दिर र गुम्वाहरुको निर्माण प्रयोग प्रविधिहरु सोध्ने । • स्थानिय जडीबूटीको परिचय ,महत्व, आवश्यकता सोध्ने । • स्थानिय जडीबूटी संकलन,प्रशोधन र उपचार पद्धती सोध्ने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरु गर्ने।	

९. स्थानिय खेलकुद तथा योगको अभ्यास शारिरीक सुस्वास्थ्य	स्थानिय खेलकुद तथा योगको अभ्यास	• स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरुको महत्व तथा आवश्यबता बताउने योग ध्यानलाई दैनिक जीवनमा प्रयोग गर्न	• प्रत्येक दिन बिहान र बेलुका सूक्ष्म व्यायाम प्रणयाम तथा योग को अभ्यास	• दैनिक अभ्यासको तालिका बनाउन लगाउने र कुनै प्रसिद्ध व्यक्तिहरुले बनाएको नमूना प्रदर्शन गर्ने र त्यसै अनुरुप दैनिक अभ्यास गर्ने • योग ध्यानको फाईदाबारे छलफल गर्ने । • विद्यालयमा सामुहिक योग अभ्यासको आयोजना गर्ने ।	• आफ्नो योग अभ्यासको सूची बनाइ तालिका अनुसार अभ्यास गर्न लगाउने । • योग ध्यानको फाईदाबारे बुँदागत रुपमा लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	
१०. कम्प्युटर	कम्प्युटरको आधारभुत ज्ञान	• कम्प्युटरको विशेषता, प्रयोग र यसका चुनौतीहरु बताउन • इन्टरनेटको सामान्य प्रयोग गर्न र इमेल पठाउन • :क भ्हअर्भा सम्बन्धी ज्ञान हासिल गरी :क भ्हअर्भा मा विभिन्न कार्यहरु गर्न ।	• कम्प्युटरको विशेषता, प्रयोग र यसका चुनौतीहरु • इन्टरनेटको सामान्य प्रयोग र इमेल • Ms Excel सम्बन्धी ज्ञान	• कम्प्युटरको विशेषता, प्रयोग र यसका चुनौतीहरु स्पष्ट बताउने । • इन्टरनेटको सामान्य प्रयोग गर्न सिकाइ इमेल पठाउन सिकाउने । • Ms Excel सम्बन्धी ज्ञान दिइ :क Excel मा विभिन्न कार्यहरु गर्न सिकाउने र गर्न लगाउने ।	• कम्प्युटरको विशेषताहरु भन । • कम्प्युटरको प्रयोग र यसका चुनौतीहरु भन • Ms Excel मा विभिन्न कार्यहरु गरी सेभ गरी देखाऊ ।	

१०. मूल्याङ्कन

विद्यालय तहमा विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि निर्माणात्मक/ आन्तरिक मूल्याङ्कन मार्फत सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुका साथै निर्णयात्मक मूल्याङ्कन मार्फत विद्यार्थीको सिकाईस्तर निर्धारण गरिन्छ।

कक्षा १-३ को विद्यार्थी मूल्याङ्कन

कक्षा १-३ मा निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनको एकिकृत ढाँचाबमोजिमको निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धतिका आधरामा मूल्याङ्कन एवम् कक्षोन्नति गरिनेछ। यसका लागि प्रत्येक विद्यार्थीका लागि सिकाई उपलब्धि फारामहरु प्रयोगमा ल्याउनुपर्नेछ।

कक्षा ४-८ को विद्यार्थी मूल्याङ्कन

(क) निर्माणात्मक/आन्तरिक मूल्याङ्कन

प्रत्येक विद्यार्थीका कार्यसञ्चयिका फाइल रहनेछ। त्यसभित्र विद्यार्थीको कक्षा कार्य, परियोजना कार्य,उपलब्धि परीक्षा व्यवहारिक परिवरर्तन,सामुहिक कार्यमा सहभागिता र सक्रियता,अतिरक्त क्रियायाकलाप,हाजिरी आदिको अभिलेख रहनेछ। यसै अभिलेखका आधारमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गरिने छ। थप र विशेष सिकाइ आवश्यक विद्यार्थीको लागि सुधारात्मक र उपचारात्मक सिकाइ सहित विषय शिक्षकले उपयुक्त प्रक्रिया अपनाई मूल्याङ्कन गर्नुपर्नेछ।निर्माणात्मक मुल्याङ्कनको नतिजालाई पाठ्यक्रमले तोकेअनुसारको अभिलेखिकरण गर्नुपर्छ।

निर्माणात्मक मूल्याङ्कनका सामान्य आधार निम्नानुसार हुनेछ।

क्र.स.	**मूल्याङ्कनका आधार**	**भार**
१.	सहभागिताः कक्षा सहभागिता र सिकाईमा सक्रियता	४
२.	प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्य वा अन्य कार्यकलाप	३६
३.	त्रैमासिक परीक्षा	१०
जम्मा		**५०**

(ख)**निर्णयात्मक मुल्याङ्कन**

कक्षा ४-८ मा आन्तरिक मूल्याङ्कनबाट ५०% भार र अन्तिम परीक्षाको ५०% भार गरि विद्यार्थीको निर्णयात्मक मूल्याङ्कन गरिनेछ।

अपाङ्गता भएका तथा विशेष सिकाई आवश्यकता भएका विद्यार्थीकाहरुलाई परीक्षामा केही खास विषयहरुमा अरु साधारण विद्यार्थीलाई दिईने भन्दा फरक प्रश्न बनाई मुल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ। विशेष आवश्यकता भएका विद्यार्थीका लागि परीक्षाको समय थप गर्न सकिने छ।विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्दा आवश्यकताअनुसार दृष्य तथा ठुला मुद्रित सामग्री, स्पर्शात्मक सामग्रीहरुको प्रयोग जस्ता उपयुक्त हुने मूल्याङ्कन प्रक्रिया अपनाउनुपर्ने हुन्छ।

११. शिक्षण सिकाईमा माध्यम भाषाको छनौट

स्थानीय विषयमा आवश्यकताको आधारमा तोकिएको विषयक्षेत्र बाहेक अन्य अवस्थामा पाठ्यसामग्री तथा सिकाई सहजीकरण प्रक्रियाका लागि माध्यम भाषा सामान्यत नेपाली भाषा हुनेछ। नेपाली मातृभाषा नभएका विद्यार्थीलाई उनिहरुको मातृभाषा वा घरपरिवार तथा समुदायमा बोलिने भाषाबाट सिकाई क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न र द्विभाषी वा वहुभाषी भएका कक्षामा द्विभाषा वा बहुभाषाको प्रयोग गर्ने वातावरण तयार गरि सिकाई क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।पठनपाठनमा मातृभाषा वा नेपाली भाषालाई माध्यम भाषाको रुपमा प्रयोग गर्न सकिने छ। प्राथमिक तहमा समुदायमा बढि चलनमा नरहेको भाषा प्रयोग नगरी अन्य भाषालाई माध्यम भाषा बनाउँदा भाषिक कठिनाईका कारण विद्यार्थीविचको अन्तर्क्रिया कम भई बालबालिकामा निरसता उत्पन्न हुनाले सिकाई सहज, छिटो, स्पष्ट र प्रभावकारी हुँदैन।त्यसकाण माथिल्ला कक्षामा मात्र सिकाईलाई क्रमशः अङ्ग्रेजी भाषामा स्थानान्तरण गर्नु उपयुक्त हुन्छ।यसको लागि आवश्यकता आधारमा अङ्ग्रजी भाषाको प्रयोग गर्न सकिनेछ।

१२. सिकाई सहजीकरण प्रक्रिया र विधि

(क) स्थलगत अवलोकन भ्रमण, समूह कार्य,परियोजना कार्य,छलफल तथा प्रश्नोतर, प्रदर्शन,समस्या समाधान जस्ता विधिहरु अपनाउने र विद्यार्थी केन्द्रित विधिहरुलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्ने।

(ख) स्थानीय विषयवस्तुको बारेमा विद्यार्थीलाई आफ्नै अभिभावक र वरपरका जानकारहरुसंग सोध्ने, बुझ्ने कुरामा अग्रसर गराई एक विद्यार्थीबाट प्राप्त तथ्यलाई सबै विद्यार्थीमाझ प्रस्तुत गर्न लगाउने।

(ग) शिक्षकले विभिन्न स्थानीय बुद्धिजिवि र जानकारहरुसंग सम्बन्ध स्थापित गरि स्थानीय विषयवस्तु जस्तै धर्म, संस्कृति, कला इहिहास, प्राकृतिक सम्पदा, आर्थिक क्रियाकलाप, खेलकुद, पेशा र प्रविधिको बारेमा छलफल र अन्तरक्रिया गर्ने र प्राप्त जानकारीलाई विद्यार्थीमाझ प्रस्तुत गर्ने।

(घ) शिक्षकले स्थानीय पत्रपत्रिका, रेडियो लगायतका सञ्चार माध्यम , इन्टरनेट लगायतका माध्यमबाट विषयवस्तुको बारेमा खोजी गर्ने र विद्यार्थीलाई पनि गराउने।

(ङ) सैद्धान्तिक भन्दा गरेर सिक्ने अवसर प्रदान गर्ने।

(च) शिक्षकले सहजकर्ता, उत्प्रेरक, प्रवर्धक र खोजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्ने।

(छ) पठनपाठनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धि उपलब्ध स्रोत, साधनलाई आवश्यकताअनुसार प्रयोग गर्ने।

(ज) खेलकुद, गित, कविता, नाटक, तथा श्रव्यदृष्य सामग्रीको प्रयोग गर्ने/गराउने।

(झ) शिक्षक-विद्यार्थी अन्तर्क्रिया, शिक्षक- शिक्षक अन्तर्क्रिया, शिक्षक- समुदाय अन्तर्क्रिया र विद्यार्थी समूह सिकाईको प्रयोग गर्ने।

(ञ) भाषिक कठिनाईका कारण सिकाईमा बाधा पुगेका विद्यार्थीलाई मातृभाषा र घरमा बोलिने भाषामा सञ्चार गरि दोभासे विद्यार्थी मार्फत भाषिक सञ्चार र सिकाईमा सहजीकरण गर्ने।

(ट) सामयिक रुपमा पालिका र जिल्लास्तरीय शैक्षिक भ्रमण र अध्ययन मार्फत परियोजना कार्य गर्ने गराउने।

(ठ) स्थानीय स्तरमा उपलब्ध वस्तु र सामग्रीलाई विद्यार्थी,शिक्षक र अभिभावकमार्फत संकलन गरि शैक्षिक सामग्रीको रुपमा प्रयोग गर्ने।

(ड) स्थानीय र जिल्लास्तरीय पेशागत क्षेत्र जस्तै कृषिक्षेत्र/ फार्म ,जलविद्युत, औद्योगिक प्रतिष्ठान, संघसंस्थाका कार्यालय आदि स्थानमा लगेर प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने

(ढ) विद्यार्थीको विविधता, रुचि, क्षमता र सिकाई गति लाई विचार गरि सबै विद्यार्थीलाई सक्रियतापुर्वक र स्वस्फुर्त सिकाइ क्रियाकलापमा सहभागि गराउने

(ण) सिकाइलाई दैनिक जिवनयापनसंग मेल खाने विषयवस्तु, पुर्वअनुभवमा आधारित ज्ञान सिप र व्यवहारिक सिप संग जोडी जिवन्त अनुभवसंग तादाम्यता गराउने।

१३. पाठ्यक्रम कार्यान्वयन योजना

यस पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको प्रथम चरणमा पाठ्यक्रमलाई आधार मानी शिक्षकले विषयवस्तुहरुको खोज गरि विविध क्रियाकलापमार्फत शिक्षण सिकाइ गराउनुपर्नेछ। शिक्षकले पठनपाठनमा खोज अध्ययनमार्फत संकलन गरेका विषयवस्तु र तथ्यका आधारमा पाठ्यपुस्तक विकासतर्फ अघि बढिनेछ। शिक्षकहरुलाई आवश्यक स्रोत/सन्दर्भ सामग्रीको पहिचान, संकलन र प्रयोग गर्न सम्बन्धित विद्यालय र गाउँपालिकाले सहजीकरण गर्नेछ।स्थानीय विषय अध्यापन गर्ने शिक्षकहरुको अन्तर्क्रिया मार्फत विषयवस्तु र तथ्यहरुको संकलन गर्नुपर्नेछ।

स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको समय तालिका

शैक्षिक सत्र	२०८०	२०८१	२०८२
पाठ्यक्रम कार्यान्वयन	कक्षा १,४ र ६	कक्षा २,५ र ७	कक्षा ३ र ८

१४. पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन,परिमार्जन र सुधार

समयसँगै सामाजिक इच्छा, अवस्था र आवश्यकताहरु पनि परिवर्तनशिल हुन्छन। सिकाइका क्षेत्र र विषयवस्तुहरु बदलिन्छन। यस पाठ्यक्रमले पहिल्याउन र समेट्न नसकेका सिकाई आवश्यकतालाई क्रमसः समेट्दै जानु आवश्यक हुन्छ। सो अनुसार बुद्धिजिवि र सरोकारवालाको राय सल्लाह र भुमिकासहित यस पाठ्यक्रमलाई आवश्यकताको आधारमा परिमार्जन र सुधार गर्दै लगिनेछ।

१५. गाउँपालिकाभित्रका विषयवस्तुहरु

वडा नं. १

गर्मी क्षेत्र: कल्छे सिकाए, वनियमाटार र आँपचौरसम्मको बेसीको भाग

न्यून गर्मी: पिपलगैह्री क्षेत्र, रिट्टेचौर र गैह्रीगाउँको माथिल्लो भाग

वडाको सिमाना

पूर्व –कल्छे गांडेखोला सिमाना वडा न. २

पश्चिम – दशमुरे खोल्या, गैह्री गाउँको पश्चिम पाखो, लिखू ४

उत्तर – तादी खोला सूर्यगढ़ी ५

दक्षिण – पञ्चकन्या–२ कविलास को को महादेवस्थान डाँडा लिखू खोला

समथर भुभाग – सिमारा फाँट, आँपचौर गाउँको फाँट

प्रमुख बाटो–

- चौघडा आप्रअ सडक
- सिद्देश्वर परिपथ
- वानियाटार ऑपडांडा हुदै आँपचौर बाटे।
- वानियाटा नयाँपुल बाटो
- ढोके भकुण्डे बाटो
- सुनारे हाँटी बाटो

खोलाः तादी, लिखु खोला, गाँडे खेला, गुपुखोला , बाक्सेखोला, कोइराले खोला ,सातविसे

कुलोः सिमाए सिंचाई, आँपचौर गदइर सिंचाई

कुवाः कोलगेटरी, माँहाकाल, राजखोला

पैदलमार्गः

- पानियाहार चमेरे गुफा पदमार्ग
- **कन्छे डांडाटोल पिपलौटी पदमार्ग**
- **चमेरे गुफा, छोटी ओडार साल कपिलेखा पदमार्ग**
- **साल चौतारो पिपलडांडा**
- **चमेरे गुफा मादल सुङ्गा, नाट्यखदी पद्मार्ग**
- **चमेरे गुफा डांडाथोक औपबोट हुदै पाठकथोक**
- **च्यानडाडा पिपलगैरी हुँदै पिपलडाडा**

खानेपानीको स्रोत /मुहानः मूलपानी, गजुरे, पाताल पिपलगैरी, सातविले वि.क टोल, कल्छे, आठबिसे, महाँकाल ,वनदेवी, धोकेवाटी ,कदमपधेरो, सिम्ले, स्वारा

वन्यजन्तुः बाध, बँदेल, मृग, स्याल बाँदर, मलसांप्रो

वनस्पतीः साल, सल्ले, चिलाउने, पड्के, शिरिस, मौलौ ,उलिस, कैदल टुनी,आपँ

फलफूलः आँप, लिची, कटहर, मेवा, केए, सुन्तला ड्रागन फुट, निबुवा, भोगटे अमला कागती

जडिबुटीः टिमुर, पारवनवेद,गुारगानो, गुर्जी ,आंखातरे भकि अमिलो, गुचलो,

सामुदायिक वन: वनदेवी, कालीवन, सालबारी

स्थानीय प्रकोप/जोखिमहरुः

बाढीको जोखिम क्षेत्रः लिख तादी गांडे होला उपु होला झांकी खोल्ची, बोनसले श्रेती पुट्याउने।

पहिरोको जोखिम क्षेत्रः पञ्चकन्या–१ को माथिल्लो भागहरु

भुकम्प, चट्याङ आगलागी जोखिम क्षेत्रः प्राय सबै

जनावर आतंकः बांदर आतंक स्याल आतंक आतंक, बदेल आतंक

दुर्घटनाः रुख भिरबाट लड्ने, करेण्ट लाग्ने, सवारी दुर्घटना

जातजातीगत बसोवास

क्षेत्री – कल्छे सिमारा, वानियाटार, दिगाउँ

बाहूण – वानियातार क्षेत्र कुल्छे गैरीगाउँ

तामाङ – पिपल गैरी

नेवार – माँङबाल टोल

दलित – सातविसे टोल, सियारा, उल्छे होल राहे – सिमाए बानियाटार औपचौर सबै

भाषाः – नेपाली, तामाङ

चाडपर्वः दाँ, तिहार, एकादशी, गुफा, होता – वालाचर्तुदशी

वडाको जनसंख्याः

सांस्कृतिक धार्मिक एतिहांसिक क्षेत्रहरूः सिखा चमेरे गुफा, मोहाकालेश्वर मन्दिर, बुद्धिनारायण, चण्डेवटी वाराही, गौरी शंकर, इन्द्रायणी ,लक्ष्मीनारायण मन्दिर,चर्च –आँपचोरमा रहेको

गुफाः सिद्देश्वार गुफा (चमेरे गुफा)

बजारः वानियाटार, कुल्छ, आँपचौर

पर्यटकिय क्षेत्रः सिद्देश्वर कपिलेश्वर, नश्यातरी प्रम्हक्षेत्र ज्ञ नाट्यश्वरी भादले छुङगा

स्थानीय वाद्यवादनः खेजडी, मादल मादल डम्फु, पञ्चेवाजा

स्थानीय कुरितीहरुः लागु पदार्थ दुब्यसन जोड एक्सि खर्चमा सामाजिक बेथिती छुवाछुत, खच् दाइजो प्रथा, घामी कोडी प्रथा

सहकारीहरुः

- महांकालेखर कृषि सहकारी संस्था
- सिमरा उपमोला कृषि सहकारी सोसणा
- गरिमा महिला कृषि सहकारी संस्था
- रिचौर
- गोदावरी महिला
- शालिखा कृषि
- समेच्छा

सरकारी कार्यालयः वडा कार्यालय, स्वास्य चौकी पशुकामोलय

गैर सरकारी कार्यालयः च्|क्|म्|ऋ , ग्रामिण स्वावलम्बन विकास केन्द्र ,कोशिश नेपाल

विद्यालयः

- इन्ट्रायणी मा.वि.
- ओपचौर प्रा.वि
- वनदेवी प्रा.वि.
- श्री चौराड़ा प्रोगेसिम इङ्गलिस स्कूल (निजी)

मरणपाटी संस्कारयुक शिक्षा ÷ करेसावाटी निर्माण
कल्बः वानियाटार युवा कल्ब , प्रतिमा विद्यार्थी मञ्च
पुस्तकालयः वानियाटार सामुदायिक पुस्तकालय
पशुपालनः– गाई, भैसि, बाख्रा, कुखुरा, गोरु, भेडा
ब्यापारः– किराना पसल, स्टेशनरी, मासुपसल, दुध डेरी
सेवा क्षेत्राः– मोवाइल मर्मत, टेलरिङ, होटल ,मोटरसाइकल वर्कसप **,**
स्थानीय प्रविधीाः– विजुली मिल, पानी घट्ट , डर्कमी तथा सिकर्मी , ढिकी , जाँतो , डोरी नाम्लो बाट्ने , कम्पोष्टमल बनाउने
स्थानिय खेलहरुाः गट्टा, लुक्क ढाल, चुङकी, कबडी, डोरी, डन्डीवियो, पौडी, भाले जुधाई, भलिवल ,फुटवल, चेस, बाघचाल आदी

वडा नं. २

स्थानीय वातावरण/हावापानी

गर्मी क्षेत्रः आठविसे, रातमाटे, वेलाचौर, आँप्रह, बेसिकढेटी, सहरेटार। लगायत वेसीका भु भागहरु.

न्युन गर्मी /न्यानो क्षेत्रः पाठकथोक, कढेटरी, काल्छे , ठाटीभन्ज्याङ्ग छापथोक तल्लो भाग सिक्रे

शीतल क्षेत्रः मिश्रगाऊँ, कोटथोक, खनालटोल, भण्डारीटोल, थापाटोल मोठभञ्ज्याङ्ग, कालिकास्थान लगायतका उच्च स्थानहरू

वडाको सिमानाः–

पुर्वः अँधेरी खोला र पञ्चकन्या-३ को सिमाना

पश्चिमः गाडेखोला, पञ्चकन्या–१ को सिमाना

उत्तरतर्फः तादी खोला (अँधेरी दोभानदेखि भालेपोथी दोभनसम्म खोलापारी तादी र सुर्यगढी गा.पा

दक्षिणतर्फः लिखु खोला, कडुलेखोला (बडा ५) मोठभञ्ज्याङ्ग,

उचाई ढाल र भिरालो पनाःअधिकांश भु भाग उत्तर फर्किएको भिरालो र सिक्रे रातमाटा डेउरेनी लगायतका भु भाग दक्षिण फर्किएको ।

होचो स्थानहरूः गैरी, बेसीकोटरी फौट, सहरेटार ढुङ्गोटार, आढनिसे

समथर भुभागः– वेशीकटेरी फॉट, सहरेटार, गेठेश्वर फॉट, आठबिसे

सामान्य र औसत भिरालो भु भागः– पाठकथोक , छापचोक, मिश्रगाँऊ , ठाँटी भञ्ज्याङ्ग आसपास, कोपीक, मोठ भन्ज्याङ्ग

बढी भिरालो भुभागः– गाउँकठेरी, कान्ले, रातमाटे, कल्लेरी, धोर्कवारी

प्रमुख वाटो सडक र पैदल बाटोः**चौघडा** ऑग्रह सडक, सहरेटार राउटार सडक, छहरे–ठाटी भञ्ज्याङ्ग घलेभञ्ज्याङ सडक, सहरेटार सुवेदीडाडा , ठाटी भञ्ज्याङ्ग , मिश्रगाउँ सडक, सहरेटार सुवेदीडाँडा, गुठीथोक ठाँटी भन्ज्याङ्ग सडक, महाकाल गुढीचोक ठाँटीभन्ज्याङ्ग सडक मानेथोक थापाटोल मिश्रागाउँ सडक, ठाँटीभन्ज्याङ्ग भस्मसे कालिकास्थान

खानेपानीको स्रोतः कुखुरे सिम, गोपाल सिम, रोटेपानी, पल्लोगाउँ टुहिगैरा, मोहिपाताल, कोले, बोझेघारी, पाल्लेपधेरो, कोरे चारे झॉक्रेपानी, खतिवडा धारा,

कुवाः कमेरेकुवा, चिसापानी कुवा, बारन पधेरों, मोहीपानी धारा , तिनौरे धारा , पाल्ले पधेरो

वन्यजन्त बेसीः

वनस्पती फलफुल खेति

जडीवुटीः टिमुर, तितेपाती वेककी , वनमारा ,बोझो

वनपैदावरः—

वालुवाको क्षेत्रः तादी तथा लिखु खोला

ढुङ्गाको क्षेत्रः

सामुदायिक वनः अँधेरी सामुदायीक वन, मोहीपाताल सामुदायिक वन , आढविसे सामुदायिक वन, केउरेनी सामुदायिक वन, कालिवन सामुदायिक वन , पुरानिडाँडा, खनालटोल, भस्भसे

स्थानीय प्रकोप/जोखिमहरुः

भुकम्पः

आगलागी जोखिम क्षेत्रः प्राय जोखिममा

दुर्घटनाः रुख भिरवाट लड्ने, करेन्ट सवारी दुर्घटना
जातजातीगत बसोबास क्षेत्रः

क्षेत्रीः

ब्राम्हणः

तामाङः

नेवारः

दलितः

भाषाः नेपाली, तामाङ, नेवार
चाडपर्वः जन्म संस्कार, पास्नी, व्रतवन्ध, गुफा विवाह आदी
मृत्यु संस्कार घेवा, श्र्राद्ध
स्थानिय कलाः– **लाखे नाच**
वडाको जनसंख्याः
सास्कृतिक, धार्मिक, ऐतिहासिक, पर्यटकिय क्षेत्रः कालिकास्थान मन्दिर, कपिलेश्वर मंदिर, कृष्ण मन्दिर, नाट्यश्वरी स्थान सरस्वती मन्दिर, राक्षसेवर मन्दिर, गणेशस्थान , वेलचौर, गुठिचौर , राधाकृष्ण मन्दिर ऑप्रह नारायण मन्दिर, चण्डेश्वरी मन्दिर, पातालको देविस्थान, खारेपानी देबी मन्दिर, जालपादेवि मन्दिर, छोयलिङ्ग गुम्बा, बेसिकठेरी चर्च , संसारी स्थान

स्थानीय वाद्यवादनः खैझड़ी, मादल, पञ्चेवाजा, ढोलक, डम्फू
स्थानिय कूरितीहरूः लागुपदार्थ दुव्र्यसनी , जॉड रक्सी , खर्चमा वेथिती, दाइजोप्रथा, सामाजिक मनमुटाव, जातिय छुवाछुत , महिनावारी छुवाछुत, धामीझांकी प्रथा
सहकारीः

- नाट्यश्वरी बचत तथा ऋण सहकारी
- सम्वृद्धी कृषि –सहकारी
- वरदान
- सिधिगणेश लगायतका कफि सहकारी
- मिलडाँडा दूध संकलन ,स्वावलम्बन समुह,
- कविलास कृषि सहकारी,
- गोसाइकुण्ड सहकारी
- सानाकिसान सहकारी,

सरकारी कार्यालय / संस्थाः वड़ा कार्यालय , कविलास स्वास्थ चौकी , आधारभुत स्वास्थ्य सेवा क्लिनीक
विद्यालयहरुः

- राष्ट्रिय मा वि
- नव सञ्जिवनी मा वि
- कालिका मा वि
- शान्ति विद्या आ वि

क्लवःनव सचेतना युवा क्लव, मिलडाँडा युवा क्लव

आर्थिक क्रियाकलापः

मुख्य बजारक्षेत्रः सहरेटार बजार, पुरानिडाँडा, ठाँटी भञ्ज्याङ् , कालिकास्थान, मोठ भञ्ज्याङ्

पशुपालन /पंक्षिपालनः मासु दुध, मल तथा कुखुरा, मासु तथा अण्डा

व्यापारः हार्डवेयर पसल , मल पसल, मासु , सुनचाँदी, स्टेसनरी, दुध डेरी

सेवाक्षेत्रः मोवाइल मर्मत, रेलडि, मोटरसाइकल वकर्शप , होटल तथा रेस्टुरेण्ट, फोटो स्टुडियो, साइवर , बिधुत मिल

आर्थिक क्रियाकलापका मुद्दा/समस्याः वैदेशिक रोजगारी, शहर पलायन

कृषिः सुन्तलाको पकेट क्षेत्र, कफि खेती, अलैंचि खेती तथा बेमौसमी तरकारी खेती

स्थानीय प्रविधिः बिजली मिल, सिनर्जी, डोरीदाम्लो नारने, कम्पोष्ट मल ....

स्थानिय खेलः गट्टा , लक्कु ढाल, चुङ्गी, कपर्दी, स्किपिङ, डण्डिबियो , पौडी, गोरु जुधाई, भलिवल, फुटवल, चेस/ बुद्धिचाल वाघचाल आदी

सार्वजनीक हाँटी,पाटी पौवाहरुः कालिकास्थान पाटी, कपिलेश्वर ऐदी पाही कपिलेश्वा पारी, गोदेखर चाटी, सहोपर बैठी

धार्मिक तथा पर्यटकिय स्थलहरूः पुरानीडाँडा राम्चे डिल, कालिकादेवि क्षेत्र, कपिलेखा परिशर, सिद्ध गुफा, सिद्धिगणेश परिशर

मेला तथा जात्रा तथा पर्वः गाइजात्रा, रोपाई जात्रा, मृग जात्रा, कृष्ण जन्माष्टमी, रथ यात्रा, लाखेनाच, शिवालयहरूमा शिवरात्री जात्रा, वालचन्देशी सतविज छर्ने जात्रा, हरितालिका तिज जात्रा आदी

वडा नं ३

स्थानीय वातावरण/हावापानी

गर्मी क्षेत्र : मिश्रफाँट, राहुटार

न्यून गर्मी क्षेत्रः

शितल क्षेत्रः लाकुरीभञ्याङ्ग, घलेभञ्ज्याङ्ग

वडाको सिमानाः

पुर्वः गौमती खोला (पञ्चकन्या-४)

पश्चिमः अँधेरी खोला र पञ्चकन्या-३ को सिमाना

उत्तरःतादी खोला

दक्षिणः घलेभञ्ज्याङ्ग, लाकुरीभञ्ज्याङ,

उचाई, ढाल र भिरालोपनाःमूख्यत उत्तर फर्किएको,घाम कम लाग्ने,।

प्रमूख बाटो /सडक/ पैदलबाटोः

खानेपानीका स्रोत मुहानः गौमती खोला

बन्यजन्तु (बेसी र लेकमा)

वनस्पति/ फलफुल लेकः

वनस्पति बेसीः

खोलाःगौमती,तादी

खोल्साः

नहरः

कुलोः
कुवाः

कुन कुन बाली कुन क्षेत्रमा
जडिबुटी
बनपैदावार
बालुवा
ढुङ्गा
सामुदायिक बनः (क**मरदेवी, बेलडाँडा,तिलखोरीया-बतासे,कालिबञ्जार, पञ्चकन्या, निउरीने)**

स्थानीय प्रकोप/जोखिमहरुः
बाढीको जोखिम क्षेत्र
पहिरोको जोखिम क्षेत्र :-देउराली,ढुङ्गाखानी
भुकम्प
चट्याङ
आगलागी
जंगली जनावर आतंक
दुर्घटना (रुख/ भिर बाट लड्ने, करेण्ट,सवारी दुर्घटना)

जातजातीको बसोबास र क्षेत्र
नेवार
तामाङ्ग
बाह्मण
माझी
चाडपर्व /संकार: जन्मसंकार ,पास्नी ,ब्रतबन्ध, गुफा ,बिबाह ,मृत्यु संकार घेवा, श्राद्द ,पुजाआजा ,तिर्थभ्रमण
मूख्य बजार क्षेत्र :
वडाको जनसंख्या :
सास्कृतिक, धार्मिक, ऐतिहासिक, पर्यटकिय क्षेत्रः मुहानेश्वर , कपिलेश्वर, चैतनेश्वरी,पञ्चकन्या , नाट्येश्वरी, सप्तकन्या,सेतीदेवी
स्थानीय बाद्यबादनः खैँचडी,मादल, डम्फो,पञ्चेबाजा
पर्यटकीय क्षेत्रः गौमती, खट्कुले झरना, हेलिप्याड
स्थानीय कुरितिहरु :-लागुपदार्थ दुर्व्यसन,जाँडरक्सी, खर्चमा बेथिति सामाजिक मनमुटाव,जातीय छुवाछूत,दाईजो , महिनावारी छुवाछुत, धामीझाँक्री प्रथा,
सहकारी संस्थाः
सरकारी कार्यालय/ संस्थाः वडा कार्यालय,गाउँपालिका
क्लव:-

आर्थिक क्रियाकलाप:-

पशुपालन (मासु, दूध,मल)
व्यापार
आर्थिक क्रियाकलापका मुद्दा/समस्याः बैदेशिक रोजगारी, शहर पलायन
स्थानीय प्रविधि:-पानीघट्ट ,बिजुली मिल,डकर्मी,सिकर्मी,ढिकीजाँतो,डोरीदाम्लो बाट्ने ,कम्पोष्ट मल
स्थानीय खेल:- गट्टा ,लकु ढाल, चुङ्गी,कवड्डी,लखेटी,स्किपिङ्ग, डन्डी बियो,पौडी ,गोरुजुधाई

वडा नं ४

गर्मी क्षेत्रः पाँचमुरे,अधिकारीटोल, पण्डितटोल,बेसिटोल,खोलेटोल
न्यून गर्मी /न्यानो क्षेत्रः उदयजालपादेवि र मंगलादेवि विद्यालयदेखि कुलकुले सम्मको क्षेत्र जस्तै थापाटोल,कार्कीटोल,मजुवा,शैलेनी,हिले आदि
शितल क्षेत्रः गम्बोडाँडादेखि घ्याङस्वारा सम्मको क्षेत्र जस्तै लामाटोल,देउराली,घ्याङस्वारा,धारापानी, बोकेडाँडा,लेकटोल,कुलकुले
वडाको सिमाना
पुर्वः अम्फेखोला(दुप्चेश्वर- ५)
पश्चिमःगौमती खोला (पञ्चकन्या-३)
उत्तरःतादी खोला
दक्षिणः घ्याङस्वारा (शिवपुरी-५,महाकाली)
उचाई, ढाल र भिरालोपनाःमूख्यत उत्तर फर्किएको,घाम कम लाग्ने,सैरेनि दक्षिण-पश्चिम र मजुवा उत्तर-पश्चिम फर्केको।
समथर भुभागः स्वारावेसी,असिफाँट,नौटारी,सिमखण्ड,चम्टारी
सामान्य/औसत भिरालो भुभागः हिले,थापाटोल,कार्कीटोल
बढि भिरालो भुभागःसैरेनी,मजुवा

प्रमूख बाटो /सडक/ पैदलबाटोः

सातबिसे-उदयजालपा-घलेभञ्ज्याङ (कुण्डला पट्टि)
सातबिसे- मंगला-टोड्के
घलेभञ्ज्याङ-कुलकुले-मजुवा-अम्फेखोला
राहुटार-धोविटार-उदयजालपा-मंगला-मजुवा
सातबिसे-हिले-वडाकार्यालय-कुलकुले
मिलडाँडा-सिमलचौर-बाहुनटोल-स्वास्थ्यचौकी-लामाटोल-मजुवा
नौटारी-कङ्केश्वरी
लाकुरीबोट-घ्याङ्श्वारा

साना सडक/बाटोः

स्वाराबेसी-पशुपती मन्दिर-उदयजालपा
उदयजालपा-खोपासी-सैरेनी (३नं वडाकार्यालयतर्फ)
उदयजालपा-खोले (३नं वडाकार्यालयतर्फ)
मंगला-गुरुङडाँडा-जलेश्वर मन्दिर-घट्टे
धारापानी-सुन्दरादेवी-कुलकुले
धोविटार-आँपडाँडा-खोरियाबारी

पैदल बाटोः

सिंगारे-घट्टे- मंगला-टोड्के
सातबिसे-चिप्ले-उदयजालपा-
कुलकुले-हिले-घर्तीरुम्टा-सातबिसे
चम्टारी-रातमाटे-उदयजालपा
झोलङ्गा-आमडाँडा-पिपलडाँडा-उदयजालपा
मजुवा-गुरुङडाँडा-चौतारा-सातबिसे

खोलाः तादी,गौमती,आम्फे/सिंगारे,सिमखोला,काभ्रेखोला,सिमखोला,ढुङ्ग्रेखोला,ठुलोखोला

खोल्साः

खानेपानीका स्रोत मुहानः सिस्ने, पाल्ले,अम्फे, ठुलोसिम, तासीखोला, घट्टेखोला, भुलभुले,धारापानी,कुवापानी,सैरेनी,सानोखोल्ची,गौमती,पुरानो स्वास्थ्यचौकी, घट्टेबगर,सिउरेनी,ठोस्नेखोला।

नहरः स्वाराबेसी (थोरैमात्र)

कुलोः

घट्टेखोला मुहान-
काभ्रे-भिरखेत
दुईखोला-ठकुरीटोल
लर्पण-कार्कीटोल

लर्पण-थापाटोल

लर्पण-मजुवाखोला-कालोढुङ्गा-गैरीफाँट

घलेको सिम-च्वानडाँडा-गम्भिरखोला-थापाटोल

कुवाः

बन्यजन्तु बेसीः

बन्यजन्तु लेकः

वनस्पति/ फलफुल लेकः

वनस्पति/ फलफुल बेसीः

जडिबुटी लेकः

जडिबुटी बेसीः

बनपैदावारः

बालुवाको क्षेत्रःतादीखोला, सिँगारे (थोरै)

ढुङ्गाको क्षेत्रःचिप्लेटी,मजुवा,हिले लगायत प्राय सबैतिर

सामुदायिक वनः

ढकालगाँडे-सालघारी

ठुलोखोला

टोड्के-चिप्लेढुङ्गा

हिले-घर्तीरुम्टा

सेतीदेवी

वन (दर्ता नभएको)

चाप सैरेनी

चिहानडाँडा

बाढीको जोखिम क्षेत्रःनौटारी

बाढीको जोखिम खोलाःकाभ्रेखोला, सिँगारे

पहिरोको जोखिम क्षेत्रः-खोलेटोल,मजुवा, खोपासी गुरुङडाँडा

स्थानीय प्रकोप/जोखिमहरुः

भुकम्प

चट्याङ

आगलागी जोखिम क्षेत्रः मजुवा,हिले,बनटोल

जंगली जनावर आतंकः

दुर्घटनाः रुख/ भिर बाट लड्ने, करेण्ट,सवारी दुर्घटना

जातजातीको बसोबास क्षेत्र**:-**

तामाङ्गःमजुवा,घ्याङस्वारा,झाँक्रीटोल,कुलकुले,लामाटोल,बरुटोल,स्याङतानटोल,रुम्बाटोल,खलिटोल,पाँचमुरेटोल
,

क्षेत्रीः कार्कीटोल,थापाटोल,ठकुरीटोल,बनटोल,खत्रीटोल,कँडेलटोल,अधिकारीटोल,पण्डितटोल

ठकुरीः ठकुरीटोल

दलित(दमाई,कामी) : स्कुलडाँडा आसपास, मंगला आसपास,सिमडाँडा

बाह्मणः बाहुनडाँडा

मगरःघ्याङस्वारा

नेवारःनेवारटोल

भाषाः तामाङ,नेपाली,मगर

चाडपर्व/संस्कार:-जन्मसंकार ,पास्नी ,ब्रतबन्ध, गुफा ,बिबाह ,मृत्यु संकारः घेवा, श्राद्द ,पुजाआजा तिर्थभ्रमण

स्थानीय कलाः

वडाको जनसंख्याः

सास्कृतिक,धार्मिक,ऐतिहासिक,पर्यटकीय क्षेत्रः

घ्याङस्वारा पर्यटकीय क्षेत्र,सुन्दरादेवी मन्दिर(हातीगौँडा), मंगलादेरवी मन्दिर(मुखियाटोल), सप्तकन्या/सिमुवादेवी मन्दिर(सिमडाँडा),जालपादेवी मन्दिर(थप्रेक),जलेश्वर मन्दिर(गुरुङडाँडा),भूमेस्थान(भूमेस्थान), रक्तकाली मन्दिर,त्रिरत्न छ्योलिङ गुम्बा(लामाटोल,तौली गुम्बा(लामाटोल)

स्थानीय बाद्यबादनः खैँचडी,मादल, डम्फो,पञ्चेबाजा

स्थानीय कुरितिहरुः लागुपदार्थ दुर्व्यसन,जाँडरक्सी, खर्चमा बेथिति सामाजिक मनमुटाव,जातीय छुवाछूत,दाईजो , महिनावारी छुवाछुत, धामीझाँक्री प्रथा,

सहकारीः

सरकारी कार्यालय/ संस्थाः वडा कार्यालय, पालिका

क्लवः-

आर्थिक क्रियाकलापः-

मूख्य बजार क्षेत्रः-

पशुपालन(मासु, दूध,मल)

व्यापारः-

सेवाक्षेत्रः-

आर्थिक क्रियाकलापका मुद्दा/समस्याः बैदेशिक रोजगारी, शहर पलायन

स्थानीय प्रविधि:-पानीघट्ट ,बिजुली मिल,डकर्मी,सिकर्मी,ढिकीजाँतो,डोरीदाम्लो बाट्ने ,कम्पोष्ट मल

स्थानीय खेल:- गट्टा ,लकु ढाल, चुङ्गी,कवड्डी,लखेटी,स्किपिङ्ग, डन्डी बियो,पौडी ,गोरुजुधाई

वडा नं ५

गर्मी क्षेत्रःखत्रीबेसी, सुन्तलेटार,बेसीथोक,बान्द्रे (पुर्व कुण्डला देखि पश्चिम सुन्तलेटार सम्मको बेसीको भाग)

न्यून गर्मी /न्यानो क्षेत्रः भद्रुटार,फुर्केसल्ला,मिश्रपधेँरो/ठाँटी,भेडाबारी (क्रमस पुर्वदेखि पश्चिम)

शितल क्षेत्रः कुड्डलास्थान,नेवारपानी/देविस्थान,कुवापानी, छापथोक/धारापानी (क्रमस पुर्वदेखि पश्चिम)

वडाको सिमानाः

पुर्वः मूलबाटो/ठाडोबाटो (शिवपुरी-५,महाकाली)

पश्चिमःकुँडुले खोला (पञ्चकन्या-२)

उत्तरःलाकुरी भञ्याङ,घलेभञ्जयाङ,मोठभञ्ज्याङ

दक्षिणः लिखु खोला (शिवपुरी र लिखु गा.पा.)

उचाई, ढाल र भिरालोपनाः मूख्यत दक्षिण फर्किएको,घाम बढि लाग्ने।होचो स्थान खारे,अग्लो मानेभञ्जयाङ)

समथर भुभागःखत्रीबेसी,बान्द्रे,सुन्तलेटार,छबिसेको केही भाग

सामान्य/औसत भिरालो भुभागः जैसिगाउँस्थित भद्रुटार बेसी,फुर्केसल्ला,बिसमुरेफाँट,खत्रिटोल,सुबेदीटोल

बढि भिरालो भुभागःकल्लेरी,साततले,अँधेरीपाखो,छापथोक,भिमसेनपाखो

प्रमूख बाटो /सडक/ पैदलबाटोः

मध्यपहाडी लोकमार्ग(बुढिसेरादेखि कुण्डलासम्म)

कुण्डला-घलेभञ्ज्याङ (समुन्द्रटार पट्टि)

बुढिसेरा-घलेभञ्ज्याङ

बुढिसेरा-लाकुरीभञ्ज्याङ

सत्तरी-लाकुरीभञ्ज्याङ

छबिसे-कालिकास्थान

छबिसे-मिश्रपधेँरो-कुण्डला

सुन्तलेटार-सुन्दराबेसी-बतासे-कालिकास्थान

साना सडक/बाटोः

राम्चेचौतारा-थापाडिल-ठाँटी

बरकोडिल-नयाँगाउँ-सुन्तलेटार-पिर्काटे

शिवालय-लामिछाने दोबाटो

छबिसे-गौतमटोल-बयगाउँ

सुन्तलेटार-कार्तिकेश्वर

पैदल बाटोः

कुण्डला-घलेभञ्जयाङ

शिवालय राम्चे

त्रिवेणी-घलेभञ्याङ

खत्रीबेसी-देविस्थान

बुढिसेरा- घलेभञ्जयाङ्ग

ठाँटिडिल-लाकुरीभञ्जयाङ

सत्तरी-ठाँटिडिल

छबिसे- भेडाबारी-बयगाउँ-तितौरेधारा

ठुलो खोलाः

लिखु(मुहान पाटीभञ्जाङ)

साना खोला/खोल्साः खहरेखोला (मुहान घलेभञ्जाङ), डिहीखोला(मुहान कुवापानी), महादेवखोला(मुहान छापथोक), कुँडुलेखोला(मुहान तितौरेधारा)

खोल्साःकालाखोल्सा,साउनेखोल्सा,कार्कीखोल्सा,खुँडेखोल्सा/कटुवाखोल्सा,बसेरीखोल्सा,बान्द्रेखोल्सा,ब्युरेनीखोल्सा,सुँवारेखोल्सा,साँवाखोल्सा,पधेरीखोल्सा,गहुँखोल्सा

कुलो (पक्की) - शिवालय-खत्रीबेसीँ, बुढिसेरा बसेरी, कालोढुङ्गा(मुहान)-खारे-तीनपिप्ले (पञ्चकन्या-२ तर्फ)

साना कुलाः मुलकुलो-भद्रुटार बेसी, साउनेकुलो, सिस्नेघारी-जोगीटार, जोगीमारा कुलो, थुम्काको कुलो, रातोचौर-चौतारा, साहुको कुलो, खत्रीटोल आउने कुलो, ब्युरेनी कुलो, चिरञ्जिवी कुलो,बडारे-लुईटेलटोल कुलो,थपलिया-शक्तेटोल कुलो, देउराली अँधेरी-कुभिण्डे मूलकुलो-थापाटोल,तल्लो कुलो (पाँचमुरे), भेडाबारी कुलो, बछेरी-तल्लोगाउँ, लामेटार कुलो, कुँडुले-काफलबोट सिञ्चाई

खानेपानीका स्रोत मुहानः ईन्द्रेणी छाँगो, कालीझ्यास, जल्केनी, बोक्सीडाँडा-झ्यास/साततले, चुच्चेढुङ्गा, पाठकखेत, बडारे,चिसापानी, ब्युरेनी,तिलखोरिया, ढोडेनी,छापथोक/अँधेरी,नेवारपहिरो,सिम्ले,बछेरी,

कुवाः मिश्रको पधेँरो, पधेरी कुवा, साहुको पधेँरो

बन्यजन्तु बेसीः

बन्यजन्तु लेकः

वनस्पति/ फलफुल लेकः

वनस्पति/ फलफुल बेसीः

जडिबुटी लेकः

जडिबुटी बेसीः

बनपैदावारः

बालुवाको क्षेत्रःलिखु (थोरैमात्रामा)

ढुङ्गाको क्षेत्रः छापथोक(स्लेटढुङ्गा)

सामुदायिक वनः

शिवालय,फुर्केसल्ला,पिर्काटे(?)मिलिजुली/भेडाबारी सामुदायिक वन

अन्य वन क्षेत्रः (जिल्ला वन कार्यालय मातहत)

कल्लेरी,सातताले,अधेँरी,बतासे,अन्य साना वन क्षेत्र

स्थानीय प्रकोप/जोखिमहरुः

बाढीको जोखिम क्षेत्रः बेसीथोक/नयाँबस्ती, शिवालय

पहिरोको जोखिम क्षेत्रः सबैतिर सामान्य जोखिम

भुकम्प

चट्याङ

आगलागी जोखिम क्षेत्रः प्राय जोखिममा

जंगली जनावर आतंकः

दुर्घटनाः रुख/ भिर बाट लड्ने, करेण्ट,सवारी दुर्घटना

जातजातीको बसोबास क्षेत्रः

क्षेत्रीः

बाह्मणः

तामाङ्गः

नेवारः

दलित(दमाई,कामी,मिजार)

भाषाः नेपाली,तामाङ, नेवार

स्थानीय पर्व/ संस्कारः जन्मसंस्कार, पास्नी,ब्रतबन्ध, गुफा, बिबाह घेवा, श्राद्द ,तिर्थभ्रमण

स्थानीय कलाः

वडाको जनसंख्याः

सास्कृतिक,धार्मिक,ऐतिहासिक,पर्यटकीय क्षेत्रः

शिवालय मन्दिर,कुण्डला मन्दिर,त्रिवेणी धाम,सुन्दरा मन्दिर,दुप्चेश्वर,बच्छला मन्दिर,कात्तिकेश्वर मन्दिर,नामरुनदेवि मन्दिर,सुन्दरादेवि मन्दिर,राम्चे गुम्बा,सिटौला कुलमन्दिर,ईन्द्रेणी छाँगो।

स्थानीय बाद्यबादनः खैँचडी,मादल, डम्फो,पञ्चेबाजा

स्थानीय कुरितिहरुः लागुपदार्थ दुर्व्यसन,जाँडरक्सी, खर्चमा बेथिति सामाजिक मनमुटाव,जातीय छुवाछूत,दाईजो , महिनावारी छुवाछुत, धामीझाँक्री प्रथा,

सहकारीः सहारा कृषि, जनजागृती कृषि (दुध संकलन), आधारभुत सामाजिक उद्यमी महिला समूह,स्वाभलम्बन कृषि,

सरकारी कार्यालय/संस्थाः वडा कार्यालय,भद्रुटार स्वास्थ्य चौकी,

विद्यालयहरुः

क्लवःसेतिदेवि युवा क्लव,

आर्थिक क्रियाकलाप

मूख्य बजार क्षेत्रःबुढिसेरा बजार, शिवालय बजार

पशुपालन(मासु, दूध,मल)

व्यापारः हार्डवेयर पसल,मासुपसल,सुनचाँदी पसल,स्टेशनरी, दुधडेरी पसल,

सेवाक्षेत्रः मोवाईल मर्मत,टेलरिङशप,मोटरसाईकल वर्कशप, होटल/रेष्टुरेण्ट, फोटो स्टुडियो,साईबर,खाद्यमिल,

आर्थिक क्रियाकलापका मुद्दा/समस्याः बैदेशिक रोजगारी, शहर पलायन

स्थानीय प्रविधि:-पानीघट्ट,बिजुली मिल,डकर्मी,सिकर्मी,ढिकीजाँतो,डोरीदाम्लो बाट्ने,कम्पोष्ट मल

स्थानीय खेलः गट्टा, लकु ढाल, चुङ्गी, कवड्डी, लखेटी, स्किपिङ्ग, डन्डी बियो, पौडी, गोरुजुधाई, भलिबल, फुटबल, चेस/बुद्धिचाल, बाघचाल